KAHÁNA MÓZES

LEMEGY A NAP

KAHÁNA MÓZES

LEMEGY A NAP

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1973

1

Az időjárás olyan kegyes volt az idén, mint még soha: eső akkor esett, nap akkor sütött, amikor éppen kellett.

Igaz, a nyár végén megfordult az idő, két héten keresztül esett, hűvösek lettek az éjjelek. De utána annál vidámabban kúszott fel megint a nap a felhőtlen őszi égre, s gyümölcsérlelő, szőlőédesítő szelíd sugaraival elárasztotta a földet. Jó időben az ember is fürgébb, de még a gépek is: hajnaltól késő estig jöttek-mentek a teherautók, zúgtak a traktorok.

Még a betegek, nyomorékok is, az őszi illatokra szomjazva, előbújtak a házakból. Jánku apó, teljes nevén Ivan Berezán, az új elnök, Tanasze Butnaru apósa, aki egész nyáron át naptól is, széltől is féltetten, odabent, az ágyban feküdt, utóbb már az ablak előtt üldögélt, most kezébe vette a botját, és kilépett a kapun, ki a napsütésbe.

Egész nyáron át csak egy barátja, a raktáros Ráku elbeszéléseiből értesült a dolgok folyásáról; ők ketten még a cár háborújában ezredtársak voltak, most meg a mázsáló-raktáros gyakran meglátogatta beteg bajtársát, s poharazgatás közben mesélgetett neki. De mit ér a mese ahhoz képest, amit szemével láthat az ember?

Jánku apó a szabad ég alatt, úgy érezte, mégis erőre kapott, s bátran elindult az utcájuk végén elterülő főtér felé. Ott, a kút

©KAHÁNA MÓZES, 1973

mögött, mindjárt feltűnt neki a kolhoz új kapuja. A gazdasági udvarból beszédfoszlányok szűrődtek ki. Az öreg szaporázni kezdte a lépést: űzte a kíváncsiság, hogy lásson és halljon. Egész nyáron át ágyhoz szegezte a derékfájdalom s valami kellemetlen nyomás a lábában és a mellében. Most azonban semmi fájdalmat nem érzett, se a mellében, se az ízületeiben, csak a feje szédült egy kicsit. A fej, az semmi, szólt magában az öreg, csak a szív legyen erős. Attól kapja az erőt a fej is. Így mondta egyszer Ráku, és igaza volt.

A kolhozudvarban nagy volt a mozgás. A hombárnál Ráku mérte a vetőmagot s rakta zsákokba a brigádok számára. Az udvar mélyén valami lányok silógödröket ástak; az egyik sarokban magtisztító zakatolt s verte fel a port.

– Nézzétek csak! Jánku testvér is megmozdult! – kiáltotta Ráku a nyitott hombárajtóból.

– Igyekszem – mondja ő foghegyről.

Valaki válaszolt. Más valaki megtoldotta. Az öreg nem értette, mit mondanak. Úgy látszik, az utóbbi időben megromlott a hallása. De ennél jobban érdekelte a változás, amit az udvarban látott. Kitágult ezen a nyáron: a szomszédos telkeket is hozzácsatolták. A kerítést ennek megfelelően áthelyezték, a fákat meg, hogy a szekerek, gépek mozgását ne akadályozzák, kivágták. Rend és tisztaság mindenütt. A régi kis udvaron mindig temérdek összeszedett limlom hevert: gerendák, tégla, sánta szekerek, csorba kerék, cserép, mész egymás hegyén-hátán, hol csomóba rakva, hol szétszórva. Az új hombárt a nagy udvaron már másfél éve építették, de a falai a tavasszal még csupaszok voltak, az ajtók, ablakszemek is üresen meredeztek, most pedig már minden kész, bevakolva, berakva, kimeszelve. Ráku gazdálkodott benne; miközbén csattogott a mérleg, a szája folyton járt. Egy másik, még hosszabb, palával fedett épület a hombáron túl nem is volt még meg a tavasszal. De a vezetőség épülete

is mintha magasabb lenne, ablakai nagyobbak... Mindezekről a változásokról az öreg hallott már Rákutól, de más az, mikor az ember saját szemével is látja.

– Nem tetszik, Jánku? – kiáltja Ráku. – Nézd csak meg jól. Nehogy azt mondd aztán, hogy hazudtam!

Ráku egyidős az öreggel, de úgy látszik, még mindig jó erőben van. Igazságtalanság, de így adta az isten. Csak az nem szép tőle, hogy örökké fölényeskedik. Hogy itt a mérlegnél úgy uralkodik, mintha a sajátja volna a hombár is, a mérleg is. Mintha minden az ő érdeme lenne. Holott mindenki tudja, a beteg Jánku is tudta, hogy Ráku mindig csak a mérlege körül forgott, se az építésben, se a mezei munkában nem vett részt, kezét be nem mocskolta.

– Jól van, no, Jánku apó, fő, hogy az élet ne álljon meg – mondta valaki megértően, amit úgy is lehetett érteni: örülj, hogy egyáltalán élsz még.

– Az élet... látom, az nálunk nem áll meg! – felelt Jánku apó.

Az ember igyekezett megmagyarázni:

– Azt mondtam, hogy adjon az isten, Jánku, még sok évet neked!

– Hát aztán – mormolta az öreg, mert megint nem hallotta jól.

Ráku megfeledkezett arról az emberről, aki a zsákot tartotta előtte.

– Menj csak föl, Jánku a dombhátra, nézd meg az új szántást! Olyat még nem láttál augusztusban...

Az öreg csak az első felét hallotta:

– Szántást? Láttam én már szántást.

– Menj csak, ha mondom! Azt fogod mondani, sose halsz meg! – Aztán a zsákot tartó emberhez fordult: – A vén Petru Barbalát, azt mondják, mikor meglátta a traktort szántani, keresztet vetett! Nagy bűnnek tartja az ilyen szán-

tást, isten büntetését várja... Bűn, azt mondta, hogy így megkínozzátok az ősi moldován földet ezekkel a kegyetlen nagy vasakkal. Megharagusznak még a halottak is a földben...

Jánku nem válaszolt. Ez a nagyszájú Ráku most mindent dicsér, de hallottátok volna tavaly, tavalyelőtt. Most annál inkább meg akarja mutatni, milyen nagy kommunista lett belőle...

Elindult kifelé.

Arról a Barbalátról, a nagyszakállú Petruról ő mást hallott: hogy nem a szántás ijesztette meg, hanem hogy a traktoros nagyeke valami csontokat vetett fel. Akkor monddott Petru állítólag a halottakról valamit, de hogy mit? Ördög tudja. Ráku tudja... (Akinek a neve , ha még egy d-t ragasztanak elé, ördögöt is jelent moldovánul.) De ez a Ráku-Dráku még azzal is tetézi a rosszat, hogy hazugsággal toldja meg. A csontokról kiderült, hogy nem is embercsontok. De amíg ez bebizonyosodott, az öreg Barbalát nyomán az egész falu a halottakkal ijesztgette a kolhozt: nem hagyják bosszulatlanul...

A főtéren jobbra tekintve, a dombháti földekig lehetett ellátni. De ha fölkapaszkodik a falu végéig, onnan azt is megláthatja, milyen az új szántás. No és az istállót, amely a Juhászdombon épül, és amelynek száz marha várja az elkészültét. Azt mondják, félig már el is készült, de ő csak hallomásból tud róla. Habozás nélkül befordult a dombra vivő útra, amely a kolhozudvar kerítésétől kígyózik a falu felső végéig.

A tehén- és növendékistálló felépítését a kolhoztagok az elmúlt télen határozták el, mégpedig egy olyan eseménnyel kapcsolatban, amely alaposan feldúlta a kommunában hivő lelkeket Szeulényban.

A tél elején, amikor leesett az első hó, éppen befejeztek

egy kisebb istállót. Be is kötöttek mindjárt tíz borjút. Két napja se voltak ott a tinócskák, amikor egy éjszaka holmi sötétfejű alakok felgyújtották az épületet. Mire az emberek odaértek, a náddal fedett istálló lángokban állt. Az őr és a szolgálatos gondozó sehol se volt: a lopakodó gonosztevőket látva megijedtek, elfutottak.

Leégett az egész istálló a borjakkal együtt. A tettesek a befagyott Dnyeszteren átmenekültek a román királyságba. Az egész falu felhördült a gonosztett láttán. Azon nyomban a tettesek után iramodtak volna, hogy bosszút álljanak, de Tanasze megtiltott minden meggondolatlan cselekedetet. Mindjárt másnap összeült a kolhozgyűlés, és úgy határozott, válaszul a merényletre felépítenek egy háromszor akkora növendékistállót a Juhászdomb legtetején, ahonnan ellátszik majd a határon túl, a hetedik faluig is. Esztendő múltán, mire újból leesik az első hó, állnia kell, „emlékeztetve barátot és ellenséget a vörös paraszt-kollektíva erejére és harci elszántságára" – így írták be a közgyűlés jegyzőkönyvébe.

Az otthon maradt asszonyok és gyerekek megbámulták a kanyargós utcájukban feltűnő aggastyánt. Alig ismertek rá borostás, sápadt, beesett arcára, a betegség alatt megnyúlt orrára. Amint botjára támaszkodva, az erőlködéstől kidülledő szemével felfelé kapaszkodott, úgy tűnt, mintha ki tudja, milyen fontos dolog várná odafenn. Az asszonyok aztán mégis ráismertek a kopott, szürke zekéjéről s fakó, sárga nadrágjáról, amit a tavasszal is viselt: a ruha ugyanaz volt, csak az ember zsugorodott össze benne. A zeke gallérján most a feje is átfért volna, a nadrág meg, amely a múlt nyáron még feszült a fenekén, most félig üresen lötyögött. Sajnálkozva néztek utána, hiszen nem is volt olyan öreg, az idősebb asszonyok számítása szerint alig járt túl a hatvanon. Ráku, sőt még a szomszédja, Haralamb is, aki a hetven felé közeledett, fiatalabbnak látszott. Persze, azok tehetős lányt

vettek feleségül, míg ez a Jánku a házasságával még csak szegényebb lett... Minden évben lett egy gyerekük, csak ennyi volt az örömük – s annál nagyobb a szükség.

Valami tíz nyáron át szántott az öreg Szeulény dombjain, felerészt a saját, felerészt a más földjén. Az urasági birtokra nem nagyon hívták: amilyen szegény volt, olyan rátarti és lobbanékony, nem tudott megbékülni az igazságtalansággal, mindjárt azon gondolkodott, hogyan vágjon vissza. Már kamaszkorában, amikor Florea Strimbu nagygazda cselédje volt, sok verést kapott a szájáért. Megnősült s családot alapított, mégsem békült meg a világ sorával; sokáig várta azt az időt, amikor elégtételt vehet a sok nyomorúságért. Aztán, hogy az évek múltak, s „az az idő" nem jött el, kételkedni kezdett benne, és ivásra adta a fejét. Mikor a felesége belehalt a sok nélkülözésbe, egyszerre megszelídült. Átengedte a reménykedést másoknak, fiatalabbaknak: vegyenek s tegyenek ők igazságot. Ehelyett rájuk szakadt a legrosszabb: a háború. Jánkunak és gyerekeinek még több éhezés – a falunak halottak. Aztán megint föltámadt a reménység: forradalomról, szabadságról jöttek hírek...

De sok víz lefolyt még a Dnyeszteren, amíg itt is jobbra fordult a világ! Addigra a háború, éhezés, járványok, majd az újabb harcok nyomán a falu félig elnéptelenedett. Üres lett az ő háza is. Nagyobbik lánya, Márta, apját meg se kérdve, egy Besszarábiából ide menekült katonához ment férjhez, a kisebbik, Mária meg egy átvonuló vörös csapattal, jobban mondva egy vöröskatonával ment el. A nagyobbik fia is Kotovszkij vörös kapitány csapatával tartott; el is esett csakhamar Odessza alatt. Még lett volna egy kisebb gyereke, Andrejás, de az elszökött hazulról, utakon, vonatokon tekergő „bezprizornik" lett, míg végül a milícia elfogta és elvitte valahová a Volgán túlra. Legszívesebben ő maga is belépett volna a hadseregbe, akármelyikbe, ahol a paraszt-

katonát etetik s nem verik, de a parancsnokok visszautasították: öregnek tartották. Egyik azt mondta: Szerezz földet, és dolgozz! Valakinek kenyeret is kell adnia!... Igaz, mielőtt tovább ment volna, meghagyta, hogy válasszák be őt az éppen megalakuló szovjetbe. Aztán mégsem választották be, se a szovjetbe, se a földnélküliek bizottságába.

Annyi baj után így is jó volt. Gazdálkodott, ahogy tudott, most már a maga földjén, a házát, udvarát meg a nagyobbik lánya, Márta segítette rendben tartani: mindennap átjött, s elvégezte az asszonymunkát. Ha gyűlésre került a sor, ő is elment, elmondta a véleményét: ami a szívén, az a száján, hadd lássa a világ, hogy Jánku Berezán, aki sohase tudott megbékülni az igazságtalansággal, most se hagyja magát.

A vezetőségbe beválasztották Rákut is, volt bajtársát meg a hadból visszatért lányát, Máriát, kinek a férje, Tanasze, orosz nevén Afanaszij Butnaru, egyenesen a falu feje lett. Jánku apó azért róluk is megmondta a véleményét, jót, rosszat egyformán. De csak Ráku haragudott meg érte néha: – Csak jártatod a szádat, és kapálózol, mint a felfordult béka. Még szerencse, hogy senki se hallgat rád. – Talán igaza is van Rákunak abban, hogy ő egy kicsit zavarosan beszél. De az elnök, a veje – pedig őt se kímélte – nem haragudott, még igazat is adott neki: – Apám csak azt akarja, hogy rend legyen és dolgozzunk, igaz?

Hazakerült végül Andrejás is, most már nagyobbacska legényként. Igaz, hogy nem minden szégyen nélkül, mert a milícia hozta haza is, de jó színben volt s megerősödött. Jó is lett volna minden, ha most már hallgatott volna az apjára... De nem, Andrej most is csak a saját fejére hallgatott, apját meg se kérdezte semmiben, az nem is tudta, merre jár, mit tesz. S ezzel most már meg kellett békülnie, mert a fiú nagyon erős volt, és barátai voltak a Komszomolban,

amellett nem is volt rossz fiú, italra nem költött, a munkától nem húzódozott, sőt.

Csak Márta zsörtölődött örökké az új rend miatt, s hajtogatta folyton: – Várjon csak, apám, majd meglátja...

– Mit látok meg? Hallgass már! Berezán-fajta vagy, de buta! – förmedt rá az öreg.

Amikor hamincban megalakult a kolhoz a veje, Tanasze vezetésével, úgy lépett be, hogy a fia írta alá helyette s a lánya vette át a nyilatkozatot: apjukat nem is kérdezték. Erre mondta Ráku egyszer borozgatás közben:

– Nem léptél volna be te holtan se, ha a gyerekeid nem kényszerítenek.

– Nem szégyelled magad, te mocskos szájú? – vágott vissza az öreg. – Még hogy én, én? Akinek a bolsevikok adták a földet? Én mentem volna ellenük? Hát ilyennek ismersz te engem?

Többnyire Jánku borát itták, jobban mondva, amit Andrejás hozott a házba, vagy a lányai ünnepi alkalmakkor. Valahogy úgy történt: az első pohárnál megvitatták az elmúlt dolgokat, a másodiknál csipkelődtek, a harmadik után már kiabáltak, de a negyedik pohárral visszabékültek, és kezdték elölről: a cárról, a háborúról, a forradalomról, s újból a kolhozról.

– Csak egészség legyen – ezzel búcsúzott Ráku a végén –, akkor megleszünk most már valahogy.

A kolhozban még mindig igyekezett, hogy ne valljon szégyent, de egyre erősebben kínozta a félelem, hogy nem tud a társakkal lépést tartani. Egy nap valami hiba csúszik be, s szépen kiteszik az öregek közé, a tétlenségbe, az ingyensegélyre szorulók sorába.

Még nem vallott szégyent. Ha valami nehezebben ment, könnyebb munkára tették – az is jobb, mint a kolduskenyér. Így először a lovakhoz. Szüretkor a szőlőpréshez került,

de onnan nem helyezték vissza a lovakhoz, hanem az olajpréshez. Ezen a télen meg valahogy megfázott, s a gyógyulása után ráparancsoltak, hogy üljön otthon, nehogy újból meghűljön. Bele kellett egyeznie, mert a derekát s a térdét is kínozta a szaggatás. Ám a vezetőség nem feledkezett meg róla, olykor orvost és gyógyszereket küldött, egyesek meg is látogatták. Tanasze és Mária hetente, egyszer a párttitkár is, egy jólelkű orosz fiú és Pantelimon Costin, az ő brigádjának a vezetője. De leggyakrabban Ráku.

A fölfelé tartó utca, ahogy magasabbra kanyarodott, inkább csak egy eső vájta, köves ösvény volt. Végtelen hosszúnak tűnt.

– A fene egye meg, hosszabb lett ez az utca? – kiáltott fel az öreg, s meg-megállt, kezét bedugta a zubbonya alá, a szíve fölé. Bolond-módra beszélt magával. De lám, a feje már nem zúgott. A szíve lüktetett ugyan, de nem a nehéz kaptató miatt, hanem mert a Juhászdombra gondolt: két éve nem volt odafenn, s már-már úgy állt a dolog, hogy nem is látja többé. Tehát igaz: a fej parancsol. A fej fújja a nótát, s a szív annak ütemére dobog. Vidámabban folytatta az utat, de a negyedik kanyarnál újból meg kellett állnia.

... – Nem, ez az utca nem volt ilyen hosszú! – A kerítés mögötti fák nyurga, alaktalan árnyékokat vetettek az út mélyedésébe. – És világosabb is volt!

Az utca természetesen nem nyúlt meg, és nem is görbült el jobban az alatt a két év alatt, amióta nem járt erre. Az árnyékok, azok megnyúltak a fák növekedésével, s ennyivel sötétebb lett az útárok.

Végül túljutott az utolsó emelkedésen is, majd egy lankásabb szakasz következett régi házakkal szegélyezett réten át, az ősi keresztig, ahol az utca és a falu is véget ért. Az út innen kissé lejtett, egészen egy széles és kerek dombhátig: a Juhászdombig. Valamikor két öreg hárs állt ezen a helyen,

a kereszt mögött. Nem voltak már meg: a közelben lakó faluvégiek a nagy szükség éveiben kivágták és eltüzelték. Csak szúrágta csonkjaik rejtőztek a dudva között. Az öreg utat tört magának a gaz közt, leült a rönkre, s elnézte az előtte elterülő földeket. Ez a táj is különösnek tűnt. Amikor legutóbb erre járt, még látni lehetett a mezsgyék nyomát, odébb, a dombhát peremén is két juhnyáj legelészett, az egyik a kolhozé, a másik a kolhozon még kívül maradt „megtévesztetteké". Ám a friss szántás mögött miféle út az? Széles kőút, honnan, melyik faluvégről vezet ide fel a Juhászdombra? Az öreg nem emlékezett rá... Mit számít? Az számít, hogy ennek az útnak végén, a Juhászdombon, ott, ahol a leégett istálló állt valaha, valóban ott látni a félig kész új épületet. No, nem lesz valami büszke nagy istálló-ház, amilyennel Ráku dicsekedett: lapos, de jó széles és cserépfedeles építmény, amilyen még nem volt Szeulényban. Mondják, odaálltak a partra valami itteni legénykék, s amikor határőr nem volt a közelben, átkiabáltak: – No testvér! Tetszik? – Odaát, azt mondják, csak bámultak. – Szálloda, nem istálló, mi? – S hogy minden borjúnak külön fülkéje lesz, s a fülkében telefon... Nohát! A telefon, persze, tréfa, de a fülke, az még igaz is lehet, majd meglátja, aki megéri.

– Kell is – mondogatják tréfálkozva még a kolhozbeliek is. – Külön szoba minden tehénnek. A vemhesnek meg egész terem... Akkor lehet, hogy kétszer is megborjadzanak egy évben.

– Villanylámpás, villanycsengő! Csengetni fognak a tehenész elvtársnak, jöjjenek már azzal a ciberével...

Kőből rakott falak, szélesek, de alacsonyak, s fenn az eresz alatt keskeny ablakok.

Azt is mondta Ráku, hogy a fejőnőknek valamilyen „lakótelepe" lesz. Egyelőre csak egyetlen ház épült, de majd egész házsor lesz. A komszomolisták már nevet is adtak a még meg

sem lett házsornak: Vörös Csillag utca. Bár még az az egy ház is befejezetlen...

– Sétálni indultunk, Jánku testvér? – riasztotta fel valaki álmodozásából.

Haralamb gazda, a szomszédja ment el a háta mögött, az ő útját keresztező dűlőúton, onnan kiáltott.

– Sétálok – felelte lustán.

Irigyel, gondolta, s hogy felcsigázza irigységét, hozzátette:

– Megyek fel, a Juhászdombra! Az elnökkel van dolgom...

– Odafönn van?

– Ott. Vagy ha nem, majd megtalálom máshol.

– Értem – vetette oda Haralamb félmosollyal. Jánku apó észrevette, és hasonlóképpen válaszolt:

– És te? Kerülöd a falut?

– Igen! – felelte az ember elmenőben. – Elég időm van!

– Mondd, hogy lopod a napot!

Haralamb megfordult:

– Csak a magaméból lopok! Vagy nem? A magunk gazdái vagyunk! Vagy nem?

– Nohát, menj isten hírével! Csak vigyázz, nehogy valamin rajtakapjanak! – végzett vele Jánku bácsi, s magában hozzátette: Kulákfajzat... Dologidőben csavarog...

Bár szomszédok s egykorúak voltak, a két kolhoztag sehogyan sem jött ki egymással. Amióta Haralamb gazdag özvegyet vett feleségül, Jánku megvetette. (Egy kis irigység is vegyült talán ebbe.) Azután meghalt a gazdag feleség, a hozomány-föld az ő lányára maradt, aki szintén nagygazda fiához ment feleségül, s Haralamb újra szegény lett, ezért is fogadták be a kolhozba... Hiába: Berezán Jánku továbbra is kulákfajzatnak tartotta. S persze Haralamb se nagyon kedvelte a szomszédját. Ami az egyiknek bánat, a másiknak öröm volt, s fordítva. Az öreg Jánku gyöngesége láttán Haralamb győztesnek hitte magát.

Nem, Haralamb! – mondta magában Jánku apó. – Nem szerzem meg neked azt az örömet, hogy engem holtan láss! Ti, kulákok, mind hamarabb fogtok megrohadni! – s mintha erejét akarná önmagának bizonyítani, felállt és elindult a kőút felé.

Lentről, a szántóföldek felől női hangokat hallott. Sárgult kukoricatábla terült el ott; a lányok fel-felkiáltottak, kacarásztak. Az öreg hallott erről a földről valamit, nem nagyon kacagtatót: hogy ezen a dombháton a kukorica lassan érett, lemaradt, a rajon meg sürgette a beadást, s elrendelte, hogy a brigád az éretlen csövek közül keresse ki és szedje le az éretteket. A kolhoztagok elégedetlenek voltak ezzel a munkával, mert a normát nehezen lehetett teljesíteni, egy munkaegység alig lett meg egy nap alatt. De ilyen a fiatalság: minden gondról megfeledkezve nevetgél, kiabál. Egy bajuszos férfi, a lányok csoportvezetője lépett ki a kukoricásból az útra, s az öreg felé fordult:

– Sétálni jött ki, apám, vagy dolga van errefelé? – De nem ez érdekelte, mert a feleletet be sem várva, tovább kérdezett: – Hol lehet most Tanasze, apám? Nem jön fel a Juhászdombra?

– Az elnököt kérdezed? Mert őhozzá megyek én is. Odafenn kell lennie! – Nem akarta azt mondani, hogy ő, az após, nem tudja, hol jár, mit csinál a veje. Annyit tudott, hogy Tanasze napjában egyszer ki szokott jönni ide.

Együtt mentek, hogy megtudják a „fejőnők háza" építésén dolgozó ácsoktól, elment-e már erre az elnök.

– Én is Tanaszét keresem, dolgom van vele – mondta megint Jánku apó. Most már eldöntötte, mivel áll elő: hogy melyik brigádba akarja őt tenni, ha megerősödik. Ne feledkezzék meg róla, ha lesz valami jó hely, ne adja másnak.

A munkások szintén az elnökre vártak. De mondták, hogy már hajnalban elügetett a lován, amikor ők még nem voltak

itt. Jánku apó kötelességének érezte Tanaszét igazolni: mit gondolnak, egy kolhozvezetőnek csak ez az egy gondja van? Sorolni kezdte, az elmúlt nyarakra s őszökre emlékezve, hogy mi minden nyomja egy elnök vállát: a szántás, a kukoricaszedés, az alma, amely még prizmákban áll a gyümölcsösben, a magvak tisztítása, a hordók előkészítése szüret előtt és... és ha nyakába szakad az őszi eső, ami előfordulhat... A másik kettő csak helyeselte, s bólogatott rá, úgy téve, mintha először hallaná mindezeket. Az öreg bosszúságára nem alakult ki igazi férfi-beszélgetés. Pedig hát ez nem holmi séta-közbeni, üres szófecsérlés: a gazdaságról, a munkáról van szó...

A mélyedésből a dombra vivő kaptatón le is maradt társaitól, lába már nem tudott a sietős útitársakkal lépést tartani. Az igaz, mentegette-vigasztalta magát, hogy az út is elég meredek. Egyenesen a csúcsnak tart, mintha a madaraké lenne. Nem fordulhatott vissza; legalább látnia kell, mi van ott, a telepen. Hátha éppen itt, a Juhászdombon akad neki megfelelő munka. Mire a tehenészet felépül, ő is megerősödik.

Egy kukoricával megrakott ökrös szekér fordult az útra, s a falu felé tartva, közeledett hozzá. A lány, aki az ökröket hajtotta, megállt, hívta, hogy szálljon fel.

– Nem, lányom... Én... fölfelé megyek! – szuszogta.

– Hallom, beteg volt, Jánku apó?

– Nem vagyok már beteg – felelte az öreg. – Meggyógyultam, megerősödtem.

– Jól van, apám – mondta a lány, és indította volna az ökröket. De közben, csak úgy foghegyről, valami olyat mondott, hogy az öreg feljajdult, mintha főbe kólintották volna:

– A lakodalomra hívjon meg engem is, apám!

– A lakodalomra? Kinek a lakodalmára?... Állj meg, hé! Ne hajts!

– Hát az Andrejáséra meg a Katinkáéra!
– Melyik Katinkáról beszélsz, te?
– Akivel az Andrej jár!
– De én nem tudok semmit! Miféle Katinka?
– Nem tudja, apám? Akkor várjon itt estig, a fejőnők házánál, majd meglátja, hogy melyik az.

Jánku apó elnémult. Hát lehetséges ez? Hogy Andrej, ez az éretlen, tanulatlan legény megkér egy lányt az apja tudta nélkül? Hogy neki, az apjának, az úton kell, idegenektől megtudni? Mert itt már nem arról van szó, hogy elmegy a klubba táncolni, vagy ruhát és kalapot vásárolni! Lakodalomról beszélnek!

– Állj meg, te lány! Állj meg! – kiáltott a lány felé, aki másodszor is elindította a szekeret. A szekér újra megállt, Jánku apó felszállt. A telep, gondolta, nem fog elfutni. Meg kell tudnia most azonnal, mi történik a házában. A szekeres-lány mondjon el mindent, amit tud, de csak az igazat. A lány el is mondott mindent, aprólékosan: Roskován Katinka, a falusi szovjet takarítónőjének a lánya Andrejás jegyesének számít. Mondják, hogy itt a Juhászdomb aljában várja Andrej minden este, Katinka erre megy a mezőről jövet a brigádjával, összetalálkoznak, megkerülik a mezőt, a falut, be-bemennek a Dnyeszter menti bokrok közé...

A lány megesküdött mindarra, ami szent, hogy nem hazudik. Végül egy mérgező csattanóval fejezte be:

– Elég az hozzá, hogy Katinka már vastagodik...
– Hazudsz! Megverlek, megöllek...
– Igazat mondok, apám, hasadjon el a szám, vakuljak meg, ha nem...

Az öreg válaszolni akart, de a száját sem tudta kinyitni. Fogát vicsorgatta, reszketett. Így volt egy idő óta, ha felizgatta magát.

– Ki lánya vagy, te lány?!

– A Pelagéjáé.

– Te hazug!

Mert Pelagéja, a keserű szívű özvegy, gonosz, pletykás természetéről volt ismert. Ha a lány az övé, nem kétséges, hogy ő is hazug pletykákat terjeszt.

– Állj meg! – utálkozva, gyorsan leszállt. – Hallod-e! Ha hazudtál, Andrejás úgy agyoncsap, mint egy rusnya poloskát!

A Hegy utca lejtőjéhez egy szuszra odaért. A nap az ég peremére hanyatlott a folyón túl. Nem tudni, honnan, kelet felől egyszerre kis felhőcskék jelentek meg, és sorakoztak fel az égbolton: esőt jeleztek. Az öreg feje is elborult. Most vette észre, hogy visszatért dolgavégezetlenül. Arra már nem volt képes, hogy újból megtegye az utat. Lefelé, hazafelé indult.

2

Hazafelé menet néhányszor meg kellett állania: a térde remegett, a lába hamarabb elfáradt, mint amikor fölfelé hágott. A szíve is megfájdult az izgalomtól, érezte, hogy a vére hol leszáll a lábába, hol föltolul a tarkójába.

– A véred – mondta egyszer Ráku – utat keres magának, de nem talál. Attól, hogy lefogytál, a véred még nem lett kevesebb. A vér útján – mondta – az ízületek és a hajlatok az akadályok. – Két dolgot tanácsolt: pihenjen nyugodtan, és ne igyon se tejet, se vizet, se gyenge bort, ami szintén szaporítja a vért, csak erős pálinkát, amely nem engedi, hogy a vére leálljon, hanem hajtja, kergeti, hogy minden akadályon túljusson, ami útjában áll.

Egy tágabb helyen, ahol az utca többfelé ágazott, az öreg

leült egy nagy kőre. Volt ott egy kút is, és jó messzire el lehetett látni.

Látszott az egész falu, a parttól a dombi feszületig.

Széles, lombokba burkolt völgykatlan a lombok közt, s benne háztetők, házfalak... mennyi szín! Sötétzöld, sárgászöld, aranysárga, aztán a falak fehérje, kékje, a fák alatt púposodó almarakások pirossága, a tornácokon száradó, vagy az ereszek alá aggatott csupasz kukoricacsövek vörösessárgája, a pokrócokba vagy a gyepre terített napraforgó sötétszürkéje. S a kép alatt, lenn a falu szélén, a Dnyeszter ezüst sávja. Mindezt a lenyugvó nap világította meg fentről. Mintha a folyóban kimosott szőnyeget tették volna ki száradni a napra.

– Édes-kedves ez a mi falunk – sóhajtott fel az öreg.

A közeli házak udvarára jól be lehetett látni: a kerítéseket eltüzelték a polgárháború éveiben, amikor lezárták a Dnyeszteren át a besszarábiai erdőséghez vezető utat. Minden látható volt, ami az udvarokban élt és történt: itt dinnyével teli teknők és nyitott fenekű hordók, amott egy álmosan bőgő tehén jött elő, borjait keresve, odébb egy káposztafejjel és burgonyával megrakott szekér állt, lerakásra várva; egy asszony felvágott tököt rakott a kemencébe, két másik asszony és egy fiúcska rakodott a pincegádorban... És mindenütt burgonya-, paradicsom-, dinnye- és almahalmok...

– ...és gazdag is volna a mi falucskánk, ha békén maradna.

Feljebb egy szekér nehéz teherrel fordult be az egyik utcába. A kapu szélesre tárult.

Eszébe jutott Ráku mondása:

– Élni fogsz, Jánku – mondta koccintás közben. – Nem hagyunk elpusztulni! Elmúlt már az az idő... Akkoriban az ember olcsó volt, az élet meg drága. Most fordítva lesz: minden olcsó, de drága az ember! Ahogy sokasodik az áru, úgy nő az ember ára...

Könnyű szellővel szálló illatokat érzett az orrában: almaillat keveredett a fővő szilvalekvár párájával, a frissen sült kenyér illata pedig egy nyári konyha kéményéből gomolygó füst szagával.

Tovább haladva, híg mész szagát érezte: szombat van, valahol mosnak, meszelnek.

A legközelebbi udvarban egy asszony ült egy nagy halom paradicsom mellett, s azt válogatta.

– Mit fogtok csinálni, Alekszandra, ennyi paradicsommal? Hiszen otthon is van kertetek.

– Majd csak csinálunk valamit... Hát maga mit csinál vele?

– Én nem veszek ki ennyit.

– Mert nincs miért! Ül a kemence mellett télen-nyáron!

Jánku apó egy lépést tett felé.

– Hogy mondtad? – Csak a felét hallotta, de ennyi is elég volt ahhoz, hogy megsértődjék. És nem volt mit válaszolnia: az asszonynak igaza van.

– ...amit magának adnak, könyörületből adják.

– Könyörületből? Nekem? Ki? Máriám a magáéból hoz, nem a kolhozéból. Hiszen a lányom! A betegségem alatt egyszer Ráku nekem is akart mérni, s nem megtiltotta Tanasze? Nem tiltakoztam magam is, amikor megtudtam?

Ezek tudott dolgok voltak, Kszandrának el kellett ismernie.

Mögöttük, a fák lombján keresztül ismerős hang tört át hozzájuk. Az öreg megfordult. A lombok mögött rejtőző úton, a kanyaron túl ló és lovas: csak nem Tanasze? Csak a hátát lehetett látni. Ahogyan megülte a lovat, már kissé öregesen, hajlott háttal – csak ő lehetett. Néhány asszonnyal beszélgetett, aki elébe jött az útra. Az öreg odaügetett és megállt a lovas háta mögött.

Az elnök még várt valakit, akinek az ő hívására ki kellett

jönnie az útra. Addig is az asszonyok – két öregasszony – szóval tartották.

– No lám, miért késik az elnök – motyogta az öreg –, a vénasszonyok elállják az útját! Nagyon szép tőle, hogy mindenkivel mindenről elbeszélget. Ezek például őrlésről, lisztről, szemes kukoricáról beszélnek. Meg a borról. Mintha ők tanítanák meg az elnököt, hogyan kell a bort préselni, érlelni, osztani!

Itt áll Tanasze mellett az apósa – fűzte tovább a szót magában –, és ő észre sem veszi. Vagy csak nem akarja észrevenni?... Vagy négy hónapja, az aratás kezdete óta nem találkozott a vejével. Mintha öregedett volna azóta. Sapkáját a tarkójára tolta, izzadt homloka fölött a haj ritkás, a halántékán már őszes.

Megjött az az ember, akire Tanasze várt – Filimon, Teader fia, munkacsoport-vezető. Az öreg közelebb húzódott: tudnia kellett, mit tárgyal vele az elnök; ez a fiú az Andrejás szomszédja és versenytársa a mezei munkában. Az elnök épp arra kéri, hogy segítsen az Andrej csoportjának, mert a szántással elmaradt. Filimon ellenkezik: ők a versenyt meg akarják nyerni, nem az ellenfélnek segíteni. Igaza is van, állt az oldalára gondolatban Jánku apó. De Tanasze igazságosabb: Meg is nyeritek, mondja, hiszen a te csapatodban jobb munkások vannak, meg lovaitok vannak, nem ökreitek. Andrej emberei öregebbek, nehézkesebbek. A verseny továbbra is folyik, a segítség be lesz számítva...

Filimon makacskodik, mire Tanasze megharagszik:

– Tudod-e, Filka, mit fogok csinálni?

– Mit fogsz csinálni?

– Andrejjal foglak felváltani, őt meg a te csoportodhoz teszem. Így két jó munkacsoport lesz! – s lovát a domb felé indította.

– Jól van, elnök! – ujjongott az öreg. – Egy szóval elintézte az akadékoskodót!

Filimon utána akart menni, hogy mondjon még valamit, de az elnököt megint egy asszony állította meg, aki éppen akkor futott ki a zsákutcából.

– Állj meg egy kicsikét, Tanaszika! – szólt mézesen –, hadd kérjelek meg én is valamire.

Az özvegy Dokija volt; az esti fejéshez készült.

– Tanaszika, kedves, engedd el Annuskámat a kukoricaszedéstől... Csak három napra, hogy egy kis almácskával megjárhassa Odesszát... Hogy cipőcskét vehessen, a kézfogója lesz.

– A kézfogója? Jó, menjen – szólt az elnök. – De menni fog a közös almával is!

– Miért, Tanaszika drágám, nem eleget szedett s hordott mostanáig? – erősködött az asszony. – Az a kukorica meg, amit most válogatnak, várhat még... Bizisten, aranyos Tanaszika, várhat...

A lovas a szavába vágott:

– Szóval így érti maga? Mert az alma az enyém, hát menjen, a közös kukorica meg a közös alma meg, ami mindenkié, várhat? Mit szóltok hozzá, illik ez? – fordult az asszonyokhoz.

– Az ő almája várjon!

De Dokija nem hagyta magát.

– Hát egy mezítlábas kolhozmenyasszony illik? – kiáltotta, feledve a kedveskedést. – Menyasszony kézfogó nélkül illik?

– Nem... – ingott meg az elnök. – Jöjjön el Annácska hozzám, majd tisztázzuk a dolgot! – szólt, és megint meghúzta a kantárt.

Dokija vele ment:

– Oda nem megy Annácska. Szégyelli!

– Igaza is van! – és Tanasze megrántotta a gyeplőt. – Ő tudja, mi illik.

Az asszony, türelme fogytán, hangot változtatott:

– Ne légy kemény, Tanasze! – kiáltotta, a ló mellett lépdelve. – Elmúlt már az az idő, most nincs háború, nincsenek kulákok se, mindnyájan testvérek vagyunk...

Jánku apónak felgyűlt a haragja: mióta vár arra, hogy egyedül maradhasson a vejével, ez az asszony meg úgy hozzáragadt, mint a bogáncs!

– Ne engedd el azt a lányt! Kolhoztag, tudja, mi a kolhoztörvény, ahhoz tartsa magát!

Tanasze megállt, visszafordította a lovát.

– No lám, ki van itt! – szólt meglepetten, s közelebb léptetett. – Jó napot – szólt szelíden –, hova indult el egyszerre? Miért nem pihen még legalább egy hétig?

– A tehenészek házánál voltam – felelte az öreg –, tegyetek engem a tehenekhez. A borjakhoz.

– Minek? Nem érzi jól magát otthon?

– Nem.

– Történt valami? Tudtommal Andrej keres annyit, hogy kettőnek is elég.

– Andrej!... Andrej nem az apám, hogy eltartson!

– Összevesztek? Nem? Hát akkor? Betegnek nem kell munkába járni.

– Nem vagyok beteg – tiltakozott az öreg. – Nem kell nekem alamizsna.

– Alamizsna?

Az asszonyok sem állták meg szó nélkül:

– Hallod?

– Hogy fönnhordja az orrát!

Dokija pedig, aki dühös volt rá, amiért ellene hangolta Tanaszét, túlkiabálta őket:

– Ha Florea Nikolaj, az a vén kulák adott volna neki, hálálkodva elfogadta volna! De az nem adott!

– A gazdától lehet, hogy elfogadtam volna – felelte az

öreg. – Mert dolgoztam neki, ő meg legföljebb egy kis alamizsnát dobott oda. Még el is vettem volna az övéből, mert ellenségem volt, és attól lopni sem vétek. De a közösből hogy vegyek el ingyen? Amikor lábon járok, van kezem és szemem... Üljek otthon és vegyem el, amit adnak?

– Azt teszi, apám – felelte Tanasze –, és el fogja fogadni, amit a fiának adnak. Öreg... akarom mondani, gyenge már, apám.

– Nem vagyok gyenge. Csak a keserű gondolatok gyengítenek, amikor egyedül ülök otthon. De lám, kijöttem, és megváltoztak a gondolataim. És erős vagyok. Majd meglátjátok.

Az asszonyok megint közbeszóltak:

– Hisz alig áll a lábán, Jánku apó!

– Bántja a tüdeje!

– Félrevezeti a füle!

Dokija gonosz mosollyal fordult az asszonyokhoz:

– Meglöki egy nagyobb üsző, s az öreg belefordul a trágyába, haha...

– Hallgassanak! – parancsolta az elnök, és csend lett. – Maga pedig, apám, menjen szépen haza. Majd eljövök Máriával, és megbeszéljük...

– Nem hallottam jól. Mondd hangosabban! Ne szégyelld! – vágott a szavába az öreg, közelebb lépve.

– Azt mondom, várjunk még egy kicsit! – mondta Tanasze hangosabban –, legalább amíg a telep készen lesz, azt mondom, akkor magát esetleg odatesszük! Éjjeli szállást is fognak oda építeni...

– Jól van, ott fogok én is hálni. Hisz messze van a falutól...

– Amikor az is készen lesz! Addig maradjon nyugton.

– Amikor készen lesz. Jó.

– Addig, ugye, egy kicsit maga is megerősödik! Megértettük egymást?

Jánku apó bólintott:
– Hisz épp ezt mondom én is!
Békében váltak el.

3

Berezán Andrejás a Juhászdombra vezető úton várakozott. Egy árokban állt, hogy ne tűnjön fel magas alakja, hóna alatt faragott botocskát tartott, közben a bicskájával egy valamivel nagyobbon farigcsált. Mestere volt a metszésnek, virágokat és leveleket vésett botokra, furulyákra, ember- és állatfejet faragott botfejekre, amiket aztán a falubeli legényeknek és lányoknak ajándékozott.

Egész nap megállás nélkül fogta az ekét, hajtotta egyedül a négy ökröt vagy két nehéz lovat, egy nagy hektáron arasznyi mély barázdát forgatott meg – és még mindig friss volt, álltában fütyörészve művészkedett egy tölgyfaboton. Most éppen kesergőt fütyült. Szívét Katinka késése nyomta. Ez a sorsa a szerelmes embernek: szeret és szeretik, esküvel tett ígéret s megegyezés köti a kedveséhez, mégis szívébe lopózik a sötét gyanú, ha szerelmese egy bántó szót ejt ki, vagy késik egy negyedórát.

Néhány hónapja mint komszomolista a lánnyal egy brigádba is kerülhetett volna, de nem ment. Alig van iskolája, természetétől fogva is szófukar, a tanultabb és beszédesebb fiatalok között kényelmetlenül érezte volna magát. Csak két osztályt végzett a nevelőtelepen, míg a többiek öt, hat, hét osztályt is, s ugyanannyi évük volt a szervezetben. Idősebb emberekkel szívesebben dolgozott együtt.

Télen hívták a fiúk esti oktatásra. Elment és végigült né-

hány estét. De ez az esti tanulás valahogy túl lassan folydogált, megunta az egészet. Örömest ült volna végig megszakítás nélkül egy egész hetet, ha mindent egyszerre megtanulhatott volna, de hogy annyi álmos estén át kínozza a fejét... A feje már nem fogta a tudományok apraját, a szabad mezőre, az erdőbe, a folyóra vágyott. Vonzotta a munka, a fordulva omló barázda, a szőlő, az öreg parti gyümölcsös, az egész falusi élet, az egész földművesmesterség. Traktorról álmodott, de az még kevés volt a gépállomáson. Amikor hazakerült, megtagadta a továbbtanulást. Apja bottal verte el, Tanasze revolverrel fenyegette, de ő dacolt a szülői intelemmel és Kotovszki katonájának fenyegetéseivel is, elfutott, vissza a mezőre, a munkához. Apja nem tehetett mást, mint hogy békén hagyja.

A szántásnál, aratásnál, az állatok mellett kamaszkorától együtt dolgozott a felnőtt férfiakkal. Napról napra szemmel láthatóan nőtt, izmosodott. Tizenhat évesen már többet bírt el, mint az apja. A kolhoz megalakulásakor nagy hévvel vetette magát a munkába. Egy év múlva – alig töltötte be a tizenhetediket – megtették csoportvezetőnek, hogy akkora táblákon gazdálkodjék, mint régebben egy nagygazda. A brigádvezető, Kranga Ilie bácsi, tapasztalt és megállapodott ember, attól tartott, hogy a fiú elbízza magát, és durván bánik majd a csoportjába beosztott gazdákkal. Ezeknek azonban nem volt rá panaszuk. Még azok is, akik kezdetben morogtak, mert hogy egy ilyen tejfelesszájú legénynek vannak alárendelve, hamar elhallgattak. Még a legöregebb, a lapátszakállú Barbalát, az ájtatos (aki megijedt volt a régi csontoktól) sem tagadhatta a fiú erejét és szorgalmát. A munka nehéz volt, de ő mindig jókedvűen végezte, fütyörészett, tréfálkozott.

– Andrejás! – kiáltotta valaki, mikor találkoztak az egyik fordulóban. – Nagyon nehéz az ekével felfelé haladni!

– Húzza ki az ekét, öreg, gyorsabban fog menni!

Később:

– De lusta a nap, nem akar lemenni!

– Úgy látszik, dupla műszakot csinál!

Aratáskor:

– Phü! Ingem-gatyám csupa víz!

– Sebaj, majd ősszel megszárad.

Szép szál ember lett belőle. Csak az orra-füle vastagabb egy kicsit a kelleténél, mintha valami erőfölöslegből nőttek volna, amely nem tudott máshol elhelyezkedni. A lányok hamar elnevezték Paprikának: az orra egy egész, a füle egy-egy félbe vágott paprika, bár a gúnyneve nem felelt meg csendes, szerény természetének.

Ebben az évben munkacsapata a Peraele nevű határban kapott egy széles táblát.

Peraele – magyarul Csermelyek volna – a Juhászdombbal szemben fekvő ikerföld volt. A szocialista versenyben Andrejást, akármennyire törekedett is a „szakállasaival", a juhászdombi fiatalok mindig megelőzték. Gyakran mentek együtt közös útjukon, s a lányok ilyenkor csúfolódtak vele: Andrej bácsi meg Andrej apó, mondták; a huncut Velján Lenuca pedig azt tanácsolta:

– Csinálj magadnak egy vastagabb botot. Vegyél magadnak pipát is, és növeszd meg a hajad tarkóig, mint a papok!

– Majd még túlteszel rajtunk – mondta egy másik, komolyabb. – Ha még nősz egy kicsit...

– Meg ha az eszed is megnő! Mert mostanáig csak a hajad nőtt a fejeden, de a fejedben az ész...?

Nem felelt nekik, csak mosolygott: Várjatok csak, majd megmutatom nektek, mit tudok!

Roskován Katinka nem csintalankodott vele, nem nevette ki, csendben hallgatta, ha beszélt, ha nem, szemét rászegezve

figyelte, hogyan viseli a fiú a rázúduló élceket. Örült, hogy szilárdan állja a sarat. Később, mikor járni kezdett az esti oktatásra, a lány maga mellé hívta, és középre tette a könyvet. Ő maga tágra nyitott szemmel hallgatta a tanítónőt, s ha valami érdekeset hallott, kérdőn nézett a fiúra: Hogy tetszik? Fénylő, szurokfekete szeme nyugodtan nézett, nem árulta el a mögötte lappangó szenvedélyeket.

Egyszer a tanítónő a letűnt világról beszélt, s példának Katinkát említette, a vándorcigány apa kis árváját. De Katinka elvörösödve közbevágott:

– Kérem, ne rólam... Más példák is vannak!

– Szégyelled a múltat? Ne szégyelld sose – korholta a tanítónő.

Katinka megbántottan és dühösen ment ki az osztályból. Andrej együttérzett vele, s nyomában ő is elment. Azóta várt rá, kísérgette haza vagy a gyűlésekre. Télen át gyakran ült a kolhozklubban, míg ő a szomszéd szobában tanfolyamon vett részt, s amikor elgondolkozva, hóna alatt egy füzetecskével kijött onnan, követte őt. Katinka eleinte restellt vele sétálni, sokszor meggyorsította a lépteit, ha a fiú utánaeredt, s mikor már együtt mentek is, néhány lépéssel előtte lépdelt. Kicsit kételkedett is benne; nem lehetett tudni, mi van ebben a furcsa, hallgatag, oly erős és mégis oly gyámoltalan fiúban. Aztán amint jobban kiismerte, megtanult vele bánni, szívesen felment vele a hegyre, vagy le a partra.

Az első kapálás idején, egy vasárnapi estén kiültek kettesben a Roskován mama kiskertjének padjára. A hátuk mögött nyitva volt a kisablak, a házi lámpa gyér fénye a kiskert szélén álló bokor leveleire hullott. Andrej egy új, maga faragta botot forgatott.

– Szép kis bot – suttogta Katinka –, tetszik nekem.

– Neked csináltam – felelte a legény. – És még csinálok. Mindent, amit akarsz.

Katinka hallgatott. A botot szájához emelte: szaporán lélegzett, és nem akarta, hogy a fiú meghallja a lihegését.

– Enyém leszel? – kérdezte a fiú váratlanul.

A lány gyorsan letette a botot, mintha megégette volna az ujját, és a nyitott ablak felé fordult: anyja bent volt a házban.

– Szeretni fogsz? – kérdezte a fiú halkabban.

– Tudom is én? Ha jó leszel. – Majd hosszú hallgatás után hozzátette: – A többi fiú a Komszomolban mindig csúfol. Pedig te is régi komszomolista vagy.

– Mert nagy az orrom.

– Mert nem tanulsz jól.

– Hát a munkám? A csoportom?

– A munka, az más.

– Bevonulok, majd ott kitanítanak.

– Nem vesznek be. Ahhoz se tudsz eleget.

– Írok! Olvasok!

– Mások többet tudnak. Egész könyveket tudnak kívülről. Tanfolyamra járnak...

Megértette: Pintiliéről, a Komszomol-titkárról beszél, aki a télen tanfolyamon volt Tiraszpolban, és sok könyvvel s városiasan öltözve tért vissza. Ezen az estén, mikor idefelé jöttek, találkoztak is Pintiliével, aki kicsit csodálkozva nézett rájuk. Talán neki is tetszik a lány és féltékeny?

– Jól van, Katinka! – kiáltott fel dühösen. – Majd én is tanulok, ha beleszakadok is!

Katinka nevetett.

Körülbelül három vasárnapot töltött tanulással a kis Terentével, aki a klub faliújságját szerkesztette. Aztán eljött az aratás, nem volt ideje tanulásra, sétára.

Cséplés után Andrej neve ismét a legjobbak közé került. A vasárnapi gyűlésen az elnök felszólította, hogy számoljon be, hogy ment a kévehordás, beadás, berakás. Kényszeredetten állt ki mindenki szeme elé, elég vontatottan beszélt, az

emberek alig értették, csak Katinka értett mindent, és tetszett is neki. Andrej hazakísérte, és sokáig álltak kéz a kézben a kapuban. A lány a mezei munkában megnyúlt, lesült arcával most nem tűnt szépnek, de nagy, sötét, szomorkás szeme és a holdfényben villogó fekete haja meghajtotta a fiú vérét.

– Milyen nagy vagy! – szólt a lány váratlanul, s felnézett rá. – Azt mondják, a nagy emberek jólelkűek.

Andrej megszorította a kezében nyugvó kezet, akaratlanul is túl erősen. Katinka feljajdult, próbálta kihúzni a kezét, de a fiú már felgyúlt, nagy erővel magához vonta, megölelte és szájon csókolta. A lány kiszabadította magát, ellökte, és sértődötten – vagy csak ijedten? – beszaladt a házba.

Másnapra, persze, elmúlt a sértődés, harmadnap pedig ő maga nyújtotta csókra a száját.

Eljött az az este, amikor néhány fiatalt Komszomol-taggá avattak. Gyűlés után az egész fiatalság együtt maradt, s ének, tánc, játékok következtek. A kis Terente kiállt egy másik fiúval, és eljátszottak egy tréfás jelenetet – „A fogorvosnál" volt a címe –; nagy kacagás támadt, majd megrepedtek a falak. Katinka oldalt, az ablaknál állt, megragadta Andrej karját, s belekapaszkodott, hogy el ne essen a nevetéstől. Szeret! – világosodott meg a fiú előtt, hogy kezét a karján érezte, és ismét elkomorult, mikor a lány visszahúzta, és elnyíló szájjal figyelte tovább a darabot.

Utána táncoltak. Andrejás nem táncolt, a kolónián nem tanítottak moldován táncokat, s a „moderneket" sem volt alkalma megtanulni. Katinka együttérzésből mellette maradt. De megjelent Pintilie, és felkérte, Katinka nem merte kikosarazni, és eltűnt vele a sokaságban. Andrej dühös lett: A mindenit! Tudhatja, hogy a lány az enyém! Az enyém lesz, még ha hetven Pintilie áll is az utamba!

A férjes asszonyok és a gyerekek kintről, a nyitott ablakon át figyelték a mulatságot; Andrej ott látta köztük Márta

nénjét is, aki szintén eljött a falu végéről, hogy lássa az ünnepséget. Valóságos lakodalom! A lányok Tanaszét is megtáncoltatták. Márta az ajtóhoz nyomakodott, tetszett neki a sógora tánca, de azért folyton figyelte Andrejt is. Már ott állt Mária is, és ő is az öccsét vizslatta. Valamit sejtettek, valamit vártak... Valamit a fejébe vett! – találta ki Mária, mert ő ismerte jobban, s meg is súgta a nénjének. De azt nem tudta, hogy az a kis fekete lány már féligmeddig a sógornőjük, hogy Katinka jó ideje már semmit se tagadott meg jegyesétől.

Késő éjszaka mentek haza Katinkával. A fiú átölelve tartotta kedvesét, ahogy haladtak a fák alatt. Olykor derékon kapta és fölemelve, fél kézzel vitte egy darabig. A lány nevetett, tetszett neki ez a játék; a szerelme viszi, nem is vette észre, hogy hová: hogy nem hazafelé, de nem is a bokros part felé.

– Hová viszel? – ébredt rá végre Katinka.

– Haza.

– Az nem erre van.

– Nem anyádhoz! Mihozzánk!

– Jaj, istenkém! Mit akarsz?

– Megmondani apámnak!

– Mit akarsz neki megmondani?

– Hogy elveszlek feleségül!

– Most? Bolondság! Régen alszik már.

– Akkor... megmondjuk neki reggel! Mikor meglát.

– Hagyj békén! Istenem, uram...

De a fiú mintha nem is hallaná, s Katinka nem bírt vele. – Ó, de erőszakos tudsz lenni... – siránkozott vékony hangon, de nem volt igaz a sírása: gyönyörködött embere erejében. Megérkeztek, a fiú letette a lépcső előtt, és kézen fogva vezette be a pitvarba.

Jánku apó nem mutatkozott. Mélyen aludt a jobbra eső

szobában, miközben ők a pitvarból balra, a tiszta szobába léptek be.

Reggel, mikor Andrejás felébredt, Katinkát már nem találta ott. Nem tudott elaludni, sokáig csendben sírdogált, aztán megijedt attól, hol is van, csendben fölkelt és hazaszaladt.

Később hiába is unszolta, bátorította a fiú, nem ment el többé hozzá éjszakázni.

Így telt el néhány hét. Férj- és feleségnek tudták magukat, de még mindig titkolták szerelmüket, mindig csak a falun kívül találkoztak, megkerülték a falut, és tervezgették a házasságukat. De miféle házasság lehet az, ház nélkül?

Andrej mindennap megfogadta, hogy beszél az öregével, de nem tudta magát rászánni, halasztotta napról napra. Nagy volt a szakadék: az öreg még nem számította őt felnőttnek, korholta, ha lánnyal látta együtt, civódott vele még a dohányzás miatt is. A betegsége pedig még ingerlékenyebbé és kötekedőbbé tette. Majdcsak rendbe jön egy kicsit, s lehet beszélni a fejével, gondolta Andrejás.

Az öreg valóban kezdett rendbe jönni, s Andrejás megegyezett Katinkával: a jövő szombaton este majd korábban térnek meg a mezőről, s mindketten hazamennek, az öreghez. Valakit még visznek magukkal, Katinka Máriára gondolt. S íme, eljött az a szombat, be is sötétedett, s ő egy órája várja az úton, de a lány késik. Meggondolta volna magát? Lehetséges az, hogy egy lány, aki szereti, csókolja, öleli őt, vele hál, csak így ukmukfukk meggondolja magát?

Fentről, a Juhászdomb felől harmonikaszó hallatszott. Biztosan a mezőn dolgozó lányok és legények gyűltek oda, hogy az építőkkel mulassanak. Vajon ott van-e Pintilie? Kettéhasítom!... A botokat az árokba dobta, s ránézett a bicskájára: A hasába vágom!

Lépteket hallott a domb felől. Női alak bontakozott ki az

alkonyati homályból. De közeledtével sem ismerte fel Katinkát: nem a szokott járásával, hanem kicsit imbolyogva, határozatlanul lépdelt. Egészen közel jőve mégiscsak az ő járása, az ő könnyed, apró léptei voltak, s ő volt az egészen, amint kezét leengedve, ruhája redőibe fogódzott.

– Fáj valamid? Bántott valaki? – aggodalmaskodott a fiú. – Késtél. Szomorúnak látszol...

– Úgy-e? – kérdezte a lány lágyan mosolyogva, s hozzádőlt, hagyta magát megölelni. – Pedig idő előtt hagytam abba a munkát, hogy eljöhessek. Azt mondtam, nem jól érzem magam. Nem tudom, hogy telt el annyi idő...

Nem is volt még annyira késő, mint ahogyan türelmetlenségében Andrejásnak rémlett. Nyugaton, a folyó felett még világított egy vékony fénysáv. Az alkonyati szél elcsendesedett, s az éjszaka hűvösét még nem lehetett érezni. Körös-körül csend volt: a megpihenő mező meleg, simogató csendje. Csak egy kutya távoli, idétlen ugatása zavarta meg ezt a békét. Elindultak lefelé, a falu felé.

– Apámhoz – mondta Andrej.

– Várj. Hadd mondjam el. Florika, Pelagéja lánya ma bent járt a faluban, kukoricát vitt be, és élelemmel jött vissza. Látta apádat itt, ezen az úton.

– Ma? Itt?

– Ma délután. Beszélt is vele. Az öreg, azt mondja Florika, mindent tud rólunk. Mindent!

– Hű, az áldóját! Vajon kitől?

– Azt Florika nem tudta... Valakitől, aki tud mindent, mert meglesett. Hogy jegyesek vagyunk, hogy összeházasodni készülünk, hogy itt szoktunk találkozni... és mindent. Az öreg fölment a telep széléig, hogy megkeressen.

– Mit akar? Megverni? Ha egyszer tudja, hogy már az enyém vagy! Vagy téged akar megverni? A feleségemet? Hol az esze?

– Ő tudja. Szörnyen dühös, mondta Florika. Káromkodik, szidja az anyámat meg az összes szenteket. Megesküdött, azt mondja Florika, a boldogult felesége lelki üdvösségére, hogy ameddig él, a Roskován Katinka... én nem fogom átlépni a Berezán ház küszöbét! Vagy ő megy el otthonról, idegenek közé, elbujdosik, világgá megy... – Hangja sírásba fúlt.

Andrej megállt; mocskos szitkok pattantak ki a száján.

– Hallgass, ne átkozódj – kérte Katinka, és tenyerével eltakarta a száját. Még sohasem hallotta Andrejt ilyen csúful beszélni.

Andrej megszégyenülten indult tovább.

– Mit tegyünk? – kérdezte magától kis szünet után.

– Mit! – felelt rá a lány keményen. – Majd csak kitalálunk valamit Berezán Jánku nélkül is. Vannak még más házak a faluban... Mit gondol? Azért, mert az én anyám csak takarítónő, az apám meg vándorcigány volt, ti pedig moldován gazdák...

– Ejnye, Katinka! – próbált a szavába vágni a fiú, de a lány megállás nélkül folytatta:

– Anyám becsületesen dolgozik, apám halála előtt ígéretét vette, hogy engem tisztességre nevel, fel is nevelt, én is törekedtem, az elvtársak megbecsülnek... Ha akarod, nálunk fogunk lakni. De ha nem...

Előresietett. A fiú a nyomában.

Letértek a faluba vezető útról, a lány kerteken és udvarokon át vezette emberét, egyenest a part menti szegénysorra, ahol anyjának viskója állt. Andrej minduntalan kifakadt:

– Várj csak! Nem fogom hagyni magam! Vagy észhez tér az apám, vagy ha nem, adjon házat a kolhoz! Ha pedig nem lehet, parancsolja meg az apámnak!

Közben tudta, hogy a „vagy"-ok egyikében sem reménykedhet: a kolhoz nem ad házat, ha neki van hol laknia, az öreg meg nem fog a kolhoz parancsának engedelmeskedni.

Katinka hirtelen megragadta a karját: belenyilallt a derekába.

– Mi van veled? – kérdezte Andrej ijedten. – Egészen elsápadtál.

– Semmi. Fölfordult a gyomrom. Ehettem valamit. Mindjárt elmúlik.

A Katinkáék kapujában habozva megálltak: hogy kezdjék el így a házasságukat? Mit fog szólni a Katinka anyja? Addig tanakodtak, míg Roskován mama nagy zajjal kijött a házból; a cigánytáborban felnőtt asszony igencsak lármás teremtés volt. Nyomában két sötét bőrű, koromfekete hajú fiú loholt. Az anya rögtön rájuk zúdította a hangját, aztán az ifjú pár felé fordult, hirtelen hangot váltva, s a „gazdafiúval" szemben alázatoskodva hívta őket befelé:

– Tessék a házba, Andrucika, lelkem, eszem a szép kis szádat... miért nem jöttél el hozzánk mostanáig? Tudom, tudom, fiacskám, hagyd el – hárította el Andrej magyarázkodását –, nem a ti lábacskátoknak való, nem a te arcocskádhoz illő, mert hát a cigány mégiscsak cigány... Ne mondj semmit, lelkem, tessék, lépj csak be, meglátod, nálunk is tisztaság van, amilyet nem láttál se az apádnál, se Mária nővérednél, hiába hordják fönn az orrukat, szégyellhetik is magukat a mai vörös világban. Gazdák!... Apádék napszámba' kapáltak másoknak, a kasznár biztos egy-két pofont is lekent neki!...

– De anyám, hadd mondjak én is valamit! – tört ki Andrej, túlkiabálva a nyelves asszonyt. – Éppen azt akarjuk, hogy maguknál maradjak én is Katinkával. Hogy ha lehet, itt...

– Itt?! – esett le az asszony álla. – Azt nem lehet, aranyoskám...

– Miért nem, anyám?

– Mert nincs hely a házban, drágám, nincs hely... Egy

ház, benne négy lélek, veled együtt öt lenne, aztán nektek is lesznek porontyaitok, olyan lesz itt, mint egy tyúkketrecben! Nálatok tán nincs hely? – firtatta. – Két lélek két házban! He?

– Nem akarja az apám.

– Úgy? Nem akarja? – tört ki megint Roskovánné a dühtől eltorzult arccal.

– Beteg az öregem. És nagyon öreg már.

– Igen? Azért olyan büszke? Hát a néned miért nem beszél a fejével? Kíméli az öreget? Jól van, mondd meg neki, hogy mi is megöregedtünk, mi is fönnhordjuk az orrunkat, és megcsókolhatja a... Mondd meg, hogy büszkeségből nem adtunk neked szállást a putriban! Menj... Gyertek – hívta a gyerekeket –, gyere, Katinka! – S maga előtt terelve a gyerekeit, visszabújt a viskójába.

Másnap Andrej megtudta Roskován mamától a Katinka titkát. Pelagéja Florikája nem tudhatta, ő csak vaktában pletykált. De ráhibázott az igazságra: Katinka már a második-harmadik hónapban volt.

4

Az után a verőfényes szombati nap után, amikor a Juhászdombon járt, Jánku apó egyre jobban érezte magát. Egy napig mégis pihennie kellett. A lócán ülve pipázott, és kifelé bámult az ablakon. A szomszédos kert fáit látta, amint sütkéreznek a napon és hajladoznak az őszi szélfúvásban. Egy idő óta kétfelől is jött a léghuzat: fentről a meleg, de oldalról és hátulról, váratlan lökésekkel támadt már a hideg is. Éjszaka pedig csak a hideg szél fújt.

Házának egyik ablaka sem nyílt egyenesen az utcára. Úgy építették a házakat annak idején, hogy az ablakok mind keletre nézzenek. Régebben nem is kívánkozott ki az utcára.

Az új háznak nevezték, mert vele szemben, az udvaron volt még egy időrágta, megnyomorodott viskó, melyet a nagyszülei építettek: ebben a régi házban tartotta ő lakat alatt a gabonát, burgonyát, zöldségfélét. A régi ház egészen az út mellett állt, de annak háttal. Még régebben így építették a házakat, mintha nem is az emberek között való életre, hanem az előlük való rejtőzésre szolgáltak volna.

Üldögélt odabenn, és a letűnt idők képeit idézgette magában; közben a szomszéd fák lombjait figyelte s az alóluk előbukkanó téglafalat: a templom kerítését szemlélgette. A falunak innen kezdődő részét nevezték az alvégnek. Egy igen békés lelkű gazda, Pantelimon Morun élt ott, vele szemben pedig a hajdani nagygazda, Zamfir Bulatu fiai.

Ki-kitotyogott az udvarra, ki-kinézett az utcára. Az elfeledt idők emberei, Bulatu Gyorgye és az öccse, Anton tárgyalt valamit ott a sarkon, a templomkerítés mellett Haralambbal, az ő ellenségével és Petru Barbaláttal; ott volt még Popás is, egy sánta ember, akit kupeckedés miatt dobtak ki a kolhozból.

Amint megint jobban érezte magát, elment hazulról, hogy ne lássa ezeket a pofákat, amelyek korára és betegségére emlékeztették. A mostani életet akarta látni, melyben – már a gyermekei rangja miatt is – helye van.

Egy, két, három nap... Szombaton elindult, hogy megkeresse és megkérdezze Tanaszét, befejezték-e már azt a juhászdombi telepet. He pedig nem, akkor hová akarja őt tenni a vezetőség?

Nem találta meg Tanaszét.

Járkált ide-oda, és látta, hogy az egyik udvarból, ahol ekék és két traktor áll, kétlovas, vetőmaggal megrakott sze-

kérhez kötve újfajta vetőgép zörög, s megy ki a vetéshez. Nem, határozta el hirtelen, ne tegyék őt az istállóba a tehenek mellé! A mezőn van a helye, ott, ahol gép húzza az ekét, gép veti be a magot – gyönyörűség nézni! Valamikor maga a gazdasági főnök, Gyorgyenko akarta, hogy ő legyen a segédje a mezőn: afféle felügyelő, aki tábláról táblára megy, és ellenőrzi a szántás, vetés, kapálás „minőségét". Akkor ő nem akarta, még jó erőben volt, s nem kedvelte a gépeket, maga akart szántani, vetni.

Megtudta útközben, hogy az elnök otthon van, de Peltinisre készül, a kolhoz legtávolabbi határába, és csak este fog hazatérni. Megtudta az okát is: nagyon ritkán pereg Peltinisről a leszedett kukorica.

Mikor az öreg közeledett a veje portájához, az elnök éppen lóra szállt. Míg odaért, ki is lovagolt az udvarról; átvágott a ház mögötti kerten, és a domb felé vágtatott. Jánku apó kiáltani akart neki, de ugyanakkor, mint már az máskor is megtörtént – valaki más kiáltott az elnök után: Gyorgyenko, a medvehangú óriás. Valahonnan elébe futott, feltartóztatta, és magyarázott valamit.

Tanasze nem felelt semmit, csak megfordította a lovát, és irányt változtatva, lefelé vágtatott.

Jánku apó ott maradt az udvaron, bosszankodva. Szidta magában az erőszakos Gyorgyenkót, pedig tudta, mi a baja: nincs elég igavonó a mezei brigádokban.

– Hogy lehet ez? – vonta kérdőre magában Gyorgyenkót. – Hiszen mindig elég ökör volt a brigádokban... – Igaz, azt mondják, a nyáron meg azután, az őszi szántásnál sok ökör kidőlt, sok eke elromlott. De miért nem javították meg azonnal a kovácsok, lakatosok? Nappal elromlik, este megjavítják! Ahogy az én Andrejkám mondta a gyűlésen: ő, ha éjszaka nem is alszik, reggelre minden a helyén van, mehet a munka! Hogy ünnepnapok is voltak? Nem is szabad tudni,

hogy ünnepnapok is vannak, ezt mondja az én fiam. Dologidőben nincsenek semmiféle szentek, azt mondja...

Tanasze hétfő reggel se volt otthon. Az öreg elindult megint, hogy megkeresse a faluban. Egy útkereszteződésnél megpillantotta lovát, a Szélvészt, egy kerítéshez kötve. De csak a lovat. A lovasa brigádtól brigádig gyalogolt, kereste az ekéket. Más vezetőknek kétkerekű kocsijuk van, de ő mindenhová lovon jár. Jól mondja Mária: Az én Tanaszém, azt mondja, ha hátramegy a dolgára, oda is lovon megy! Mert a lóról átlát a kerítések fölött... hahaha!

Később, már estefelé, az öreg megint látta a Szélvészt, most a kovácsműhely előtt; egy leány tartotta a gyeplőjét. Az elnök ide fog jönni, azt mondta, a lónak itt kell megvárnia... De mikor lesz az? Az öreg belefáradt, a lába is megfájdult, meg is éhezett, hazament hát. Ivott egy korty italt, evett valamit és megnyugodott. Mialatt megmaradt fogaival csendben rágcsált, egyszer csak Tanasze hangját hallotta. Valamiért veszekedett. Messziről ide hallatszott a hangja. Nem szokott ő így hangoskodni!

A kovácsműhely udvarán találta meg az öreg. A régi gépeket és szerszámokat vette számba, az ócskavas-halmokat, melyek a kerítés alatt hevertek. És mosta a mester fejét kegyetlenül. Tudniillik szép számmal talált olyan ekéket, amelyeknek csak valami jelentéktelen hibájuk volt: egy-egy csavar vagy más hiányzott. Disznóság, hogy emiatt késsen a vetés!

– Jól van, mester – zárta le Tanasze, az udvar közepén megállva. – Hat ekét adsz nekünk holnap reggelre.

– Hát – vakarta a fejét a mester. – Három reggelre lesz kész, három holnap estére... Jó lesz?

– Nem – mondta az elnök. – Három holnap reggelre, három még ma éjjel. Dolgozzatok éjjel is!

Ebben megnyugodott, elővette bádog cigarettatartóját, és rágyújtott.

És meglátta az apósát.

– Maga minek jött ide, apám? Mondtam, hogy otthon várjon meg. Most elszaladok Szélvésszel Kranga brigádjához, utána hazamegyek. Ma még nem ettem semmit – s már ment is a lóhoz.

Jánku apó megállította:

– Várj egy kicsit! Beszélgessünk!

– Jobb lesz otthon, ott várjon, legalább beszélgetnek egy kicsit anyámmal. Ő is unja egész nap a gyerekekkel egyedül.

Az öreg nem hallotta jól a két cigarettaszippantás között mondottakat:

– Fordulj felém, ha velem beszélsz!

– Jól van, apám, holnap jöjjön el hozzánk! – mondta Tanasze, feléje fordulva. – Mária süt magának valami finomat. És mindent megbeszélünk!

– Holnap! Miért nem ma?

Tanasze most sem felelhetett: közbeugrott Ráku, aki szintén az elnök után rohangált, amennyire öreg lába bírta. Halkan mondott neki valamit. Tanasze elkomorodott, megvakarta a tarkóját.

– Megint rossz hír! – bosszankodott Jánku apó. – Ilyen a baj, egyszerre jön, csőstül.

Meghúzta Ráku kabátját, hogy mondja el neki is.

– A járáshoz hívják – súgta félszájjal Ráku. – Hogy jelentést tegyen...

– Valaki biztosan rosszat mondott róla...

Tanasze gondolkodóba esett. Várta őt a Kranga-brigád, mennie kell a Peltinisre, lázas szombati nap van. Őt meg hívatja a járás. Jobbra-balra tekintett, mintha azt keresné, hol léphetne ki az udvarból. – Azonnal befogni! – parancsolta menet közben. – De előbb haza! – és ellovagolt haza, reggelizni.

– Be hetykén lovagol ma a mi Tanaszénk – szólt oda neki Ráku. – Mint egy igazi kozák!

Jánku apónak nem tetszett, hogy a kozákokhoz hasonlítják a vejét, akikről régebben azt mondták, a cár vérebei. Egyenesen ülték meg a lovat, de gonoszok voltak és kegyetlenek.

– Elvitte a Szélvész! – hahotázott Ráku, miután a lovas eltűnt. – Besszarábiai fajta! – Amit a csikóra értett, de Jánku apó máshogyan fogta fel: mintha Tanasze lenne odavaló fajta, s ezt sértőnek tartotta a vejére nézve. Ingerülten válaszolt:

– Ilyen fajta vagy olyan fajta, de jó lovas és jó bolsevik! És a legjobb elnök! Sokat tudsz te is!

– Hát aztán? Mi rosszat mondtam róla? Hogy nem bolsevik? Hogy nem jó elnök?

– Várj csak, majd téged is meglovagol! Csak ne végezd úgy a dolgodat, ahogy kell! Ahogyan ezt a szutykos mestert is megdörgölte!

– Az a jó, ha megdörgöl – mosolygott Ráku. – Téged már semmiért se dörgöl meg. Megcsinálunk mindent nélküled is.

Az öreg egyszerre elhallgatott, annyira bántották a barátja szavai.

– Ez azt jelenti, hogy te...

– Azt – válaszolta Ráku hidegen, és már indult is lefelé, a kerteket átszelő ösvényen, amely egyenesen a vezetőség házához vezetett.

– Azt mondod, nélkülem? – vallatta az öreg a nyomában futva. A szeme ide-oda járt, az ajka remegett a felindulástól.

– Nélküled. Vagy nem?

– Nem!

– De bizony!

– Nem, ha mondom! Nem fogtok nélkülem...

– Majd meglátod!

Közben a kolhoz udvarához értek. Ráku még odavetette:

– Menj haza, Jánku! Ülj a padkára!

Szerencsére egy új szecskavágó gép zakatolt az udvar végében, és az öreg ezt már nem hallotta. A gép körül csak látni tudott: az embereket, a szekereket. És a gépet!

Nem is tudott róla!

Szó nélkül kifordult az utcára, és vaktában ment tovább. Egy helyütt a kolhoz kádárjai kalapálták fakalapácsaikkal a hordókat. Az új dongákból rakott halom sárgán csillogott a színműhely alacsony fedele alatt. Öt évvel ezelőtt, amikor még a szovjettől kapott földjén gazdálkodott, és mikor kis szőlője első termését szüretelte, neki is csináltak új hordókat a kádárok. Két-három évig tisztán, jóízűen állt el bennük a bor, a vendégek csillogó szemmel itták és dicsérték. Maga Pavel Andrejevics, a járási szovjet elnöke is szívesen itta. Mint az arany, úgy fog állni bennük az új nemes szőlő bora. De hogy ennyi új hordó kelljen egy év terméséhez! Hogy garmadával hozzák a gyári dongát, s éjjel-nappal kalapáljanak!...

Két évvel ezelőtt még ő is dolgozott a présnél.

A kúttól a partig nem volt messze, egyenes, széles, jobbról-balról gyepsávval szegélyezett út vezetett oda. Az út alsó végénél öreg nyárfasor meredt az égnek, a falu messze látó s messze látszó nyárfái, amelyekről az érkező felismerhette Szeulényt. A fasor végén öreg, fehér ház állt magányosan a napsütésben, mint egy alvó, nagy kutya. A kolhoz olajütője volt ez; várta a napját, a napraforgó-sajtolás idejét. Emitt egy sárga homokos, kisebb-nagyobb négyzetekre osztott földnyelv. Lejjebb, az égbolt széléhez közeledő naptól jobbra, a bokros part, az árterület kavicsmezeje s azon túl a Dnyeszter csillogó szalagja: a szovjetek országának határa...

Lehet, hogy a folyón túl is van még valami, azok a fehér banditák, a román király katonái csak nem romboltak le

mindent, fontolgatta az öreg, és lehet, hogy a napon túl is van még világ. Mint a halálon túl is. De itt, körülötte, mindenütt lüktet az élet. „Tenélküled!" Sok a baj is, igaz. De a baj is élet! S az is „tenélküled"? Tudja is Ráku, mit beszél!

Az élet nélkülem, folytatta a gondolatsort az öreg, azt jelenti, hogy meghaltam. Halott vagyok, betakartak, eltemettek!

A part felé ereszkedett, vakon a szembetűző naptól. A nyárfák, az olajütő, a part és a folyó füstszürke homályban kavargott előtte. Most a földnyelv s mögötte a zöldséges széles táblái vonták magukra a figyelmét. Ez a terület a falu szélétől egészen a partig húzódott, nagy kerek mezőt képezve a folyó ágának körívében.

Három év óta szorgoskodnak rajta a kolhoz zöldségkertészei. S ezeknek a vezére az ő lánya, Mária.

Egy Perkanyból átjött bolgár kertészt adtak melléje segítségül. Annak meg a kolhozok terményeit felvásárló gyár szakembere adta a tanácsokat.

Mária! Testes asszonyka lett belőle, gömbölyded formája és piros arca miatt a társai Paradicsom mamának nevezték. Meleg, anyás szemei voltak és lágy szavai, de férfiasan küzdött a bolgárjával és két munkacsapatával; töltéseket emeltek a parton, árkokat ástak a táblák közé, és csupa új dologba fogtak bele: a ritka zöldségfélék és korai fajták termesztéséhez. Hallani hallott már róluk az öreg, de látni még nem látta. S most, ősz felé megint nemigen van más a földeken, mint a sok kóró, száradék...

Mintha a sírból keltem volna fel, szomorodott el újból. Jól van, vegyenek be maguk mellé a kertészetbe, amíg más nem akad, határozta el magát hirtelen. A melegágyakat előkészíteni, bevetni, palántákat nevelni...

– Kezit csókolom, apám – állt meg előtte egyszer csak Mária. A bolgárt hagyta tovább menni, és kezet csókolt az öregnek.

– Éppen jókor találkozunk, apám... Már el akartunk menni magához.

Az öreg nem jól hallotta.

– Igen – mondta –, el kell mennem hozzátok. Majd amikor Tanasze is otthon lesz...

– Én akartam magához menni! Hogy érzi magát?

– Ezért akarsz eljönni? Hogy kérdezgess? Kutyabajom.

– Hála istennek.

– Igen, hála istennek. Most tudnék már dolgozni is.

– Semmi akadálya. Például nekem is jól jönne egy kis segítség...

Az öreg szíve megdobbant. De nem árulta el örömét.

– Segítség? De miféle? – Nem akarta olcsón adni magát. – Az öntözésnél? Annak már vége...

– Ahol akarja, apám. De menjünk...

Elindultak felfelé.

– A szekerekhez? Mit kell fuvarozni?

– Apám. Azt akármelyik buta baráber elvégzi. Hanem, mondjuk, bevesszük nappali őrnek. Akarja? Bizalmi állás! Hogy mindenen rajta tartsa a szemét! Hogy rendben menjen a magvak szedése, tisztítása, egy szem se vesszen kárba. Ha nem lehetek ott magam, tudni fogom, hogy ott van...

– Hát... Mit mondjak? Míg más munka nem lesz...

Mária örült, hogy megegyeztek. Gyorsan elmagyarázta, mikor jöjjön munkába, hány egységet kap az őrségért, hányat számítanak más esetleges munkáért.

– Hát a házra ki fog vigyázni, apám, ha maga dolgozik?

– Senki. Jól bezárjuk.

– Az nem elég, apám! Elmúlt már az az idő, mikor semmi se volt a házban, és azt ette, amit talált. Meg olyan ingben járt, amit úgy-ahogy kilötykölt. Most... Most a ház is, maga is gondozást követel! Hogy maga és Andrejás jóllakottan, tisztán járjon. Különben mit fog mondani a világ? Mindenki

rendesen él, szép ruhában jár, csak ez a Jánku apó jár úgy, mint az árvagyerek... Megszólnak engem is, Tanaszét is...

– Akkor – mondta az öreg –, fogadunk egy öregasszonyt a házhoz. Hogy mindent megcsináljon.

– Gazdasszony kell oda.

– Gazdasszony? Ezt meg hogy értsem?

– Úgy, ahogy én. Meg kell házasítani a fiút.

– Melyiket?

– Melyiket? Hisz csak egy fia van.

A kút mellett haladtak el éppen, valaki vizet húzott, nem lehetett a szót hallani.

– Andrejról beszélek – folytatta Mária –, őt kell megházasítani. Érti?

– Értem én.

Értette, amit a lánya mondott. De nem találta ki, amit elhallgatott: hogy Mária csak Andrej érdekében kezdeményezte ezt az egész beszélgetést a munkáról.

– Értem én – ismételte meg az apja. – De várhat még a fiú.

– Mire? Nagy legény, alig fér be az ajtón.

– De még nem jött meg az esze.

– Egy kis ész mindnyájunkra ráférne még, apám – felelt Mária nyomatékkal. – Andrej most a Komszomolban tanul, hamarosan gépkezelői tanfolyamra küldjük...

– No, majd ha azt kitanulta, meg is házasodhat.

– De hisz éppen akkor lesz magának a legnagyobb szüksége valakire, amikor Andrej távol lesz. Egy szorgalmas menyre! Andrej elveszi, akit szeret...

Az öreg megállt, a lánya szemébe nézett, és mindent kitalált.

– Roskovánkát, a cigánylányt? Há?

Mária elpirult.

– Hát aztán? Mi a kifogása ellene?

Az öreg szó nélkül elindult újra. Sűrű lépésben, némán mentek egymás mellett, míg megérkeztek hazáig.

– Tisztességes, eszes, szorgalmas komszomolista.

– Nem! – kiáltott fel az öreg, és megállt a kapuban. – Ő nem kell!

– Miért nem, apám?

– Azért, mert a fiú a mi fiunk! És nem fogunk lakodalmat csinálni azzal a lánnyal meg az anyjával. A mi rokonságunk az ő pereputtyával!

– Hát akkor lakodalom nélkül csináljuk.

– És eljegyzés nélkül? És hozomány nélkül?

– Ej, hagyja már ezt, apám. Nekem talán volt hozományom? Ami rajtam volt! Rongyok! És Márta mit vitt az urának? És volt lakodalmuk? Sepertem az uraság udvarát, szerelmes lettem a katonába, és elmentem vele.

– Mert nem voltam itthon. Mert fogságban voltam az osztrákoknál. De most itt vagyok.

– De a világ is megváltozott.

– Persze, hogy megváltozott! Nem söpörjük az uraság udvarát. Segítettek a testvérek, hogy szabadok legyünk! És most süllyedjünk vissza a mocsokba? Nem, lányom! Nem akarok több házasságot eljegyzés és lakodalom nélkül. Ahogy illik! Ahogy én meg az apám meg a nagyapám házasodott, az isten nyugosztalja őket.

Farkasszemet néztek egymással, szótlanul. Mária haragosan és tehetetlenül, az apja konokul és győztesen. Egy asszony haladt el a kisfiával, köszöntötte őket; ők a köszönést is elfeledték viszonozni.

– Ezt nem hittem volna – törte meg a csendet Mária. Vállat vont, s ment a dolgára.

Jánku apó bement a házba, és asztalhoz ült. A tejfölös céklaleves, amit Márta hozott neki reggel, ott állt lefedve. Mellette a pálinkásüveg, juhsajt a kolhozból és a betakart

kenyér. Megint arra a munkára gondolt, amire Mária hívta. Bizalmi állás! Azt is lehetne mondani: brigádvezető-helyettes. Nem rossz. Meg lehetett elégedve.

– Az ember, ha úgy akarja, megtalálja a helyét.

Kicsit szédült a feje. Lehet, hogy a pálinkától.

5

Ezen az estén Andrej későn ért a Juhászdombra vezető úthoz. Nehéz mezei munkában eltelt, bosszúsággal megtűzdelt nap terhe ült rajta. Délelőtt Gyorgyenko elvett három pár ökröt az almahordáshoz, neki a gépállomás egy traktort küldött a szántáshoz, a traktor azonban kitolt vele, leállt, és vagy két órán át rostokolt felnyitott motorral. Az ekék elé fogott lovak is szeszélyeskedtek az égen függő csúnya felhők miatt, alig-alig húztak. Amikor befejezték a napot, egy öthektáros táblát szántatlanul hagytak, mégis későn érkezett a találkozó helyére. Nem tudhatta, hogy Katinka eljön-e még, vagy már itt volt s elment. A tehenészek házánál csak az őr csellengett. Az asztalosok, mondta, felmentek a hegyre, az épülő telepre, oda kell mennie az elnöknek is.

Onnan, a telep felől harmonikaszó hallatszott és tábortűz világított. Sokszor volt így estefelé: a telepen dolgozó kőművesek fiatal pallérja harmonikázott, a mezőn dolgozó fiatalok munkájuk végeztével odagyűltek, megálltak és mulattak. Talán Katinka is oda ment fel, látván, hogy ő nem várja az úton. Arrafelé indult hát ő is. A zene egyre közelebbről hallatszott, vidám ritmusa megkönnyítette a járást, feledtette a fáradtságot. Csak a gondjai nem enyhültek: az öt szántatlan hektár, a viselős Katinka és az egész házassági bonyodalom...

Katinka szomorúan viselte sorsát, Roskován mama valamivel barátságosabban beszélt velük, de minduntalan emlékeztette Andrejt a kötelességére.

– Siessetek már, kedvesem, mert ha Katinka hajadonfővel kezd hasasodni, kész a nagy szégyen! Nagyobb már nem is lehet... Mennyit küszködtem én egyedül éveken keresztül – a szemei megteltek könnyel –, de ha hiszed, ha nem, soha nem volt miért szégyenkeznem... Vakuljak meg mind a két szememre, ne lássam meg a holnapi napot, ha valakinek is hagytam, hogy megérintsen!

A szégyentől való félelem, Katinka és édesanyja elkeseredése Andrejt tettre késztették, de béklyózta a mezei munka, a csoportja gondja. Az öreggel beszélni már nem volt értelme. Nem lakhatnak se nála, se Roskován mamánál. Elhatározták, hogy beszélnek az elnökkel meg Pintiliével, a Komszomol-titkárral, segítsenek rajtuk az elvtársak. De hol, mikor? Lehet, hogy most ők is ott lesznek a Juhászdombon.

A lángok bevilágították az épület előtti térséget, s a fény az épületbe is behatolt. A harmonikás most régi nótákat játszott, tánc nem volt. A fiatalok körülállták, kórusban dúdoltak.

Elhallgatott a harmonika. Az építkezéshez rendelt ökrös szekér s az asztalosok távozni készültek, de a szürkületben Andrej egy faoszlophoz kikötött lovat vett észre: az elnöké lehetett.

Katinkát nem látta az éneklők csoportjában. Az épületben is kereste, ott sem találta.

Egyszerre bent, az épület homályában szólalt meg újra a harmonika, néhány éles matróztánc-ütemet eresztett meg – ezzel szoktak táncba hívni –, aztán egy szelídebb foxtrott következett. Lányok, legények betódultak az épületbe, s a lányok párosával mindjárt táncolni kezdtek. Andrej most a lányok álló sorában megpillantotta Katinkát, háttal feléje:

a hosszú hajáról ismerte meg. Andrej mérges lett: ének, tánc kell neki most, amikor őt a súlyos gondok emésztik?... De nem, Katinka nem táncol, karba tett kézzel maga elé mered. Szeret és szenved... Hátulról közeledett feléje, de akkor a lány előtt Pintilie állt meg, és táncra kérte. Katinka habozott, a mellette álló lányra nézett, mintha az engedélyét kérné, aztán tétován két lépést tett előre, és kezét könnyedén a fiú vállára tette; könnyű foxtrott-lépésben tűntek el a táncolók között.

Megfojtom! – lobbant fel Andrej féltékenysége. Keze ökölbe szorult, de eszébe jutott: évek óta nem fordult elő botrány a mulatságokon, éppen ő vaduljon meg?... Aztán, látva a táncot, egészen megnyugodott. Pintilie jóképű, vékony, de kerek arcú, barna szemű legény volt, katonablúzában, puha csizmájában tetszett a lányoknak – a táncban azonban nehézkes volt és szögletes, föltartott fejjel, összeszorított ajakkal nézett el a partnernője feje fölött, mintha nem is lánnyal táncolna, hanem felvonuláson menetelne.

Katinka jóval kisebb volt, teste kinyúlt, ahogy partnere vállában megkapaszkodott, s nehezen tudta mezítlábos lépéseit a fiú lépteihez igazítani.

Andrej mindkettőjüket sajnálta. Igaz, hogy Pintilie Komszomol-titkár, de a táncban csak olyan, mint én, még ügyetlenebb is.

Egy kör végén a táncospár Andrejhez közeledett. Pintilie összepillantott vele, s rákacsintott; Andrej fölényes mosollyal felelt. Katinka meglátta végre; valahányszor fordult tánc közben, szomorúan nézett rá, hamarosan ott is hagyta partnerét, és sietett az emberéhez, kabátjába kapaszkodott, lábujjhegyre állt, és a fülébe súgta:

– Juj, milyen nagy csizmája van! Nem tudtam, hogy vigyázzak a lábamra, hogy meg ne nyomorítsa.

Andrej lenézett a lábára, majd föl a kipirult arcára.

Katinka kihívta, előrement, aztán aggódva fordult feléje:

– Nem beszéltél Tanasze bácsival?

– Mikor? Éjjel-nappal szántunk, mint a bolondok.

– Itt van a telepen. A kőművesekkel járkált.

Andrej körülnézett. A ló, amelyet jövetelekor látott, még ott állt az oszlopnál.

– Mi lesz velünk? Én istenem...

– Majd leszünk valahogy! – nyugtatta Andrej fölényesen.

– Nem bírom már! Anyám egyre kínoz, egész éjjel sírtam. Azt mondtam magamnak: itt hagylak, elmegyek a faluból, Tiraszpolban fogok dolgozni, senki se szenvedjen miattam, csak én egyedül...

Andrej nem tudta, mit mondjon. Zavarában a homlokát ráncolta.

– Majd csinálok én házat! – mondta végül. – Akkorát kiáltok, hogy belereszket a falu. Az ördögbe is! A kolhozban vagyunk, nem az erdőben! A kolhoz földjét szántjuk! Százholdas határon! Kenyeret adunk! Kenyeret! És ne kapjunk egy fészket, egy kis kuckót a falunkban?!

Villámló szemekkel nézett körül: egy sötét sarokban néhány embert látott; valamit tárgyaltak egymás közt. A magas, csontos Kranga, a brigádvezető, a szakállas Barbalát, középütt pedig maga Tanasze. Andrej egyenesen odament, megállt a körön kívül. Fontos dolgokról folyt a szó, árnyékok ültek a barázdált arcokon...

Közelebb lépett, szólni akart, hogy félrehívja sógorát, de az megelőzte:

– No, mi van, Andrejás, miért nem nézel be soha mihozzánk? Vagy amióta csoportvezető vagy, nem vagyunk rokonok?

– Nekem, Tanasze bátyám, sok bajom van. Kötve vagyok a szántásnál, vetésnél.

– És este, a parton! – vágott közbe egy éles leányhang.

Andrej dühösen elhallgatott.

– Hát apád hogy van? – folytatta Tanasze. – Túl sokat járkál. Miért hagyod?

– Hallgat is ő rám!

– Vigyázzunk, nehogy idő előtt elpatkoljon az öreg.

– Apám? Ugyan! – tiltakozott Andrej meglepetten és szinte sértődötten, hogy ilyen könnyedén beszél a sógor az édesapja haláláról. – Dehogy hal meg! Szépen erőre kap.

– Látjátok, milyen a mai világ? – fordult Tanasze a társaihoz. – Azelőtt egy nősülendő legény, ha tehetetlen volt az apja, dehogy sajnálta, alig várta a halálát, úgy kellett minden falat...

– Én nagyon sajnálom őt – kapott a szón Andrej –, de ő nem sajnál engem! Azért is akarok elköltözni otthonról.

– El akarod hagyni?

– Nem azért, hogy elhagyjam...

– Felesége van a fiúnak! – kiáltott közbe az iménti lány.

Tanasze értetlenül bámult rá, hogy talán tréfál.

– Felesége? Jegyeséről tudok: a Katinkáról! Melyik is az?

Katinka, amikor Andrej beszélni kezdett, hátrébb lépett, s a sötétben láthatatlanná vált.

A pajzán lányok egymás szavába vágva válaszoltak:

– Találja ki!

– Amelyik csinosabb!

– Amelyik szemesebb!

– Amelyiknek a szemöldöke szőrös!

– Amelyiknek bőr van a nyakán!

Katinka megunta a tréfát, s a lányok háta mögül kidugta a fejét:

– Én vagyok az.

A nevetés elállt. A lányok sora megnyílt előtte.

– Roskován Katinka! Persze! – ismert rá az elnök. – Máris összeházasodtatok? Ukmukfukk? Én meg azt hittem, én leszek a násznagyotok a menyegzőn.

– Nem esküdtünk meg – felelte Katinka bosszúsan. Pillantása Andrejre esett: Beszélj te!

Andrej szólt is:

– Nincs házunk, bátyám. Azt akarjuk, hogy adjon a kolhoz.

– Házat? Honnan?... De hiszen van neked házad!

– Nem hagyja az édesapám.

– Majd hagyni fogja! Beszélünk a fejével.

Andrej nem tudta, mit feleljen. Nem beszélhetett mindenki füle hallatára Katinka állapotáról, a sietségük okáról. Katinka szólalt meg:

– Nem akarok én Jánku apónál lakni! Azt akarom, hogy saját házam legyen!

– No lám! Miért, te?

Katinka elhallgatott. Ő sem akart mindenki hallatára arról beszélni, hogyan sértegeti az öreg őt, hogyan gyalázza a fajtáját.

– Vannak még házak! – sietett segítségére az egyik legény. – Kettő is. A gazdájuk átszökött a határon, a kolhoz most a hagymát tartja bennük.

– Azokból klubot csinálunk! – kiáltotta Pintilie.

– Ejnye! – emelte fel a hangját Tanasze, türelmét vesztve. – Ki-ki fújja a magáét! Majd szétpattan a fejünk, nem tudjuk, mit csináljunk előbb... Kevés az építőanyag, az állatok meg szaporodnak, ott a Dnyeszter fenyegeti a konyhakertjeinket, a kolhoz a fejünkre nő! Ti meg extra házakat akartok és klubot, mindjárt kettőt!

A mező felől szekérzörej hallatszott.

– Gyorgyenko! – kiáltott fel Tanasze, s rögtön kilépett a körből, amely körülvette, és a szekér elé sietett: Gyorgyenko egy sereg sürgős ügyben járt a járásnál, onnan érkezett meg.

Andrej később körülnézett: kereste a feleségét. A félig kialudt tűz körül már senki sem volt. Utolsónak maradt, a

lányok és fiúk is a falu felé tartottak. Katinka nem volt közöttük.

Körüljárta megint az épületet, de hiába: ott az itt is éjszakázó kőművesek hevertek a nádpallóból összerakott kunyhóban; álmos őr vigyázott rájuk is.

Végül megértette, hogy a lány nélküle ment el, elkeseredetten, s talán őrá haragudva, reményvesztetten.

– Jól van – szólt magához eltökélten. – Nem lesz több harag!

Holnap! Holnap hazaviszi az asszonykáját az apai házba! Ott van lakásuk, és ott fognak élni, még ha egész Szeulény megrendül is belé!

Elindult a falu felé, toronyiránt, térdig érő tarlón-gazon keresztül.

Lenn a falu világított még el nem oltott fényeivel. A kutyák az énekelve hazatérő fiatalokat fáradhatatlan ugatással kísérték. Itt fenn csak ő volt meg a szél.

Mentében felnézett az égre: egy csillag hullott le éppen akkor.

Mint nálunk, az emberek világában, gondolta. Lehull egy csillag, marad a többi, ezer és millió. Lehullanak, mégse lesz kevesebb...

Olyan nehéz volt a feje az álmosságtól, s ólmos-nehéz a lába is, mint még soha.

6

A zöldségesbrigádnak, ahol Jánku apó megkezdte ténykedését, több része volt több helyen: egy hagymatábla a falu végén, egy káposztatábla egy mélyedésben, más vetemények

távolabbi völgyekben. De amikor a brigádról beszéltek, azt a folyóparti kertészetet értették, ahol különféle zöldségféléket termesztettek. Itt egy bekerített térségen volt a brigád „központja": udvara, magtára és kis irodája. Az egyik szögletben voltak a kolhoz melegágyai és kis szőlőiskolája. Jánku apó helye pedig a központnak is a közepén, a brigád udvarában, a melegágyak körül volt.

Az egész gazdaság – melegágyak, épületek és a bennük folyó élet – nem olyan volt, amilyennek ő odahaza, a „sírjában" elképzelte. Mindjárt az első napon bejárta az egészet, megállapította, hol van hiba, javítani, igazítani való.

A „központ" két kis épülete: egy tégla- és egy faházikó, cseréppel volt befedve, de mindkettő vakolatlan. Legalább vályoggal betapaszthatták volna a falakat! Mintha nem lenne elegendő agyag a határban és női kéz a faluban!

A kert most úgyszólván egészen fel volt forgatva és ki volt ürítve. Csak a magvaiktól is megfosztott száraz kórók lengtek a szélben. Néhány asszony párosával szedte fel és hordta be még a termést; a magvakat. Így megkopasztva és elhagyatva, a sokat dicsért zöldségeskert lakodalom utáni asztalhoz hasonlított: csak morzsák és csontok... csak egy sarok zöldellt még érintetlenül: az őszi káposzta. No meg a fonnyadt levelű cékla hevert még a földben. A paradicsom, zöldbab, uborka és paprika száradéka csak arra várt, hogy összegyűjtsék és kazalba rakják tüzelőnek. A nap már cél nélkül, haszontalanul barnította s melegítette ezt a kifosztott területet.

Az udvarban vidámabban voltak. Erőteljes lányok és menyecskék jöttek meg dinnyével tele kosarakkal, melyeket az udvar közepére ürítettek ki. A megszelídült nap alatt vígan munkálkodtak, nem bántotta őket a hőség, a verejték. Körülülték a dinnyerakást, s hozzáfogtak felvágni a dinnyefejeket s kivenni a magját. A kiürített dinnyét szekerekre rakták, s hordták ki az udvarból, jó lesz majd a hízóállatok-

nak... közben beszéd, beszéd... Az asszonyok nyelve egy percre sem állt meg, folyt a mese, mint a víz egy kiapadhatatlan forrásból.

Odébb, a folyó felé vezető árokban a dinnyemagot mosták. Grisa bácsi hordott nekik vizet a folyóágból. Ott csendesebben folyt a munka, viszont semmi se ment rendben a mag- és szerszámház körül. A régi őr, Jánku apó váltópárja, egy öreg és rongyos cigány, egykedvűen szorongatta kezében vastag, görcsös botját, foga közt kialudt pipáját. A drága maggal és szerszámmal teli házakat kellett őriznie, de ő rá se nézett; minden ajtó, ablak nyitva, a sokféle mag szabadon, mindenkinek hozzáférhetően kiöntve, szétteregetve. Az őr nyugodt volt: a tornác sarkában ott ült egy csillogó szemű jó kutya. Ez értette a dolgát: az udvaron folyó dolgokba nem avatkozott bele, de ha valaki a házakhoz közeledett, fenyegetően morgott, ugatva fel-felugrott, s ha valaki ismeretlen felment a lépcsőn, rávetette magát.

Ennyi az egész dolga s kötelessége, magyarázta a cigány az öregnek. Hogy a házba ne lépjen be senki nélküle vagy a brigádvezető nélkül, és a kinti magvakhoz se nyúljanak a jövő-menő emberek.

– A dinnye, a magmosás, szárítás – mondta –, az nem az őr dolga. Ott van Joana néni, a csapat feje. Hogy naphosszat vartyognak, mint a béka? Az ő dolguk. A miénk az, ami itt ki van teregetve – mutatott a faházra –, meg a megmért, lepecsételt mag – s a kőház felé bökött. A mérésnél, pecsételésnél a brigádvezetőnő van jelen, tehát megint nem az őr dolga. Aztán jön a gyár teherautója, és elviszi, ami a szerződésben van kikötve.

Ennyit mondott az ember; a többit találja ki maga. Keserű szívű vénember volt, új váltópárjával szemben sem mutatott szívességet. Valamikor az uraságnál szolgált, aztán megszökött, és megöregedve, fogatlanul, ősz bajusszal tért vissza.

– Fogd meg a kutyádat – szólt rá Jánku apó, és a magtár ajtajához közeledett. Az őr jeladással intette le a kutyát: furkósbotjával a tornác karfájára ütött. Jánku apó bement. Nagyjában rendben volt minden a felülről néhány keskeny ablakon át gyéren megvilágított helyiségben: zsákok, zsákocskák tucatjai álltak sorban a padlón és polcokon, mindnek lekötött nyakán papír, amelyen fel volt tüntetve a súly és hogy milyen termék milyen fajtája melyik alfajának magja van benne.

Csak az nem tetszett az öregnek, hogy ez a nagy szépség és gazdagság deszkapolcokon meg a cementpadlón hevert. Felakasztva kell tartani a magvakat, ha nincs felakasztva, az egerek és patkányok mindig találnak utat az ilyen válogatott csemegéhez.

A faházban a száradó babot és borsót vizsgálta meg. Gyönyörűnek találta a szemeket: igazi faj-paszuly, igazi faj-borsó. Hej, Potocki úr, láttál-e te valaha a birtokodon ilyen főzelékeket? Abból, ami nálad termett, csak a szolgáknak adtál, vagy eladtad olcsón a vásárban. Ha te magad megkívántad a borsót-babot, elküldted a kocsist Perkányba, a bolgárokhoz...

– Aztán miért nem szeretsz te itt, a magtáraknál, Trofim? – vette elő keményen a másik őrt.

– Csak. Nem tetszik.

– Hallom, az istállóba kérted magad. Az istálló talán szebb?

– Szebb.

– Hogy a lóganaj mocskolja a ruhádat?

– Hát aztán?! – emelte fel a hangját az öreg cigány. – Nem azért jöttem ide, hogy zacskókat őrizzek! Azért jöttem, hogy lovakat neveljek! Élő csikókat! Azért jöttem, hogy legalább egy rend csődört neveljek fel, aztán meg is halhatok!

– No nézze meg az ember – csóválta a fejét Jánku apó, meglepődve a kitörésén. – Hát csak menj a csikókhoz. Vagy

nem engednek? – Az uraságnál is a lovaknál szolgált, gondolta az öreg, és elszökött tőlük. Most a magtárakhoz tették, és innen is elfut. Menj, mire vársz? – kiáltott rá. – De vidd a kutyádat is! Nincs mit őriznie, mikor én itt vagyok.

– Jöjjön a brigádvezetőnő, akkor elmegyek – felelte Trofim, és nem mozdult a helyéről.

– De nagyon gőgös vagy! Cigánybüszkeség! – Most eszébe jutott: a brigádvezető hiányában ő a helyettes, így mondta Mária, ő kell ellenőrizze az egész területet.

Az udvarban megint talált hibákat. A szekerek, ahogy megfordultak a szűk helyen, beletapostak az ágyásokba, a kivájt dinnyék leve tócsákba gyűlt az udvar közepén, a mosott mag szétterítetlenül állt halomban. Nekiállt rendet teremteni: a szekeresek tudják az utat: meg kell kerülni az épületeket. A magvakat mosás után rögtön teregessék szét, egy asszony ásson azonnal lefolyóárkot, az autó, ha nem akar kerülni, tolasson be háttal...

– Egykettő!

Ő maga is megragadott egy ásót.

Az asszonyok hallgatva, rosszallóan bámulták; vége szakadt a pletykálásnak. De a legöregebb, Joana néni védelmébe vette:

– Jól mondja! Több rend kellene... Máriácska túl lágy hozzánk. Hallgassatok csak az öregre. Nemhiába van híre még a tiraszpoli komisszárok között is!

Tiraszpolban, a járási mezőgazdasági kiállításon történt, ahol Mária mint a kolhoz küldötte átadta a kiállítási tárgyakat: a kertésznőket lefényképezték az általuk termesztett tízkilós dinnyével együtt. Az autonóm moldován kormány egyik tagja is jelen volt, s mint mondják, érdeklődött Jánku apó felől, és üdvözletét küldte neki. Járási elnök korában tudniillik gyakran látogatta Berezánék házát, s az öreggel elbeszélgetett egy kis borocska mellett. – Mit csinál az öreg?

– kérdezte a népbiztos. – Van-e még abból a jó rózsaszínű borából? Mondja meg neki, hogy nem felejtettem el, s üdvözletemet küldöm!... Kissé hirtelen természetű – mondta még róla állítólag a komisszár –, de okos és jószívű.

Az asszony most azért említette ezt a történetet, hadd higgyék a henye társnői, hogy az öreget „felülről" tették ide, rendet teremteni s vigyázni a fegyelemre.

Déltájban megjött Mária is. Az ég kitisztult, a nap forrón tűzött. Megizzadtan, a fáradtság fátylával a szemében tudakolta, mi történt a távollétében. Haragosan nézett az öregére, és szándékosan élesítette a hangját:

– Van-e már gazdasszony a házában?

– Ne legyen neked gondod az én gazdasszonyomra, brigádvezető elvtársnő! – vágott vissza az öreg.

– Jól van, akkor nekem sincs szükségem a kertekbe munkásokra! – nyelvelt vissza a lánya.

– Úgy? – ugrott fel az öreg. – Így játszol te velem? Mi vagy te, földesúrhölgy? A tied talán ez a kert?

– Jó, jó – engedett Mária –, majd meglátjuk... Majd holnap. Ma túl sok van a fejemen.

– Én a helyemen maradok – jelentette ki az öreg határozottan. – Akár tetszik valakinek, akár nem.

– Hát maradjon, apám, ki nem hagyja?

– És végzem a dolgomat...

Mária a vállát vonogatta, s Joana nénivel váltott egy pillantást. Kellett ez nekünk?

– Jól van, no, de a lapátot hagyja, ne ásson itt. Van, aki árkot ásson.

– Azt csinálok, amit akarok – feleselt az öreg.

Mária nem válaszolt. Lassú léptekkel, gondjaiba merülten elindult, a szétvágott dinnyéket megkerülve, az épek halma felé. Elégedetlen volt a mai napjával; belerúgott egy hatalmas dinnyefejbe, mintha lába erejét próbálná. Elnézte, amint a

dinnyefej pörögve elgurul, s mintha éppen ezt akarta volna, megelégedetten leült Joana néni mellé.

– Mi van még? – s kezébe vett egy kisbaltát, és nekilátott dinnyét belezni. A nők furcsállták a viselkedését, s találgatták az okát: ugyan kivel veszett össze: csak nem az elnökkel, tulajdon férjével? Vagy talán a „görögjével", a főkertésszel? Mária maga vetett véget a vitának:

– A Dnyeszter rémít bennünket, asszonyok. Egy betoncsatorna és betonerősítések kellenének, mint a napi kenyér. De nincs cement, és ember sincs elég.

– Menj a járáshoz! – kiáltotta valaki a háta mögül: az apja hangja. – Igenis a járáshoz. És ha nem adnak igazat, akkor a népbiztosunkhoz!

– Melyik népbiztoshoz?

– Pavel Andrejevicshez! Hát nem népbiztos a kormányban, Tiraszpolban?... Ne szólj közbe, hallgasd meg, mit mondok!

– Mondja csak, apám, hallgatom. – Különben, mondta magában, lehet, hogy valami okosat tanácsol.

– Elmégy hozzá – fejtette ki az öreg –, megmondod, hogy nem feledtem ám el. És hogy van még a rózsaszínű boromból. Egy hordócskával van még belőle, piros, de áttetsző, mint a mák virágja. Odaadjuk neki azt a hordócskát ajándékba, csak segítsen rajtunk...

– Egy hordócskával? – mondta Mária játékosan. – Elég lesz egy üveggel is.

– Legyen egy liter. És egy jó kosár szőlő az én szőlőmből... És adjon ő is, mondod neki, ami nekünk kell. Amennyit tud.

Mária komolyra fogta a dolgot:

– Hallgasson el, apám! Azt hiszi, egy komisszár ajándékért teszi a dolgát? Látja, kinevetnek minket az emberek!

– Hát akkor segítsen minden nélkül! Ha tetszettek a gyümölcsök a kiállításon...

– Jól van, apám, így fogunk tenni – zárta le Mária, és kiment az udvarból.

Delet fújtak. A dinnyével dolgozó s a kinti munkacsoport a főzőüstöknél gyülekezett evéshez, pihenéshez. Mária kiadta Joana néninek – mert megint mennie kellett tovább – az aznapra és másnapra szóló tennivalókat. Apja is odafurakodott: neki, a leendő helyettesnek, tudnia kell mindent.

Az egyik asszony jött oda az öreghez egy edénnyel és egy negyed kenyérrel.

– Nézze, öreg, itt a maga ebédje. Hús is van benne.

– Nem – ellenkezett az öreg. – Nem dolgoztam én ennyit ma!

– Hogyhogy nem, apám? Nem ásott is még? Aztán ha evett, elmegy szépen haza, a hűvösbe...

Az öreg engedett, elvette, megette. De nem ment haza. Jól érezte magát itt, a derűs ég alatt, a brigádnyüzsgésben. És tehetett is egyet-mást. Odahaza: a „sír". A magtár sarkában egy rakás kertészkést látott, amelyeket kikezdett a rozsda. Kihozta és hozzálátott, hogy megtisztítsa őket.

Ami tennivalót talál, azt fogja csinálni. Rend lesz a brigádban, és öröm lesz nézni, milyen szaporán dolgoznak az asszonyok. Mert nem rosszak ők: folyik a beszéd, de a kezük nem áll meg, vág, hord, összehozza a napi normát.

Evés és pihenés után a munka szép csendben ment tovább. Később ásítoztak is, és a napra néztek; hány óra lehet már? Aztán alkonyat felé újrakezdték a beszélgetést: férjekről, gyerekekről, a folyóról, a csatornáról... Gyorgyenkóról, Tanaszéről, Máriáról...

– Hogy lehet az – méltatlankodott az egyik asszony –, hogy az elnök egy Gyorgyenkóval tartson, nem pedig a jó feleségével?

– Ha én lennék a felesége Tanaszénak, bezzeg tudnám, mit csináljak vele! Hogy rám hallgasson!

Az asszonyok nevettek: Ducu Petre Froszinája, aki Mária helyébe képzelte magát, túl volt az ötvenen, és csúnya volt, az egyik füle tövénél még szőrös bibircsók is csúfította.

– Hogy csinálná, néném? – nógatták a menyecskék.

– Hát úgy, hogy betegnek tettetném magam.

– Jaj, ne mondja...

– Fognám az oldalamat, feküdnék nappal is, és jajgatnék. Akkor ő meglágyulna... és meghallgatna.

– Még levest is főzne magának!

– Bizony főzne, nem sajnálná a legszebb tyúkomat levágni. De én még éjszaka is, amikor mellém bújik, még mindig beteg lennék. Attól megpuhulna a drága! Olyan lenne, mint a vaj. Minden szavamat teljesítené.

– Úgy látszik, Petru bácsival is így csinálja.

– Így hát, miért ne?

– Azért veri magát úgy, hogy szinte összetöri!

– Mikor beteg vagyok? Isten őrizz! Mikor egészséges vagyok, nem mondom. De amikor jajgatok, akkor bezzeg szelíd és jó hozzám! Ha megver, utána ágyba fekszem, és mindent ő csinál helyettem. Ad a tyúkoknak, megrakja a tüzet, elmossa a bográcsot...

– Hallgass, Froszina! – korholta Joana. – Nevetségessé teszed magad!

Volt nagy perelés, de hamar elült: hangos horkolás szakította félbe, Jánku apó elaludt a kések súrolása közben, alig tisztított meg kettőt.

Rémülten riadt fel. Életében még sosem lepte meg az álom nappal és ilyen észrevétlenül.

– Azért – mentegetődzött az asszonyok előtt –, mert túl sokat ástam. És megfogadta Joana tanácsát: elballagott haza.

Ásni, lapátolni nem fog többet. Bizalmi ember nem köteles...

Amint belépett a házba, eszébe jutott Andrej.

Két napja nem mutatkozott a fiú odahaza. Pedig apja várva várta őt, hogy elszámoljon vele.

– Fél a zsivány! Szégyelli magát! Szégyellje is!... A végén csak megjön az esze, elhagyja a cigánylányt.

Megnyugodva pihent le, és a másnapra gondolt: Nem fogok többé ásni. Más tennivaló is van egy brigádban. Annyit dolgozom majd, amennyi jólesik, erőlködés nélkül.

7

Késő este felébredt, és úgy tűnt neki, hogy valaki jár a pitvarban. Az ajtók nyitása, csukódása költötte fel álmából, más zaj nem lehetett.

Kiment, hogy lássa, mi van. Nem volt senki a pitvarban és odakint, a ház körül sem. Meglökte a „tisztaszoba" ajtaját: az ajtó kulccsal volt bezárva. A pitvar egyik szegletében állt egy korpászsák, a korpa közt egy kis kanna, abban tartották eldugva a tisztaszoba kulcsát. Kereste a kannában, a korpában, nem volt ott. Nem kételkedett, hogy Andrej járt a házban. Tiszta sor: eljött, amikor ő aludt, bement a tisztaszobába, valamit csinált ott, aztán elment, bezárta az ajtót, s a kulcsot magával vitte.

– Titokban jön, és az ajtót bezárja! Valamit rejteget a betyár, alattomos összeesküvő!... csak nem a cigánylányt tartja-e bezárva a házban? – cikázott át az agyán. De megnyugodott, mert belátta, hogy ennek a gyanúnak nincs alapja: a lánynak is kell munkába járnia.

Vette a botját, és kiment az útra: talán még megtudhat valamit. Különféle új sejtések támadtak benne. De hogy is van ez? Az ember azt gyanítja, ami nincs, de ami igaz, az

nem fordul meg a fejében. Így volt most is: elképzelte ezt is, azt is, de nem is sejtette, hogy a szobába Katinka holmija volt bezárva: ágynemű, ruhák, cipők, edények, füzetek, plakátok, amit Andrej hozott a házba, mialatt ő a brigádnál őrködött, lábbal tiporva apja szavát, de még a lány akaratával is ellenkezve.

Reggel az öreg korán kiment a házból, átment az utcán, még semmit se tudva, és megállt egy fa alatt. Ahogy állt, egyik kezével a fa ágába fogódzva, a másikkal a botjára támaszkodva, a sánta kupec, Popás közeledett hozzá, egyike azoknak a lézengőknek, akiket bármelyik nap bármelyik órájában látni az utcán.

Sorsüldözött ember: a cár háborújából meglőtt lábbal került ki, ivásra adta a fejét, a felesége elhagyta emiatt, s attól kezdve rossz szokásokat vett föl, kötekedett, fecsegett, a keze is kicsit ragadós lett. Az öreg nem kívánt vele szóba elegyedni, régi hiedelem szerint kerülte a sors sújtotta embereket, a vénlányokat, csúnya özvegyeket, nyomorékokat. Popást még a közösből is kizárták éppen lopásért, s most az önálló gazdálkodó, még ha jó erőben van is, alig állja a sarat, de milyen gazda a családtalan, féllábú ember? Titokban a mások árujával járt a piacra.

Popás azonban a nyomában maradt, hogy megkérdezze:

– Pihenünk, apám? – Aztán: – Hogy szokja meg az Andrej házasságát?

– Nem tudok semmilyen házasságról!

– Hogyhogy nem? A minap hirdették ki mindenki előtt a Juhászdombon! A Komszomol ott helyben döntötte el, Tanasze is beleegyezett. Mindjárt megrendezték a lakodalmat is, táncoltak, mulattak, hogyhogy nem tud róla? Vagy szégyelli? Tanasze volt a násznagyuk is, meg a pópájuk is. Azt mondják, a menyasszonynak már nő a hasa. Ne mondja, hogy nem tud róla, hisz látom, hogy emészti magát. De ám nem ők a bű-

nösök, higgye el! A Mária feje ez! Ő szőtte titokban... Hova szalad? Várjon, még nem mondtam el mindent!

– Hazudsz, nyomorék!

– Ússön meg e helyen a villám! Ne érjek hazáig, ha ezt nem Mária és Tanasze csinálta ki! Nem érti? Rávették a fiút, hogy azzal a ronda fajzattal kösse össze magát, hogy bizonyítsák: a vérbeli bolsevik minden fajtát egyformán szeret! Hogy a moldovánok ne tartsák magukat különbnek a cigánynál. Vakuljak meg, ne lássam a holnapi napot...

Ahány szó, annyi ütés. És hiába vigasztalta magát az öreg azzal, hogy a kupec az mind hazudik, tudta, hogy ez most nem hazudik, hogy az a lány a Juhászdombra vezető úton is igazat mondott. Ami pedig Tanaszét és Máriát illeti: nem a lánya maga ajánlgatta neki a cigányfattyút, ugyanitt, ezek alatt a nyárfák alatt? Mária, Tanasze: áruló! Hitvány árulók!

És Popás még mindig nem fejezte be. Elhatározták, mondta, hogy az új pár Jánku apó házában fog lakni, és ha ő nem akarja, kényszeríteni fogják, hogy beleegyezzen.

– Azt próbálják meg! – kiáltott fel az öreg vérbe borult szemmel. Meg kellett állnia, hogy megfogódzzék a kerítésben: szédült, kis híján leroskadt az út porába. – Megölöm őket! Vagy magamat ölöm meg...

– Megölnek ők téged, apám, látom! Pedig kár volna... Ha legalább moldován lány volna! De a cigánysátorból hozza közénk! És ha legalább az ősi törvények szerint megesküdtek volna. De neeem, azt a Komszomol nem engedi meg! Még a templomot is be fogják zárni, így döntött Pintilie.

– Melyik templomot, te?!

– A miénket. Az igazhitű moldován templomot.

– Kicsoda, te?

– Mintha nem tudná...

– Nem tudok semmit!

– Klubot csinál a templomunkból Pintilie! Már készen van a listája, el fognak menni a tagokhoz, hogy aláírassák... Ott, azon a mulatságon, ahol eldőlt az Andrej és a Katinka összeállása, Pintilie röpgyűlést csinált, és ezt is elhatározták.

– Disznóság! Nem az övék a templom! Nem a Komszomolé! Talán ők építették?

– Hehe – nevetett a pletykázó –, nem is fogják bezárni, azt nem engedi meg a törvény... Mondom: listát írnak, házról házra mennek vele. És mikor mindenki aláírta, elviszik Tiraszpolba a kormányhoz.

– Nem fogjuk aláírni!

– Azt mondom én is!

– Elmegyünk mi is a kormányhoz!

– Azt mondom én is!

Ott álltak Haralambnak, Jánku apó ellenségének a háza előtt. Maga a gazda az udvaron szöszmötölt. Hangos beszédet hallván, közelebb jött, megállt a kapunál és hallgatózott.

– Jöjjön csak kijjebb, Haralamb apó! – kiáltott rá Popás. – Mondja meg maga, ha nem igaz, amit mondok.

Haralamb kijött az útra.

– Mondja el maga is, Haralamb bácsi... Mert az öreg még nem tud róla.

– Miről?

– Arról a listáról a klubbal.

– Nem tudok semmit – felelt Haralamb.

– Nem tudja, öreg? Tetteti magát?

– Nem tudok semmit – ismételte Haralamb.

– Ne húzódozzék, vén róka, mert kihívom Natalja nénit... Ne féljen, nem marja meg magát Jánku apó. Marják őt az elvtársak! Azt mondja, hogy ő, kérdezze csak meg, hogy ő nem fogja aláírni, még ha letörik is a kezét, azt mondja...

– Ki? Ez a Jánku? – mutatott rá Haralamb. – Nem ismered te még ezt a vénembert.

– Hát te ismersz? – fortyant föl Jánku apó. – Aláírtam-e valamikor ilyen listát? Szóltam én valaha a templomunk ellen?

– Talán nem? Mindent, ami volt, aláírtál.

– Hazugság. Nem is tudtam volna aláírni – védekezett az öreg. – Tavaly télen tanítottak csak meg rá.

– Ha nem a saját kezeddel – vont vállat Haralamb –, akkor az Andrej kezével vagy a Máriáéval.

– Nem fogják már többé az én nevemet leírni! Most már magam is le tudom írni, de száradjon le a kezem, ha a nevemet oda teszem a kérvényükre, ha a templom bezárását fogják kérni! Ne legyen jóban részem, se itt, se a másvilágon, ne nyughassak a síromban...

– Hallgasson! Hallgasson, apám! – állította meg egy női hang.

Márta, a nagyobbik lánya hozta az ételt, nem találta az öreget a házban, hát elindult, hogy megkeresse. Megrémült az erős esküvésektől, amelyekkel az öreg a lelkét terhelte, és rémülten szaladt oda. Grigorás futott utána szaporán.

– Jöjjön, apám, jöjjön haza – fogta meg Márta a karját. – Rosszat tesz magának. Meghallja az egész falu.

– Hagyd, Márta – lépett közbe Popás –, Jánku apó tudja, mit beszél.

– Hagyd te őt békén! – kiáltott rá Márta. – És fogd be a szádat! Hallgass!

– Miért hallgassak?

– Mert nem igaz, amit mondasz.

– Hallgass te! – kiáltott az öreg a lányára. – Mit tudsz te?

– Jól van, jól van – nyugtatta az asszony –, igaza van... de jöjjön! Kihűl a leves, a puliszka. Meg egy kis halat is sütöttem magának.

– Egyétek meg! Egyetek meg engem is!

– Én, apám?

Az öreg elhallgatott. Márta, az ő hűséges gondozója, amióta a háza gazdasszony nélkül maradt, valóban nem vétkes.

Vele ment hát.

– Megrágtad a lelkemet te is a férjhezmeneteleddel – morgott mentében.

Márta hallgatott.

– Most pedig becsapsz, mert az emberedet, azt a naplopó halászt a mi kenyerünkkel eteted.

Márta nem mondott ellent: legyen úgy, ahogy az öreg mondja, könnyítsen ezzel is a lelkén.

– Te, Grigore – fordult a kisfiához –, szaladj előre, kergesd ki a macskát, mert a tejfölt az asztalra tettem!

Márta a házban is hallgatott, szó nélkül meggyújtotta a lámpát, sorba kirakott mindent az asztalra: a céklalevest és a puliszkát, a halat és a kenyeret s a boroskancsót... Hadd válogasson... Máskor, ha eljött az este, sietett haza: félős volt, nem szeretett egyedül a sötétben járni. Most Grigorással jött, hogy tovább maradhasson. A nap már nagyon rövid volt.

A levest az öreg visszautasította. Nem kívánta most a vajban sült halat sem: kedvenc ételét, amióta a húst nem tudta megrágni. A kenyérből is csak egy darabkát tört le, illendőségből, mert a szent kenyeret visszautasítani – vétek. Amint étvágytalanul majszolta a kenyeret, eszébe jutott egy szólás, még a nagyszüleitől hallotta: Ha valami bajod van, egyél és igyál abból, amit isten adott, és adj hálát. Hogy a bánat és a bosszúság ne tegyen beteggé. Kiürített két poharat, keresztet vetett és megkönnyebbült, az esze is kezdett oldódni.

– De Haralamb, lám, nem állt a Popás pártjára – kezdte

magyarázni. – Mert gyáva nyúl, attól tart, hogy hazugságon fogják...

Ez kellett Mártának, erre várt, hogy rákezdhesse:

– Popás hazudik! – kiáltotta. – Mocskos szájú, vén ördög! Azért mocskolja a cigányokat, mert nála többet érnek. Tábor, mondja, meg sátor. Hát az ő háza? Ő maga moldován, az anyja is moldován, mégis az útig száll a bűzük... Az inge a nyakához ragad a kosztól, olyan lusta, hogy a vándorcigány se tesz túl rajta...

Hangosan és jól tagoltan beszélt, hogy az öreg minden szót meghalljon, megértsen.

Az öreg hallgatott. Nem volt oka rá, hogy védelmezze a kupecet.

– Hát az én uram? A mi fajtánkból való, azt' csak eszik, berúg, ordít a gyerekekre. Inkább mentem volna akármilyen idegenhez. Abban az időben volt itt egy zsidócska, az a suszter, emlékszik? Szorgalmas, eszes fiú. Igaz, hogy csúnya volt azzal a nagy orrával... De tisztességes volt... Nem mentem hozzá, mert féltem a Jézustól, bár lehet, hogy nem is vett volna el, hisz én szegényparaszt lánya voltam, ő meg iparos... Elment a Vörös Hadsereggel, harcolni... – Márta váratlanul arcához emelte a kötényét, s elmélázott. – Akármilyen nemzetiségű legyen – folytatta kis szünet után –, ha dolgozik, ha tisztességes...

– Minden náció szabadon élhet – egyezett bele az öreg; mert a harmadik pohár után már nem vette észre, merre tereli a szót Márta. – Ez a bolsevik törvény. Minden hitű a maga hitében éljen, minden fajta a maga törvénye szerint. Dolgozzanak, szaporodjanak.

Honnan tudhatta volna, hogy Mártát a húga oktatta ki, még a szavakat is ő rágta a szájába.

– Most két éve – kezdett rá újra az asszony –, az én Dumitrummal benn voltam a járásnál. Volt ott egy bizott-

ság... Mert az emberemet oda hívták a bizottságba, s én vele mentem, hogy ne igyék... Hát volt ott a bizottságban egy úr. Egy szép szál, barna férfi, kedves szavú, nagy tudású elvtárs. A legfőbb közöttük. Pedig az is éppen zsidó volt...

– Aztán miért ne? – vetette közbe az öreg. – Polyák, kisorosz, zsidó, ki állja el az útjukat?

Márta zavartalanul folytatta.

– Egy másik is volt, egy szelídebb, tisztán öltözött, meg volt fésülködve, a mellén kitüntetések, és fekete volt, de olyan fekete... Nagy agronómus, az összes agronómusok főnöke. Mindenki azt mondta: tiszta cigányvér, apja, anyja az volt! De mit számít az, ha egyszer iskolázott ember, és benne van a pártban? Jaj istenem, mondtam magamban, mit ér az én életem egy ilyen buta, részeges Dumitru mellett?

Hozzámentem volna én egy jó, szorgalmas cigányhoz is. Szeulényben is voltak szorgalmas kovácsok, emlékszem.

– Állj csak meg! – vágott a szavába Jánku apó. – Hogy mondtad? Miket beszélsz te itt?

– Azt mondtam... – jött zavarba az öreg kemény hangjától, gyanútól ugráló szeme bogarától. S nem volt mersze megismételni a mondottakat.

– S ugyan miért mentél volna te, Berezán Márta, egy cigányhoz? Nem volt elég közülünk való legény a faluban?

– Hát... azt csak úgy mondtam... – hátrált meg Márta.

– Levágtam volna a fejedet! – kiáltott az öreg. – Dumitru, ha lusta disznó is, a mi fajtánkból való. He? Most miért nem beszélsz?

Márta nem tudta, mit feleljen, hogy azt mondja, amire tanították, de az öreget se haragítsa magára. Lám, odáig el sem jutott, hogy Katinkát megemlítse. Bezzeg az öreg.

– Andrejt is leszúrom, ha ott nem hagyja azt a Roskovánkát!

No lám! – mondta magában Márta. – Ő kezdi! – És

végiggondolta: lehet, hogy hibázott az elbeszélésnél, lehet, hogy túl gyorsan mondta?

– Hallgatsz, he? Vagy te is az ő oldalukon állsz? Beszélj!

– Mit mondjak még, apám...

– Mondd, hogy felfogadtak téged, hogy elcsavard a fejemet!

– Hogy engem? Jézusom, Máriám...

– Leütöm! Levágom a fejét! Vagy felakasztom magam! Felgyújtom a házat!...

– Jaj istenem, édes jó apám!

Megragadta a karját, visszavonta mindazt, amit mondott, hiába! Az öreg nem nyugodott meg, a bor is tüzelte. Márta tehetetlenségében sírva fakadt. Ettől az öreg is megenyhült, hagyta, hogy a lánya az ágyához vezesse, lefektesse.

Márta még megtisztította a lámpát, és elment Grigorással. Sietett Máriához, és sírva mesélte el a kudarcát.

– Mit bőgsz? – korholta Mária. – Nem kellett volna étlenül italt adnod neki.

– Nem mondtad, hogy ne adjak.

– Magadtól is rájöhettél volna – morogta Mária elégedetlenül. Se ideje, se türelme nem volt, hogy folytassa a beszélgetést: a járáshoz készült, és még sok mindent kellett a házban elvégeznie.

Az ágyban, a melegben, kábult fejjel, az öreg hamar gondolatot váltott.

Nem rossz az ő Mártája, jó lány az, csak van egy nagy hibája: az esze jobbra-balra ugrál. Bizottságokat, főnököket, a zsidó cipészt, mindent összekever. Csak mondja, keverikavarja...

Egyszer, emlékezett, amikor az első „társulások" alakultak, a szántásnál közös állatokkal, ő nem akart társulni. Odajött hozzá Pavel Andrejevics és megkérdezte:

– Miért nem áll be, öreg? Hisz csak jobb ott, ahol többen vannak.

– A fiam még nagyon kicsi – felelt akkor az elnöknek, de megfogadta neki, hogy amint Andrej egy kicsit nagyobb lesz... Akkor Márta beleszólt: – Öreg már az én apám, Pavel Andrejevics – mondta –, nem jó ő már a társulásokba!

– Buta fehérnép. Éppen azt mondta, amit ő sehogy sem akart megmondani!

Tavaly télen eljött hozzá az új iskolaigazgató, és a tudományokról beszélt. Hogy tanulni kell, mondta, a szovjet köztársaságban nem lehet tudatlannak maradni. Márta azt sem várta meg, hogy ő egyáltalán válaszoljon: – Hagyják őt – mondta –, nagyon gyenge már az én apám, nem kell neki a tudomány! – Holott ő akkor már két hete járt az analfabéták tanfolyamára, írni tanulni!... Jó lenne... ha nem avatkozna bele mindenbe...

A lámpa még égett pici lánggal, mikor felkelt. Még nem virradt. Távoli, elnyújtott kakasszó hallatszott. Éjfélt jelzett-e a kakas, vagy már a hajnalt? – nem lehetett tudni. Andrej nem volt a szobában. Ma sem jött haza, bizonyára a tanyán hált, vagy lehet, hogy a faluban csatangol, idegenekhez kérezkedik be, mert tőle fél. Jól van, hadd csavarogjon, tűrjön, amíg megjön az esze!

Leszállt és kiment, hogy megnézze az őszi eget. Az ég pedig sötét volt és csillagtalan. Sűrű, de békés, mozdulatlan felhők borították. A légben teljes nyugalom – haszontalan felhők – morgott magában –, csak arra jók, hogy meghosszabbítsák az éjszakát, és nehezítsék az ember álmát.

Valahonnan, a falak mögül, ismeretlen zaj ütötte meg a fülét. Néhány lépést tett a tornácon a zaj irányába, és felismerte Andrej horkolását: a tisztaszoba nyitott ablakán át hallatszott ki.

– Ott feküdt le! Bujkál előlem! Jól van!...

Az égbolt keleti szélén lassan láttatni kezdte magát a hajnal sápadt sávja. Az öreg az udvarra lépett. Mögötte, a tornácon, szokatlan alakzatok bontakoztak ki a félsötétben. Idegen holmik a tornác hosszában elhelyezve: teknő, vödrök, kosarak, tele melyik mivel – hagymával, babbal, borsóval... Kié lehet?

Roskovánkáé!

Hát így játssza őt ki az a ravasz fiú? Így akarja a kedvesét belopni, titokban, apránként, először a rongyait, azután, ha jól megy, őt magát is?!

Hogy Katinka máris ott lehet Andrejjal a házban, az ő engedélye nélkül – az eszébe se jutott. Azt el se tudta képzelni. Ha mondják neki, sem hitte volna el.

Bement a pitvarba, hallgatódzott. Horkol. A fényes nap is horkolva fogja találni... Várt egy kicsit, visszament a szobájába, leült és gondolkodott. A napvilág már az ablak négyszögében is látszott. Burkus, a kutya, kinn őrködött az udvaron. Fölugatott, kiment az útra; emberek indultak a mezőre, építkezésre.

Lélegzetét visszafojtva hegyezte a fülét: a rossz fülével is, az ajtón-falon keresztül is mocorgást hallott.

– Az isten haragja csapja meg! – kiáltott fel. – Volt mersze! Volt mersze!

A pitvarba sietett, a tisztaszoba ajtajához.

Az ajtó belülről be volt reteszelve.

– Nyisd ki, zsivány! Haramia! Rablógyilkos!

Nem felelt senki.

Aztán suttogás hallatszott, mind sűrűbben. Az öreg egész erejével az ajtónak esett, amely végül pattant és szélesre tárult. Egy kosár, egy láda, egy pokróc, takarók halomban a szoba közepén, köztük ingben-gatyában áll Andrej, s a háta mögött – Katinka, félig begombolt blúzban, borzasan, kibomlott hajfonatokkal, rémült szemmel... Álltak, mereven,

mint holmi kisgyerekek, akik játék közben összetörtek valami értékeset és megijedtek: most mi lesz?

– Te... te hűtlen kutya! – kiáltott a fiára az öreg, és fenyegetőn fölemelt kézzel közeledett felé. – Így tiporsz te engem? Így harapsz belém? Áruló kutya! Az eb és a szukája...

– Apám! – kiáltott Andrej, és elállta az útját.

Az öreg mellen ragadta. Andrej leeresztett kézzel állt elébe.

– Jól van! Verjen meg!

Az öreg mellbe vágta: – Te ördög! Te sátánfajzat! Majd megtanítalak én...

A legény lehajtott fejjel tűrte, de aztán kiegyenesedett:

– Üssön meg... Öljön meg!

– Meg is öllek! – És látva, hogy a fiú nagy teste milyen könnyen tűri a keze fenyítését, a szíját kezdte leoldani: – Majd megtanítlak én...

Hirtelen meggondolta, és visszaigazította a szíjat.

– Majd megtanítalak én benneteket! – kiáltotta, és otthagyta őket, kiment a pitvarba. Körülnézett, mintha keresne valamit. Nem talált semmit, mert nem is tudta, mit keres; tovább ment, ki a házból, a tornácra. És visszatért, reszketve, és megállt a nyitott ajtóban:

– Komszomolisták vagytok ti? Rühes kutyák vagytok, nem komszomolisták!

Andrej ezalatt felhúzta a nadrágját, Katinka az ágyat igazította meg.

– Apám... édes jó apám – próbálta kérlelni Andrej, de Katinka, aki háttal feléje, az ágy fölé hajolt, váratlanul félbeszakította:

– Hallgass, Andrej!

– Hallgass, zsivány! – kiáltotta az apja is. – Majd megtanítalak, majd megmutatom, ki az apád! Kérted a beleegyezésemet, vagy már halottnak hittél?

– Hát... tudtam, hogy apám ellene van – motyogta Andrej.

– Másokat megkérdeztél! Akik kioktattak... Ki tanított erre, he, a Komszomol? Hát a Komszomol szült téged, az nevelt, az etetett? Vagy Tanasze? Vagy Mária, aki elszökött hazulról? Ők a gazdák az én házamban?

A fiatalok, a szemükkel jelezve, megállapodtak abban, hogy nem fognak felelni. Andrej felhúzta a csizmáját, Katinka sietve befonta a haját, begombolta a blúzát, és a kijárat felé került.

– Állj! – állította meg az öreg. – Téged így tanított az anyád? Te varjú, te... – A fejében gúnyos szavak forogtak, de látva a lány rémületét és a csillogó nedvességet a szemében, elakadt a nyelve. – Eredj! – és félreállt az ajtóból, hadd menjen. – Haza az anyádhoz! Hogy megtanítson! – És sarkon fordult, bement a maga szobájába, becsapta az ajtót. – Majd megmutatom én nektek!

Hogyan? Azt nem tudta még. Veréssel nem fog már Andrej fölé kerülni. Nagy legény, kész férfi. Verheti – fel sem veszi. Szidhatja, mocskolhatja – hallgat. Ha megrázza – meghajlik és ismét kiegyenesedik, mint a fiatal fa.

Hívjon másokat segítségül? Kit? A Komszomol, a vezetőség, az elnök: mind az ő oldalukon áll. Az öregeket, a régi erkölcsök védelmezőit? Sokszor megsértette, megbántotta őket, azóta kerülik. Úgy látszik, csak Márta az ő igaz, megbízható gyermeke, de kicsoda ő? Egy sötétfejű asszony, akire senki se hallgat. Az ura magányos farkas a faluvégen, aki csak a folyó halairól és az italról akar tudni.

Le kell hát nyelnie a gyalázatot – a bosszú reményében. Más kiút nem látszott.

Nyikorogtak az ajtók, léptek hallatszottak. Az ablak előtt két fej haladt el, egyik magasabban, másik alacsonyabban: a fiatalok a kapu felé mentek. Bevetődő árnyékuk ismét felszította az öreg haragját.

Kiment, megállt a tornácon.

– Meg fogom szabadítani a házamat a rongyaidtól! Nem akarok idegen holmit látni! – kiáltotta utánuk.

De látta: a kapuja előtt már összeverődtek a szomszédok. És az öreg ijedten visszakullogott a házba.

Dél felé jött Ráku. Hallott a történtekről, és – felejtve a közte és barátja közt lezajlott összeveszéseket – idesietett, nehogy az öreg még valami rosszat tegyen magával. Némán megállt a küszöbön.

– Ejnye, ejnye – szólt azután –, de nagy a baj! De mit tehetsz? Majd később, igen, de most... Az első: állj be dolgozni a brigádba. Azután majd meglátod...

Dolgozni! Mintha azt tanácsolnád egy embernek, aki a felborult szekere mellett az út porában hever, hogy sétáljon egy kicsit, szellőztesse ki a fejét... majd azután... később...

Ráku észrevette, hogy hiába beszél, hát elhallgatott. Azután mégis sikerült egykori bajtársát a helyéből kimozdítania és rávennie, hogy menjen vele a raktárba. – Majd megbeszéljük a dolgot, majd találunk valami megoldást. Mértékkel, megfontolva... A sietség csak elrontja a dolgot. Sietség – veszteség...

8

Ráku jó tanácsokat adott bajtársának:

– Te, Jánku, okosabban kellene csinálnod. Inkább az eszeddel, mint a száddal, kezeddel, lábaddal... Mert ha valami nem tetszik, kiabálsz, ők visszakiabálnak, letorkolnak, és nem lesz igazad.

– Hát akkor... nem fogok kiabálni.

– Az egyetlen, amit kifogásolhatsz, hogy a fiad bemocskolta a család becsületét, mert megbecstelenített egy ártatlan leányt. Csak azt ne hangoztasd, hogy megszegte az akaratodat, mert ez ma semmi. Tehát mit követelsz te? Azt, hogy válasszanak el a fiadtól a törvény és a kolhoz előtt. Ennyit.

– Takarodjon a házamból! – fortyant föl újból az öreg.

– Hallgass rám: a házat ma közösnek tekintik. Én elválasztást mondtam, nem kilakoltatást. Egyelőre csak ennyit. Ésszel, mértékkel, nem egyszerre. Először: különválni. Azután: megbüntetni a lázadót, aki ellened támadt...

– Hordja el magát a házamból! – ismételte makacsul az öreg.

– Persze, persze. De ezt se így mondd. Te csak büntetést kérj. Előbb választ, aztán büntetést. Így mondd. Ésszel, politikával. Azt megértik. Aztán majd meglátod, hogyan érhetsz célhoz.

De próbálja meg valaki a szelet baráti tanácsokkal megállítani! Jánku apó mindent meghallgatott, de a fejében minden útnak ez volt a vége: Ki velük a házból! Elhatározta, hogy rögtön megkezdi a harcot; figyelembe veszi Ráku tanácsait is, de csak abból a célból, hogy a szégyentelenek távozzanak a közeléből! Elmegy a járási Komszomolhoz, aztán Tiraszpolba, Pavel Andrejevicshez, a köztársaság fővárosába is.

Csak az időjárás akadályozta: jöttek az esők, az ízületei ismét fájni kezdtek.

Azután szebb napok következtek, a betegség azonban maradt. A fájdalmak, a gyengeség a házhoz, a kemencéhez kötötte.

Ezalatt a fiatalok nem mutatkoztak. Láthatatlanul és nesztelenül jöttek meg és mentek el.

Roskovánkát most látta az ablakon át: kinn az udvarban tüzet rakott, s nagy rézüstben szilvalekvárt főzött. Úgy

billegett ide-oda, mint egy anyakacsa. Kerek hasát, duzzadt melleit előretolta: Popás nem hazudott! Van az úgy olykor, hogy a hazugnak igaza van. A Popás-féle is mondhat néha igazat. Hisz őt is valami igazságtalansággal rontották el egyszer, régen.

Ahogy Bulatu Gyorgyét is.

Eszébe ötlött: Gyorgye megcsinálja majd neki a kérvényt, amellyel elmegy a járási Komszomolhoz meg Tiraszpolba.

Aztán meggondolta magát: még csak az kéne, hogy azt mondják rá, elkulákosodott ellenség, mert kapcsolatot tart fenn Gyorgyéval! Különben is, Szeulényben is van párt, Nikita a párttitkár.

Nikita is igazságot tehet! És meg fogják tudni az emberek, hogy nem a maga fejével ötlötte ki a harc módját, hanem a párt tanította, aki mindenkihez igazságos kell hogy legyen.

Gondolata hirtelen másra terelődött: a fejszére, amellyel fogadni fogja, a késre, amellyel elűzi őket, és újból a kérvényre és Bulatu Gyorgyéra.

Egy reggel bejött Pintilie az udvarukba. Megállt és Roskovánkát hívta kiáltozva: – Kátya! Kátya, hallod-e? – Elővett néhány nagy papírlapot, és magyarázni kezdett valamit.

A templom listája talán?

De nem: a fiú jobbra és balra mutogatott, a ház falára, a pince lejáratára, és egy oltott mésszel teli dézsára, amelyet Katinkának hoztak volt. Ők a gazdák talán az ő udvarában? Fellángolt benne a harag. Lekínlódott a lépcsőn, hogy rájuk kiáltson. De meggondolta. Ameddig csak lehet, azt tanácsolta Ráku, te ne beszélj. Ne is felelj! Akármit mondanak, akármit tesznek, hallgass! Mert dühödben mondasz valamit, amit nem kellene, és nevetségessé teszed magad, vagy felfeded a tervedet. Hallgatni és cselekedni! Félfüllel hallotta, hogy mit tárgyalnak azok ott egymás közt: a köztársaság tízéves évfordulójáról folyt a szó, ennek ünnepe közelgett. Hogy ad-

digra az összes házakat megjavítják, kimeszelik és bekékítik. Hadd szerezzenek tudomást az ünnepekről még a folyón túl is, a rabságban élő moldován testvérek.

Ha helyreállna a béke a házban, sóhajtott az öreg, ő is tudna örülni az ünnepnek.

Pintilie, mintha csak megérezte volna a meghatódását, elindult feléje. Az öreg azonban hátat fordított neki, és visszament a házba.

De Pintilie bátran utánament.

– Erőt, egészséget, Jánku apó! Békét, örömet!

Mint egy szelíd, ártatlan bárányka! És áll az ajtón belül. Így jött először hozzájuk valamikor hat vagy hét éve: rendes, csendes, okos fiú. De hol van már az a Pintilie?

– Azért jöttem, Jánku apó – mondta –, hogy megkérjem, bocsássa meg Andrejnak azt, amit vétett. Béküljenek ki.

– Igen? – Az öreg ereiben felforrt a vér. – És azután?

– Azután... Hívunk magához egy jó doktort. Hogy meggyógyítsa. Hogy megerősödjék és megnyugodjék.

– S még mit?

– Más semmit.

– Kibékülök én enélkül is.

– Mikor?

– Amikor akarok!

– Éppen azért mondom, mert lám, jön az ünnep, nem jól van ez így... Elrontják az ünnepünket.

És elmesélte, hogy az öregek a faluban, akik az idén tanultak meg írni-olvasni, mint Jánku apó is, írnak majd egy levelet a Moldovai Köztársaság kormányának, és mindenki saját kezűleg írja alá, hadd lássák a tiraszpoli elvtársak, hogy ebben a faluban nincsenek írástudatlanok, se a fiatalok, sem az öregek közt.

– Jól van, én is ünnepelni fogok... Majd. Valamikor – tette hozzá titokzatosan.

– Mikor?

– Amikor a Roskovánka elhordja az irháját a házamból! – tört ki az öreg.

– De Jánku apó! – kiáltott Pintilie is, kijött a sodrából. – Azt hittem, végre megértettük egymást!

– Semmiféle kérvényt nem írok alá!

– Mit? A kormánynak szóló levelet?

Jánku apó nem felelt. Bánta, hogy ennyit is mondott, megszegve az elhatározását.

Pintilie egy ideig még pislongatott, nagyokat nyelt, hallgatott, azután rákérdezett:

– Azért nem ír alá semmit, mert megesküdött rá?

– Az az én dolgom.

– Szóval maga is egy követ fúj az ellenséggel?! – emelte föl a hangját a titkár.

– Ki vagy te? Ki adott neked jogot, hogy így eljössz hozzám és vallatsz, mint egy rendőr? Takarodj a házamból!

– Nahát, milyen szégyen, ezt nem hittem volna – motyogott Pintilie, és kiment.

Az öreg győztesnek érezte magát. Most nem érzett fájdalmat, se fulladást. Sebtében össze is kapkodta magát és indult a vezetőséghez. De előbb a raktárba tért be, hogy elmesélje a történteket Rákunak.

A barátja fejét félrefordítva hallgatta végig; látszott, hogy nem osztozik barátja diadalában.

– Mi az? Miért hallgatsz? – firtatta az öreg. – Nem jól mondtam neki?

– De még milyen jól! – támadt neki Ráku. – Fejjel mentél a kőnek! De a követ a fejeddel, ugye, nem töröd szét, hanem a fejed törik be!

– Nem értem!

– Majd meg fogod érteni – mondta Ráku. – Majd megmagyarázom. Volt idő, amikor még voltak fehér generálisok,

és egyesek azt hitték, lehet, hogy visszafordul a világ. De ma? A vak is látja: amit a bolsevikok megcsináltak, azt nem lehet visszacsinálni. Akinek nem tetszik és ellene fordul, az betöri a fejét!

– Azt mondod, hogy amit Andrej tett, azt nem lehet visszacsinálni?

– Beszéltem én Andrejról? Azt mondtam...

– Mi legyen? Azt mondd!

– Jó, azt mondom – bólintott Ráku. – Ha egyszer Katinka az Andrej felesége lett, senki sem választhatja el őket. A törvény is velük van. És az Andrej gyereke nem fog elkallódni, mert az állam is vele van, ha nincs is meg még. Az Andrej házassága pedig pap nélkül is két kötéllel van megkötve. Kiabálj, ordíts, üssed, szúrd meg, törd szét a követ a fejeddel!

– Hordja el magát az a becstelen a szemem elől!

– Akkor te is az én szemem elől.

– Én?! Miért?

– Mert bolond vagy! És úgy beszélsz, mint egy ellenség!

– Én? Ellenség? Mert igazságot kérek? A házam... a becsületem, az semmi? Te meg hogy beszélsz? Egyszer így, egyszer úgy. Ide-oda billensz, mint a mérleged. Te vagy az ellenség! És csaló! A mérlegnél is csalsz!

– Jánku! Te...

– Régóta mondja Haralamb rólad, de én nem hittem el...

Farkasszemet néztek, majd Jánku apó szó nélkül otthagyta. Habár a csalás a mérlegnél csak pletyka volt, és nem is Haralamb mondta, hanem Haralamb felesége, az a morcos, kötekedő vénasszony, nem bánta, hogy összeveszett Rákuval. Ne legyen ilyen barátja! Mert nem tiszta lelkű – most látszik. Nem hiába csúfolják a gyerekek Ráku-Drákunak!

A vezetőség háza felé tartott: Nikita a párt, tegyen igazságot, és parancsoljon rájuk. Átment az irodán, és elállt a

szeme-szája: Katinkát látta ott, az irodába helyezték át a kisasszonyt, ott dolgozik, amíg szülni fog; az ablak mellett ült, és lehajtott fejjel írt. Varjúfej, értékelte magában az öreg. Nem is a szépségével fogta meg azt a bolond Andrejt, hanem a tudományával. Az írással... De arra nem tanították meg, hogy megőrizze a tisztaságát!

Nikitát az elnök szobájában találta, éppen üléseztek. Sokan voltak a szobában, odaállt ő is a fal mellé és hallgatott.

Nikita Ivanovics – foglalkozására nézve lakatos, harminc körüli, csontos, borotvált arcú férfi – az elnök asztalának sarkánál állt, maszatosan, ahogy a műhelyből jött, s magyarázott a fal hosszában ülő embereknek. Egyik kezét a nadrágja zsebében tartotta, a másikban egy tollszárral, melyet az asztalról vett fel, beszéd közben jobbra-balra tologatta a számológép gyöngyeit, mintha szavait számolná. Elég vontatottan beszélt, a moldován szavakat nehezen ejtve, s csak néha-néha emelte fel a hangját: mikor a gondolata tetejéhez ért, majd minden gondolatát egyhangú motyogással fejezte be. A moldovai szavak közé sok orosz szót is kevert, ezért Jánku apó nem is sokat értett az egészből, csak annyit, hogy a borról van szó, a közelgő szüretről. A szőlőtermelők, kádárok mind jelen voltak.

Befejezésül felsorolta a legsürgősebb teendőket. Volt vagy tíz. Mindegyiknél erélyesen átlökött egy golyót a másik oldalra.

Legyen úgy, mit bánom én! – szólt magában az öreg, szüntelenül a maga keserűségén rágódva. Mire jó mindez, ha nem vetnek véget a gyalázatnak?

Azt hitte, hamar vége lesz és rákerül a sor, hogy beszéljen Nikitával, de parázs vita kezdődött, mihelyt áttértek a részletekre. Végre meglátta őt Nikita, és míg a többiek beszéltek, odajött hozzá, érdeklődött az egészsége felől, és az asztalhoz hívta, hellyel kínálta. Az öreg megköszönte, mintha

ebéddel kínálták volna, de a helyén maradt, közel az ajtóhoz, hogy elcsípje Nikitát, mikor a többiek elmennek. De lám, az ifjú Pintilie emelkedett szólásra; Jánku apó megfordult és kiment, hogy ne hallja, ne is lássa az orcátlant, aki okosabb akar lenni az öregeknél, és őrá kiáltott az ő tulajdon házában. Bement a másik szobába, hogy ott várja meg Nikitát. Itt egy hosszú asztalnál két fiatalember ült, az egyik ismeretlen, a másik Terente, és egy lány: megint Katinka! Egy nagy, kiterített papír fölé hajoltak, akkora volt, mint az egész asztal. Jánku apó sejtette, hogy ez lesz a faliújság. Csináljátok, csak ne nekem!... Elment a kedve minden széptől, jótól, mert megcsúfolták és nem torolták meg, becsapták, és éppen ezek az orcátlan fiatalok, ez a fekete bőrű némber! Hasas asszony létére ideül ezekkel a legényekkel povedálni!

Az elnök szobájából az ajtón keresztül is áthallatszott Pintilie éles hangja.

Nem nyugszik! – bosszankodott az öreg. – Nem nyughatnak ezek, folyton változtatnak, mindent felforgatnak! Egy napig se hagyják nyugodni az emberiséget! Az én házamat, az én nyugalmamat is felforgatták!

Végre kirajzottak az emberek, nyomukban Nikita; megállt előtte, kezet nyújtott:

– Jól tette, apám, hogy kijött maga is egy kicsit a levegőre – és az egyik borászhoz fordulva, így szólt: – Jánku apót vegyétek be a brigádba, inspektornak a présházba. Hadd tanulják meg a fiatalok, hogyan kell rózsaszínű bort csinálni! Éppen el akartam menni magához, apám...

– Beszéljünk most másról, titkár elvtárs! – vágott közbe. – Azért jöttem.

– Azonnal – mondta a párttitkár, és a most belépő Pintiliéhez csatlakozott. A hosszú asztalhoz léptek, a világossághoz tartották a kiterített faliújságot. Egyszerre az egészet látni lehetett. Terente ceruzával mutogatott a félig kész újságon.

„A szocialista termelés" – ez volt a címe; egy kalap formájában ábrázolták, s búzakalászok, szőlőfürtök, alma-, szilva-, paradicsomszemek koszorúzták tarkán. Hallani nem nagyon hallotta, de a szerkesztő arcáról és viselkedéséből kitalálta, hogy Terente ugyancsak dicsekszik. Mivel? Egy sárgadinnyére ragasztott cikkel, amely a kiállításról szólt, és amelyet újságból vághatott ki, mert nyomtatva volt. A mások tudományával dicsekszik! – vélekedett az öreg. Terente pedig folytatta a dicsekedést, s mialatt egyik kezével mutogatott, a másikkal a sapkáját tologatta. Még az újságját is mások írják, ő csak összeragasztgatja – ítélkezett az öreg. – Vagy azt is másokkal csináltatod?... Terente még az üresen maradt helyeket is büszkén magyarázta, Nikita mondott is rá valamit, de Terentének még a titkárt sem volt türelme végighallgatni. A beképzelt béka!

A párttitkár a többiekhez fordult, s megkérdezte, igaza van-e a fiúnak. Még Jánku apót is megkérdezte:

– Maga, apám, mit gondol?

– Nem tudom – vont vállat az öreg. – Ezek a mai gyerekek nagyon beképzeltek!

– A muzsikáról akar írni – magyarázta a titkár. – Vettünk egy bandának való tíz réztrombitát, de nincs, aki betanítsa őket. Ő meg ezt akarja kiragasztani – mutatta. Trombitákat lehetett látni, félig letakarva, csak a szájukat dugták ki a takaró alól.

– Hogy arra várunk talán – magyarázta Nikita –, hogy a trombiták maguktól megszólaljanak? Látja? Csakhogy nem igaz! A fiúk már tanulnak! Egy öreg cigánytrombitás tanítja őket. Hiszen a süket is hallhatja, ahogy próbálnak! Jobb lenne, azt mondom neki, ha még valamit írnának az ünnepről. Hogy mire emlékeznek az öregek abból az időből, mikor még nem volt meg a köztársaságunk. Például Jánku apó, maga mit mondana, hogyan volt régen?

Az öreg a meglepetéstől zavartan hátralépett.

– Én... én nem tudok semmit.

– Meséljen csak neki azokról az időkről! – erősködött Nikita. – Hadd írja meg Terente.

– Mit írjon meg?

– Hogy hogyan volt, apám, azelőtt. Amikor még nem volt köztársaság.

– Hát... más volt, Oroszország volt... Cár volt...

– És még? – próbálkozott a párttitkár. – Abban az időben...

– Mikor? Amikor kitört az orosz szabadság? Jött a szovjet, földet adott, az jó volt... De most... most...

– Most nem jó?

– Most... moldován eszi a moldovánt! – kiáltott fel az öreg.

– A moldovánt... Hogyan?

– Az orosz most se bánt. De a mi moldován testvéreink... hamis kutyák!

– Várjunk egy kicsit – állította meg Nikita. – Maga a kulákok idejére gondol, ugye? De most...

– Mostról beszélek! A szívemen találtak! – kiáltott az öreg, öklével verve a szíve táját. – Szíven szúrtak!

Nikita értetlenül nézett Pintiliére.

– Nevetsz, Pintilie? – kiáltott az öreg a Komszomoltitkárra. Majd a sarokba nézett, ahol az előbb még Katinka ült; már nem volt ott. Ismét visszafordult Pintilie felé, de már őt sem látta: kisurrant az ajtón.

– Futnak előlem! – kesergett az öreg. – A hátam megett lesnek rám, áskálódnak! A lelkemet rágják!

– Nem rágja senki, apám – felelt a párttitkár komolyan.

– Nem? Akkor... mondja meg maga: nekem nincs igazam?

– Azt hiszem, hogy nincs igaza – mondta Nikita nyugodtan, de határozottan.

– Akkor Andrej nem hibás?

– Én ezt nem mondom. Andrej hibázott. Előbb meg kellett volna házasodnia, azután gondolni gyerekre. Nem szégyenbe hozni egy jó lányt...

– Hagyják el a házamat!

– Azt nem lehet, apám. Nem büntetheti őket így. Azt is az a szegény, ártatlan asszonyka szenvedné meg.

– A szegény! Az ártatlan! Világos: nem nekem adsz igazat! – Az öreg szótlanul nyelte mindezt, és az ajtó felé tartott.

– Maradjon még egy kicsit – állította meg Nikita. – Szeretném tudni, miért nem tetszik magának Roskovan Kátya. Mondja meg őszintén.

– Mert... nem jó!

– Nem igaz. Kevés jobb lány van a faluban.

– A Komszomol szerint.

– Nem jól van ez így, apám. Maga nem mondja meg őszintén, mire gondol. De tudom én az okát! Szégyelli bevallani. Ha pedig szégyelli, az azt jelenti, hogy az a gondolat nem tiszta. Tisztességes embernek nincsenek szégyellnivaló gondolatai. Maga itt kutyáknak nevezte a moldovánokat. Odahaza biztos másokat gyaláz. Nem szép dolog...

– Az talán szép, hogy szégyent hozzon a házamra? Azt a senki-lányát...

– Látja? Megint sértegeti! Menjen, nem értjük mi meg egymást! – Türelmét vesztve, a párttitkár faképnél hagyta. Az öreg is elkullogott, az ottmaradók sajnálattal vegyes megvetéssel néztek utána.

Valahonnan fentről madárraj csivitelését hallotta. A hollók, mint valami fenyegető fekete felhő, seregesen keringtek a falu fölött: a dér, a fagyok és a betegségek előhírnökei.

Egy ilyen változékony őszi napon – emlékezett vissza Jánku apó –, amikor az esőáztatta mező fölött hollóraj keringett, a felesége a halálos ágyán feküdt. A halál a kidőlt

ember fejénél leselkedett. A gyönge szív a fiatalt is sírba húzza. De száz halál repüljön is a levegőben, ő akkor is megkeresi, akkor is megtalálja a maga igazságát!

– A járáshoz fogok elmenni! – kiáltotta, az épület előtt tébláboló emberek mellett elhaladva.

– Eredj a járáshoz! Ott is csak azt hallod, amit itt! – kiáltott utána valaki.

Jánku apó sarkon perdült. Ráku volt az.

– Mit fogok hallani, te ördög?

– Hogy szamár vagy! És hogy nincs igazad!

Jánku apó majd átfúrta a szemével. Reszketett a dühtől. Nem bírt egy szót se kimondani, némán visszafordult, ment tovább.

– Menj csak, te bolond! – követte a Ráku hangja. – Ameddig a bolond eszed visz! Meg az a vén lábad! Nem fogsz messzire jutni!

Jánku apó ezt már nem hallotta. Reszketve, lihegve ereszkedett le a háza felé.

Berontott a házba, bereteszelte az ajtót, elővette a pálinkásüveget, és meghúzta ész és mérték nélkül.

9

Mikor Tanasze és Nikita belépett Szavcsuk hivatali szobájába, ő a hosszú szoba végén álló íróasztala mellett ült és telefonált. Egy fémvonalzóval, melyet szabad kezében tartott, intett: jöjjenek be, és foglaljanak helyet. Befejezte a beszélgetést, de rögtön másik számot hívott.

– A kukorica... A kukorica... Az esőzések miatt késett a kukorica betakarítása a járásban...

Nikita az asztal közeli sarkánál ült le, Tanasze messzibb,

a fal mellett sorakozó székek egyikére, és cigarettát kezdett sodorni. Őt két ügyben fogják szorongatni: a kukorica késéséért és a Bulatu Gyorgye ügyéért.

– A kukorica... A kukorica...

– Igen – szólt végül Szavcsuk egészen halkan, s letette a kagylót.

– Most pedig ti következtek...

Egy óra hosszat csak a kukoricát tárgyalták.

Tanasze azzal védekezett, hogy más dolguk is van: a szőlő, a gyümölcs, az építkezések télire...

– Válasszatok ki egyet. A legfontosabbat. Egy szemet a láncból...

Tanasze feldúltan hallgatott, és a párttitkárára nézett: Te is mondj már valamit!

Nikita magyarázni kezdte a betakarítást nehezítő okokat, Tanasze ezalatt nagyokat szívott a cigarettából.

Még egy járásbeli lépett be közben: Kikus, a járási újság szerkesztője, aki nemrég volt Szeulényban: a beteg titkár helyett jött megnézni, hogy megy a munka. Tanaszénak nem tetszett ez a látogatás: Kikus hosszan tárgyalgatott az ő „ellenzékével": Haralambbal és Bulatu Gyorgyéval. Mi dolga lehet az efféle kulákfajzattal?

– Kikus azt jelentette, hogy az embereid nem járnak rendesen munkába. Különösen az asszonyok. Fontosabb a maguk silója, almája! Így van?

Kikus bólintott. Nikita felemelte a kezét, tiltakozni akart, de meggondolta magát.

– Győzzétek meg az embereket – folytatta a titkár –, hogy egyheti késés a faluban, ha jön az eső és rosszak lesznek az utak, egy hónap késést jelent a kikötőben. Az angol, aki a mi kukoricánkból csinálja a pálinkáját, azért az egy hónapért nagy büntetést ró fel, de ami még rosszabb, annyival később küldi ő is az autókat, gépeket!...

Aztán áttértek a Bulatu-ügyre.

Már az egész járás ismerte Bulatu Gyorgye esetét: a Vörös Hadseregben harcolt, de a közösbe a legutolsók közt lépett be, amikor pedig kizárták az áskálódása miatt, megesküdött, hogy nem lép be többé soha. Egy év múlva mégis kérte a felvételét, de most a tagság utasította vissza, legjobban a volt bajtársai s maga Tanasze.

– Nem vesszük vissza – mondta akkor Tanasze –, mert többet ártott nekünk, mint bármelyik kulák, mert ő, miközben ellenünk tüzel másokat, a mellét veri, elmondja, hogy vörös volt. Az öccsét, aki kolhoztag, arra biztatja, hogy ne hagyja a nagy csűrt használni, pedig ők mióta nem használják már? Anton is, hiába kolhoztag, a bátyjára is hallgat, és mások is. Ott van Haralamb...

– Ma is így megy ez?

Kikus, akinek feltették a kérdést, lenézett a tintatartóra, úgy felelt:

– Nem egészen. Például az a kolhoztag, aki a közös csűrt követeli, szintén panaszkodik a vezetőségre...

– Anton? Mert nem akarjuk bevenni a bátyját! Hát nem is fogjuk bevenni, hiába harcolt a fehérgárdisták ellen!

– És Barbalát?

– A szakállas? Az meg mindenkinél okosabb akar lenni. Mindig elégedetlen. Most azért morog, mert nem tettük meg brigádvezetőnek.

– Hát a te apósod? – csipkelődött Szavcsuk. – Kikus azt mondja, ő is a Bulatu fivérekkel fúj egy követ.

Tanasze mérgesen pillantott a szerkesztőre: Hát már ezt is befújták neked?

– Jól van – vetett véget a párbeszédnek Szavcsuk –, megmondom, miért kérdezősködtem felőlük.

Az asztal fiókjából elővett egy lila tintával írt levelet.

– Hallgassátok csak meg! „Tisztelt elvtársak!" Mellesleg,

az aláírás hiányzik. „A moldovai kormányzóság pártbizottságának és szovjet bizottságának" – olvasta tovább Szavcsuk, és egy grimasszal megismételte: – Szovjet bizottságának. „Mi, Szeulény bennszülött moldován lakossága, bátorkodunk bolsevik államunkhoz fordulni, hogy meghallgasson és megóvjon minket kegyetlen, gőgös vezetőink arcátlanságától." Pont – tette hozzá, majd tovább olvasta. – „Tanászka, a hajdani urasági cseléd és Konsztantin Gyorgyenko, Miron fia a nyakunkra ültek, úgy tesznek, mintha bojárok volnának, rosszabbak a Potockij uraságnál, kényük-kedvük szerint parancsolgatnak nekünk, közben a gabona eltűnik a kezükön. Most meg raktárt csinálnak a mi csűrjeinkből, és a dombon valóságos bojárkastélyt építtetnek velünk, amire semmi szükség, csak arra kell, hogy a román bojárok is lássák, hogy Tanasze és Miron nagyobbak és erősebbek, mint ők... A gyűléseken úgy viselkednek, mint holmi generálisok, a rongyosaké és a cigányoké a szó, a volt gazdák nem is mernek felszólalni, mert ha valami nekik nem tetszik, fel is út, le is út..." Phü! – sóhajtott Szavcsuk, az olvasásba belefáradva, és megköszörülte a torkát. „...de a rongyosok tapsolva éljeneznek, mert ők minden nélkül, csak a szakadt nadrágjukkal jöttek a közösbe, és most örülnek, hogy van mit a bográcsba tenniük, de a gazdák, akik tíz-tizenöt gyeszjatinával és jó lovakkal, tehenekkel jöttek, Tanaszénál leghátul állnak..."

Szavcsuk letette a papírt.

– Mit gondoltok? Ki ennek a szerzője?

Tanasze vállat vont.

– Talán Bulatu Gyorgye? – kérdezte tőle Nikita.

– Nem – felelte Tanasze. – Gyorgye ravaszabb annál.

– Akkor ki?

– Nem tudom.

– Pedig tudnotok kellene! – vetette a szemükre Szavcsuk. – De ti behunyt szemmel jártok...

– Ilyen beszédet – szólt Tanasze – akárki hallhat este a sarkokon, ahol az öregek fecsegnek. Meg a templom falánál, mikor Popás megjön a vásárból, és jár a szája!

– Megmondom én – folytatta kis szünet után –, mi van az egész mögött. Azt akarják, hogy szakítsanak le tőlünk egy részt, és alakítsanak még egy kolhozt! Egy kisebbet, de a régi gazdák szájíze szerint. Oda Bulatu Gyorgye is belépne, sőt ő lenne az elnök! De nem fog nekik sikerülni! Akkor se, ha a szerkesztő elvtárs is mögéjük áll...

– Ej, ne személyeskedjünk – szakította félbe Szavcsuk. – Ilyesmit nem helyesel se Kikus, se más! De keressétek meg nekem azt a szerzőt. Rendben van? – és felállt, jelezve, hogy befejezte.

– Rendben.

Ezen a reggelen Tanasze megint megkésve indult hazulról. Elkésett, mert az emberek állandóan jöttek a dolgaikkal az elnökhöz. Hiába tette az édesanyja, Szofija az asztalra a forró tejet, ő csak járt föl-alá, beszélgetett, nem ült le.

Valaki mesélte, az a Kikus elvtárs mégiscsak összebarátkozott Bulatuékkal, az este itt járt a faluban megint, de csak a Bulatu-portára tért be. Haralamb is ott volt, iszogattak... Tanasze legyintett, felöltözött és elment végre.

A tej kihűlt, ott maradt.

Szofija utánaszaladt:

– Hová futsz?

– A határba!

– Étlenül?

– Majd harapok ott valamit!

Mária nem volt otthon: még hajnalban elment, szintén étlenül. Ő utóbb visszajött, gyorsan bekapott valamit, és megint elrohant:

– Leszaladok a gáthoz, a védőkötésekhez, aztán hamar visszajövök, és elrakjuk a krumplit.

Ámde – anyósa bosszúságára – nem tért vissza, hogy a már négy napja kiszórt burgonyát lerakják a pincébe.

Szofija anyó nap nap után reggeltől estig serénykedett, s közben állandóan nyugtalanította a kis Florika, aki hol a szoknyájába fogózkodva akadályozta, hol elszaladt mellőle, és nyomtalanul eltűnt.

Déltájban megjött az iskolából a két nagyobbik, Vladuc és Nagyezsda, de csak azért, hogy csillapítsák éhségüket, aztán eltűntek hátul a kertben, onnan meg csak ők tudták, hová, a faluba a pajtásaikhoz.

Nem régóta élt Szofija anyó itt, a szovjet oldalon, ennél a fiánál; azelőtt odaát Besszarábiában lakott a másik fiánál, de a menyével sehogy sem jöttek ki, úgyhogy harminckettőben, amikor néhány idevalósi titokban visszakészült a házájába, velük tartott, és éjszaka átkeltek a folyón. Azóta ő a gazdasszony Tanasze házában.

A ház: utcára néző, nagy kuláklakás. Hajdan Irimie Floria építtette s lakott benne népes családjával. Az épület elején díszelgő faragott tölgyfaoszlopos, kiugró tornác, a „cserdak" tetszett az özvegynek: ha oda kiállt, ellátott a falu végéig és még azon is túl, a mezőkre.

De az nem tetszett neki, hogy Tanasze és Mária lerombolta az udvar hátsó részében az összes melléképületet (az építőanyagból másoknak és a kolhoznak is adtak), az istállók, csűrök helyét és az udvar felét felásták, és zöldséget, krumplit, virágot ültettek.

– Ki látott olyat, hogy egy háznak ne legyen udvara, hogy egy szekér alig fordulhasson meg rajta, hogy egy tehénkét ne legyen hova bekötni?

– Nincs akkora udvarra szükségünk – nyugtatta meg Mária.
– Teheneket nem tartunk, nem is volna időnk fejegetni.

– És ha egyszer mégis szükségünk lesz rá?

– Nem lesz szükségünk rá.

– Hogyhogy nem? Most már sohase lesznek állataink, szekerünk?

– Nem lesz annyi állatunk.

– Soha?

– Soha, anyám.

– Istenem, Jézusom! Hallottak már ilyet?!

Mária nem jött meg délre se, csak késő este.

– Gyermekek anyja! Láttak már valahol ilyen anyát?

Máskor egy sereg emberrel együtt jött, szekeresekkel, ácsokkal, kőművesekkel, akik behordták a sarat a házba. No és a gyerekek: ki látott ilyen gyerekeket? Nyulakat nevelnek, amelyek tönkreteszik a kertet! Vendégeket hívnak, mindent bepiszkítanak, felforgatnak, verekszenek, és nem hallgatnak a nagyanyjukra, még a szüleikre is alig. A kicsi Florika is nagy testvérei példáját követi: minduntalan eltűnik.

Szombati napon egy feleségnek, egy anyának reggeltől otthon kellene maradnia: padlót súrolni, edényeket mosogatni, gyerekeket fürészteni... Ez meg: „Leszaladok a folyóhoz, aztán berakjuk a krumplit."

Valamennyit az öregasszony is elrakott volna, de Mária nem engedte, hogy ő csinálja. „Jövök" ma, és „jövök" holnap, közben eltelt az egész hét...

A gazdák nem voltak otthon, a gyerekek nem voltak otthon, de egy nap váratlanul eljött Mária apja, Jánku apó.

– A partra ment Mária. De lám, már esteledik...

– Az ő dolga – vetette oda az öreg morcosan –, Tanaszéval akarok beszélni.

– Munkát akar tőle? De hiszen mintha a kertészetben dolgozott volna, nem?

– Másról van szó.

Valamikor gyakrabban jött Jánku tata, perecet hozott a leánykáknak – csak nekik, mert Vladucot nem kedvelte. Annál jobban Florikát, a legkisebbet. Mártát kérte meg, hogy süssön pogácsát dióval, lekvárral, azt hozogatta Florikának, hogy a leányka azt mondja neki, hogy szereti. De tavasz óta nem volt itt. Most pedig eljött, és nem hozott semmit! Florika után se érdeklődött. Körülnézett az udvarban.

– Micsoda pusztaság! – kiáltotta. – Magának volt igaza, Szofija asszony. Tönkretettek egy szép gazdaságot!

Hamarost megjelent, akit senki se várt: Ráku. Mintha követte volna a barátját, hogy megtudja, mi dolga az elnökkel, miután mindenkivel összeveszett.

– Azért jöttem, mert az elnököt telefonhoz hívják – hazudta –, mert a takarítónő nem jöhetett, mert a padlót súrolja éppen...

Jánku apó hátat fordított neki.

– Más munkát akar? – kérdezte Ráku halkan Szofijától, s szemével Jánku felé intett.

– Mérges szegény – felelt az öregasszony.

De Ráku sok mindent tudott. Megtudta, hogy a barátja, aki vele is, a kolhoz vezetőivel is összeveszett, elment Bulatu Gyorgyéhoz, hogy együtt szerkesszenek panaszos levelet Tiraszpolba: hogy ő Andrej fia megbüntetését és a házból való előzetését követeli. Mert ő a fiát nem nősíti meg akármilyen lánnyal!...

Jánku apó csendben hallgatta. Biztos megesküdött, gondolta Ráku. Bulatuék mindenkit felesketnek, hogy nem beszélnek...

Egy szekér zötyögött el lármásan, a zsákutca ragacsos sarával küszködve. Bulatu Anton tököt fuvarozott Mária brigádjából az istállókhoz.

– Hozzál nekünk is vagy egy szekérrel, Anton! – kiáltott

ki az öregasszony. – Nincs már mit adnom a malacoknak!

Az ember nem válaszolt, továbbhajtott. Aztán meggondolta magát, megállította a szekeret.

– Hozok maguknak tízet is, ha van utasításuk Gyorgyenkótól. Odaadom ezt a szekeret is, csak menjen és hozza a papírt.

– Add oda, Anton – szólt bele Ráku –, és ne félj a papír miatt. Nem látod, kivel beszélsz? Az anyacárnővel, az elnök anyjával.

Szofija nem vette észre a csipkelődést, kiment az utcára, és megnézte a fuvart.

– Kevés – mondta. – És csupa nagy fej. Mintha sajnálnád az ökröket. Hozz nekem egy szekér aprót.

– Hozzál, Andrej, amint parancsolják – kontrázott Ráku.

– És csak ne féltsd a kolhoz ökreit! Van, aki gondjukat viselje! – tette hozzá az öregasszony.

– Nem, anyám – szólt Anton –, az ökrökért én felelek, nem az elnök elvtárs és nem is a szent arkangyal. Minden hónapban mérik őket – és elindult az ökreivel.

– Mérik az ökröket? – kételkedett az öregasszony, visszatérve az udvarba. – Már az ökröket is megmérik?

– Mi az, nem hiszi?

– Az ökröket, ember?! Az állatot, a Jóisten oktalan teremtményét mérlegre teszik? Jézusom! – és keresztet vetett.

– Azt mondják, a gyerekeket is mérni fogják – jegyezte meg Ráku komolyan. – Minden hónapban megmérik őket, hogy lássák, mennyit nőttek. Kenyered, ugye van? – fogják mondani. Krumplid? Paradicsomot kaptál? Olajat? Eleget mér Ráku minden jóból, nem igaz? Tehát nem szabad sovány gyereknek lenni. Hát még betegnek! Annak meg is büntetik az apját! És elviszik a gyerekét hizlalni... Jaj nekem! – jutott eszébe a szolgálat. Kiment az udvarból, és sietve felfelé indult.

– Gúnyolódik Ráku – mondta az öregasszony. – Örökké csúfolódik! Biztos valami cigányfajzat ő is. De majd emberére akad egyszer, aki jól elveri!

Jánku apó neki se válaszolt, hanem ő is elment.

Nagyanyónak eszébe jutott Florika, s hátraszaladt, hogy megkeresse.

Amikor Florika nélkül – mert nem találta – visszatért, egy szekér állt az udvaron. Anton rakta le róla a tököt. Közelebb ment a szekérhez, és meg volt elégedve: egy fuvar, de annyi, mintha kettő lenne!

– Nem a fia kedvéért, se a Mária szép szeméért – mondta Anton, halomba szórva a tökfejeket. – Mert nem érdemlik meg. Csakis a Mária édesanyja, a Fronya néni emlékére, Isten nyugosztalja... Eszembe jutott, mikor eljött az én anyámhoz, a lelke üdvözüljön, a Máricával a karján... Megmondhatja Máriának: Lehet, hogy Bulatu Zamfir fiának sok a bűne, de tudja, mi az emberség! – Az utolsó fejeket is a halomra dobta. – A kiutalás már az ő dolga meg Gyorgyenkóé...

Mária is megjött, kipirultan, vidáman. A parton jól megy a munka, mondta, bár nincs elég kő, nincs szállítóeszköz; el fog menni a szőlővel a piacra, egyúttal felkeresi Pavel Andrejevicset, majd ő is segít... Rögtön megkereste Vladucot, és együtt nekiláttak a krumplinak.

Csak amikor végzett a krumplival, vette észre, hogy nagyon éhes; a nyári konyhában termett, ott várt rá a pompás ebéd: savanyú lencsefőzelék, benne kacsa-fióka, nekiesett, hajlandó lett volna egy mázsát is felfalni, közben ölbe kapta a türelmetlen Florikát, és együtt folytatták. Csípős zöldpaprikát kért, mint a dohányos és italos férfiak. Miközben evett és gyermeke szájába is dugdosott, kikérdezte anyósát a nap eseményeiről.

Szofija kényszeredetten felelt a kérdésekre; haragudott

Florikára, nemrég etette meg a lencsével és édes, tejfeles kukoricamáléval, s lám, milyen nagy étvággyal eszik az anyjával is.

– Még azt hiszi anyád, éhezel mellettem! Ne adj neki többet, Mária. Ebédelt, uzsonnázott is már!

Hiába, harmadszor is jóllakott, úgy habzsolta anyja kanalából a savanyú lencsét, mint valami édességet.

– Itt volt az öreg is. Tanaszétól akar valamit. Haragszik. A kérdésre se felel...

– Ne jöjjön többé! – kelt ki Mária. – Rossz ember lett az én apám, a kontrákhoz jár, káromkodik, becsmérli a Komszomolt, a vezetőséget meg a más nációkat. Neki csak a moldován az ember, a többi semmit se ér!

Az öregasszony Antonról is beszámolt.

– Annak meg az apja csűrje fáj...

Hirtelen szó nélkül letette a kanalat az asztalra, Florikát is letette az öléből, felállt és kiment, hogy megnézze a tököt. Visszajött és újból leült.

– Másfél szekér legalább – mondta. – Holnap szólok Gyorgyenkónak, hogy adjon kiutalást. Antonnak pedig megmondom, hogy ne próbáljon engem ajándékokkal megvásárolni! Se mézesmázos szavakkal!

Az öregasszony félreértette, s elképedt: Bulatu Anton szerelmes lenne Máriába, házas ember a gyerekes asszonyba? S ebben a korban?... A fene tudja, sok hihetetlen és eddig sose látott dolog igaznak bizonyult már ebben a fonákjára fordult világban...

– Ráadásul a kolhoz vagyonából! – toldotta meg Mária tele szájjal.

Az öregasszony mélyet sóhajtott.

– Mi van, nagyanyó? Csak nem haza vágyik?

– Hogyne vágynék – felelte az öregasszony –, ha idegen vagyok a faluban? Mert itt még Ráku is nagyobb énnálam. Még ki is csúfol...

– Visszavágyik maga Besszarábiába, ennyi az egész. Bánja, hogy átjött. Hiányzik a király és a bojár. Mondja csak ki őszintén.

– Bánom bizony, hogy eljöttem – ismerte be az öregasszony, és a folyó felé, a messzeségbe nézett, oda, ahová a gondolatai szálltak. – Ha a menyem nem volna olyan gonosz... És ha nem volna az a nagy szegénység... És nem volna annyi csúfság...

– No látja! – mosolyodott el Mária. – Akkor talán még én is elmennék oda!

Már esteledett: rövidek voltak a napok.

Megjött aztán Tanasze is a Szélvész hátán, mindketten fáradtan és sárosan. Nyomukban Jánku apó, botjával tapogatózva a sárban: a rossz fülével is meghallotta a Szélvészt, amint átdobogott a közeli árok fölött, a fahídon, és utánuk eredt.

Mária éppen végzett Florika fürösztésével és lefektetésével, s kiment a tornácra, a férje fogadására. Csak úgy ingben jött ki, hagyta, hogy a kert felől jövő hűvös szél szabadon fújja körül meztelen vállát s karjait, és az ing vásznán keresztül hűsítse vaskos, ruganyos testét.

– Rossz híreket hoztál? – kérdezte, amikor emberével felment a lépcsőn.

– Rosszakat? – fordított a kérdésen Tanasze, és bement a házba.

Mária utánament. Itt félmeztelenségét megvilágították a lámpák: gyorsan ruhát kapott magára.

Tanasze kezet mosott. Éhes volt és gondjaiba merült, nem vette észre az apósát, aki a cserdak felől lépett be, és megállt az ajtóban. Botját előrenyújtotta, és szinte fenyegetően kiáltott rá:

– Tanasze! Hallod-e!

– Maga az, apám? Halljam, mi a baj.

– Mikor megint a járásba mész, engem is vigyél magaddal!

– Miért? – kérdezte már evés közben Tanasze. – Egyedül nem tud elmenni?

– Azt akarom, hogy te is gyere. Hogy a végén ne mondhassátok, hogy hazudtam.

– Jól van. De milyen ügyben?

Jánku bácsi hallgatott egy pillanatig.

– Tudjátok ti jól azt az egész ügyet.

– De mondja el, lehet, hogy rosszul tudjuk.

– A ti Roskovánkátok hordja el magát a házamból! – kiáltotta az öreg.

– A mienk?

– A tietek! Nem te voltál a násznagyuk?

– Úgy... És miért hordja el magát?

– Nincs helyem számára a házban.

– És Andrej?

– Ő is vele mehet!

– De miért?

– Azért, mert az az én házam.

– És ő hol lakjék a feleségével?

– Ahol akar. Nagy a falu.

– Nem, öreg...

– Mit „nem"? Elnök vagy, de az én házamban én parancsolok.

– Akkor parancsoljon maga Andrejnak.

– Te parancsold meg neki! Te engedted meg neki, hogy elvegye azt a cigánypurdét.

– De én nem fogom neki megparancsolni.

– Miért?

– Azért. Mert ez a törvény.

– Miféle törvény?

– A mi törvényünk. A szovjeté! Maga talán más törvényt

kezd tisztelni? – Az úttól fáradtan, az intéznivalóktól teli fejjel, nem volt már türelme. – Menjen... Majd holnap...

De az öreg nem hagyta ennyiben:

– Azt mondja az a törvény, hogy neked jogod van azzal összeházasítani a fiamat, akivel te akarod?!

– Nem én házasítottam...

– ...hogy egy tisztességtelen menyet dughass a házamba... egy koszos varjút...

– Álljon meg! – dühödött fel Tanasze. – Hallja?!

– Nem hallom! Bemocskoltátok a házamat...!

– Menjen, mondom... mert kihoz a sodromból! Katinka jó leány.

– Adj nekik házat!

– Nem lehet. Van nekik egy fél házuk.

– Jó. Akkor mások fogják neked megparancsolni. Elnökké választottunk, mert azt hittük, jó leszel. De te uraságnak, holmi generálisnak képzeled magad! Parancsolgatsz, házasítasz, ahogy eszedbe jut...

Tanasze nem válaszolt. No lám, mondta magában, és sűrűbben kanalazott a lencséből. Uraság. Generális. Parancsolgat. A saját feje után megy... Mintha már hallotta volna ezeket: Szavcsuk olvasta fel neki abból a névtelen kérvényből. És nem tudta már lenyelni az ételt, odavágta a kanalat, felállt, és egy káromkodást elfojtva kiment a házból, le a lépcsőn. Kedve lett volna az öreget galléron ragadni és kipenderíteni.

– Mit mondtál? – kiabált utána az öreg és követte. De mire a lépcső aljára ért, már nem látta, veje eltűnt az udvar sötétjében.

– Jól van! – kiáltotta fenyegetően, és botjával vak módjára tapogatva az utat, elindult hazafelé.

Tanasze az udvar végében várt, amíg az öreg kiment a kapun. – Nahát, micsoda ember lett belőle – motyogta. –

Nem lehet ráismerni! Megszállta a gonosz. Mintha kialudt volna benne is a világító fény, csak a bűzös lámpabél maradt... Egy ronda vénember... – Felnézett az égre, azután le, a part felé. Csillagtalan, sötét, nehéz levegőjű éjszaka volt mindenütt, csak a fák suttogtak a sötétben, és Szofija mama mosogatott a nyári konyhában, az úton túl aludt a falu, kioltott fényekkel.

10

Mikor az öreg másodszor találkozott Popással, a féllábú ismét megemlítette a panaszlevelet. Majd megírja ő, mondta, nemcsak azokat a csúfságokat, amik miatt Jánku bácsi szenved, hanem Tanasze „generális", Gyorgyenko partizánparancsnok és Nikita párttitkár viselt dolgait is. Jánku apónak csak alá kell írnia.

– Nem kell – utasította el az öreg –, nem fogok leveleket írni, magam megyek el.

Amikor harmadszorra találkoztak, a kupec nem beszélt már a levélről, csak kurtán odasúgta:

– Menjen el ma vagy holnap a boldogult Zamfir Gyorgye fiához.

– Bulatuhoz?

– Ne kiabáljon! – oktatta a féllábú. – Ahhoz.

– Mit csináljak én ott?

– Majd ő megmondja magának, mert látom, nekem nem hisz.

– Mondd csak. De ne hazudj.

A kupec hozzáhajolt.

– Alakul az új kolhoz.

Jánku apó mintha már mástól is hallotta volna ezt... Éppen Antontól, Zamfir második fiától, Gyorgye öccsétől, aki Mária brigádjának fuvaroz. Azt mondta ez az Anton, hogy Mária folyton szidja őt és elutasítja, és nem akar segíteni a csűr ügyében, de nem baj, azt mondta, majd a bátyja megalakítja az új kolhozt, és akkor...

– És ezt engedni fogja Tanasze és a titkár? – kételkedett az öreg.

Most ugyanezt mondta Popásnak is:

– Nem hagyják azok, te, hogy megcsinálja!

Popás kénytelen volt elmondani a titkát: hogy a minap itt járt Szeulényben Kikus, tudja, ő is főnök a járásnál, Haralamb bácsi meghívta a házába egy kis poharazgatásra, és a bácsi beszélt neki az új kolhozról, amire a szerkesztő azt mondta volna, hogy „nem rossz", de azt is mondta, hogy akik akarják, írjanak egy kérvényt, akkor talán menni fog.

– Mi fog menni? A kérvény?

– Nem a kérvény, öreg – kiáltotta a fülébe Popás –, hanem a dolog!

– Ne kiabálj, nem vagyok süket – lökte el az öreg, és még lépett is egyet hátrafelé. – Azt mondta, menni fog a Gyorgye kolhoza?

– Hisz mondtam!

– Én ezt nem értem.

– Azért is hívja Gyorgye, hogy megmagyarázza magának.

– És... és például engem milyen munkához tenne?

– Azt tőle kell megkérdeznie.

– És... és azokat a gazokat ki fogja dobni a házamból?

– Éppen hogy! Másképp nem is küldeném hozzá magát. Menjen el, és ő is megmondja magának!

Az öreg gondolkodott, gondolkodott, aztán kimondta:

– Nincs rá szükségem. Elmegyek a járáshoz, ott majd ítél-

keznek. Ha pedig nem, akkor Tiraszpolba megyek! Tanaszéval együtt megyek.

– Mese, öreg! Tudja, mikor fog Tanaszika magával Tiraszpolba menni? Amikor a kakas tojni fog!

Valami asszonyok közeledtek, Popás továbbállt a botjával, Jánku apó is ment a maga dolgára.

Bulatuékhoz? Ha tudná, hogy igaz, hogy megteszik, amit kíván, kiűzik a tisztátalanokat a házából... És ha nem kellene ezzel a kupeccal közösködni, és ha nem Haralamb állna ott a középen... Nem! Tiraszpolba kell menni... Viszont az is igaz, amit Popás mond: hogy Tanaszében hiába reménykedik... Egyedül kell elmennie a kérvénnyel. De azt ne Popás írja meg, hogy ennék meg a kutyák!

Eszébe jutott, hogy Márta lánya tud már írni, mások helyett is írt már levelet. Írja meg a kérvényt is, úgy, ahogy a nagyapja mondja.

Másnap hajnalban elment a halászkodó vejének, Dumitrunak a házához. De hiába: a kisleány már elment hazulról. Jánku apó helyette Mártának mondta el a tervét. De ő, apja meglepetésére, ahelyett, hogy támogatta volna, akadékoskodott. Először úgy tett, mintha nem is hallaná, mit mond.

– Igyék egy kortyocskát, apám – és töltött neki egy nagy üvegből.

– Előbb beszéljük meg ezt a kérvényt.

– Nem lehet... Nem hiszem... apám – hebegett Márta. – Igyék, apám.

– Miért ne lehetne?

– Hát ért a mi Lenucánk a levélíráshoz? Egy ukrán öregasszony most is üldözi, hogy adja vissza a pénzét, mert azt mondja, rossz kérvényt írt. A járási végrehajtó bizottságnak, de ahogy az a bizottság oda volt írva, még a postán se tudhatták, melyik járás melyik bizottsága lehet. Aztán...

– Miket mesélgetsz itt nekem, te lány! – vágott a szavába

az öreg. – Látom, te se akarod! Majd kibogozom én, ha összezavarja.

– Hát jó, írja meg. – Márta úgy tett, mintha beleegyezne. – Írt a minap is, Dumitru meg egy másik ember mondta a szavakat, Tanaszét gyalázták...

– Tanaszét? Kicsoda, te?

– Nem tudom. Nem mondta meg a nevét. Kiküldtek és azt mondta Dumitru, meg ne tudja Tanasze, mert akárhonnan is tudná meg, nekem fogja összetörni a csontjaimat! Szegény lányka írta, amit mondtak, de sehogy se volt jó nekik. Egész nap kínlódtak vele.

– Megint ócsárolod! – zördült rá az öreg. – És hazudsz! Téged is megrontottak!

– Nem, apám, verjen meg az Isten, ha nem az igazat mondom – védekezett Márta –, de az én Lenucám biz' isten nem tud jó kérvényt írni... Maga is jobban tenné, ha nem háborúskodnék... Jaj istenem, még megtudják, hogy mi írtuk, és akkor nem is fogom tudni, hogy van még testvérem, öcsém...

– Elég! – kiáltott az öreg. – Hallgass, te!

Márta hallgatott egy percig, azután félénken elterelte a szót:

– Egyék, apám – és eléje tolt egy tálat –, látom, ma még nem evett. Krumpli... aludttej...

– Nem vagyok éhes. Nem vendégségbe jöttem.

Márta megfordult, és úgy tett, mintha a párnákat rendezné az ágyon.

– Hallgatsz, mi? Mert te is az ő pártjukon állsz! Mondd csak meg! Hadd halljam!

– Mondom, apám... mit mondjak? Ó, ez az ellenségeskedés a családban... De maga, apám, már nem tudja megijeszteni őket azzal, hogy ha rosszak, nem hagy rájuk semmit. Ők az örökségüket is a kolhozba adták...

Nem vette észre, hogy az öreg villámló szemeket vet rá, tovább „ágyazott", és mondta a magáét:

– Mert mi történt a szomszéd kolhozban, amelyik a gát mellett van, a Leninben? Egy öregember kalászokat gyűjtött. Búzát vagy rozsot, nem is tudom... Kalászokat, ami a kombájn után marad. Egy teli zsákkal. Meglátja a zsákot a lánya, aki még csak nem is komszomolka. – Tudja, mi ez? – kérdezi. – Lopás, azt mondja. – Hallgass, mondja az öreg, az én földemről szedtem, nem a te örökségedből vettem el! De, azt mondja a lány, éppen hogy az én örökségemből, mert szégyenben maradunk! És elment a szovjetbe vagy a rendőrségre... Nem is tudom, mi lett a vége...

Káromkodást hallott, megfordult: az öreg már kiment.

– Miért szaladt el, apám? – futott utána Márta. – Valami rosszat mondtam? Majd eljövök este magához!

– Ne gyere! Ne is lássalak!

– Ó, most már rám is megharagudott! – és sírva fakadt.

Úgy kell neki, morgott magában az öreg. Buta! És hazudik. Hűtlen cseléd!

Bulatu Gyorgyéhoz! Kolhoz ide, kolhoz oda, az ő dolguk, de ha megkéri őt, a Zamfir fiát, ő megírja a kérvényt, ahogy kell, Berezán Jánku az ő pártján lesz. Emlékeznie kell arra, hogy Jánku jó napszámosa volt az apjának, hogy hány gyeszjatinát művelt meg Zamfirnak, Krisztus bocsásson meg neki...

Az udvaron találta, a présnél dolgozott; az öreg nem ismerte fel azonnal: mikor múlt ősszel látta, kis szakálla is volt, most csak bajusza.

– Jó napot, fiú.

– Magának is. – Gyorgye csak úgy foghegyről válaszolt, és tovább dolgozott.

Az öreg közelebb lépett.

– Azt mondja Popás, hogy hívtál.

– S nem mondta meg, hogy miért?

– De mondta. Valami új kolhoz... Én meg azt akarom, hogy nekem írjatok egy kérvényt.

– Jól van, apám, jöjjön el szombat este – hallatszott a prés mögül –, akkor mi is megírjuk a mi kérvényünket. – Csak a feje látszott, jobbra tőle egy hatalmas, ember magasságú hordó, balra egy gyümölccsel megrakott szekér. A feje is eltűnt, valahányszor lehajolt: egy mázsás szőlőzúzót próbált egyedül felrakni a hordóra. A túlérett szőlő leve valósággal ömlött a zúzóból, elfolyt a földön, tintafekete sarat áztatva a lába alatt. Erős volt az ember, mint egy medve, és nem volt képes egyedül a szőlőzúzót az üres hordóra helyezni.

Egyedül kínlódik szegény a betevő falatért, sajnálkozott az öreg. Benne lehetne a kolhozban... Főnök is lehetne... ha nem volna olyan gonosz Tanasze...

– Egy másik kolhoz, az jó lesz – mondta az öreg. – Mert Tanaszét nem lehet a helyéről elmozdítani.

Bulatu nem felelt, nagy munkában volt, ellepte a veríték.

– Én is hozzátok mennék, ha tehetném...

Mindketten hallgattak. Aztán Gyorgye, akinek közben mégis sikerült a zúzót a hordóra feltenni, megkérdezte:

– Hát maga, öreg, még dolgozik? Vagy a kolhoz tartja el?

– Borász volnék...

– Vagy Andrej az eltartója?

– Borász vagyok, mondom. Holnaptól.

Gyorgye friss szőlőt tett a zúzóba, aztán azt mondta:

– Hát... jöjjön el szombaton, és beszélgetünk. De most, látja, gyorsan végeznem kell ezzel a szőlővel, mert a zúzó nem az enyém, és csak mára adták ide.

– Mondd csak – folytatta az öreg hosszú hallgatás után –, ki lesz még ott szombaton?

– Hát... aki akar.

– És a kezdeményező csoportban ki van?

– Azt majd meglátjuk.

– Csak Popás ne lenne ott!

– Aha – felelte Gyorgye, de már alig hallgatott oda: hajtotta a gépet.

– Hát Haralamb? – firtatta az öreg. – Mire tartjátok? Mert valamikor sok földje volt, de ő ravasz róka, látta, hogy jönni fognak a bolsik, gyorsan ráíratta a földet a lányára és a vejére. Őket elvitték a vörösök, de Haralambot itt hagyták... Őt mire tartjátok? Mert ha én esetleg Haralamb alá kerülnék...

Bulatu csak hümmögött. De amikor a gép lármáján keresztül a füléig hatolt az, hogy „járási bizottság", abbahagyta a tekerést, és közelebb került.

– Mi van a járási bizottsággal?

– Tudja-e a járási bizottság, azt kérdem.

– A járási bizottság nem a maga gondja – felelte Bulatu nyersen. – A maga dolga a munka. Meg hogy otthon, a házában rend legyen. Hogy gazda legyen a házában. A járási bizottság és a többi a vezetőség dolga... Jöjjön el szombaton. Most meg menjen isten hírével – és, hogy vége legyen a beszédnek, az udvar végébe ment, és eltűnt az istálló mögött.

Az öreg nem tudta, megsértődjék-e, nem-e. A nyerseség bántotta, de a hallottak imponáltak neki: ez igazi elnök lesz. Szombatig otthon ült, és számolta a napokat: ma szerda, holnap csütörtök...

Nem ment ki a házból: esett az eső. Figyelte az esőverte ablaküveget, az eső változásait, erősödését, ritkulását. Fájt a lába, nyilallt a szíve, de előtte volt a remény: a szombat. Ha akkor se fordul jóra a dolga, maga megy a járáshoz. Elég szekér megy arrafelé, valamelyik őt is elviheti Szavcsuk elvtárshoz és vissza. Mennek szekerek, autók még messzebb, Tiraszpolba is. A fájdalmak és a gyakori szédülés, a keze reszketése nem ingatta meg akaratában. A korábbi megerőltetésekből és mérgelődésekből erednek, de most nem fog erőlködni, izgulni, szép csendben véghezviszi a tervét, és akkor a bajai is elmúlnak. Egy kis szilvapálinka alighanem

jót tesz, gondolta. Ivott egy pohárkával, és nappal is aludt egy-egy keveset.

Mártát várta, de nem jött, vagy lehet, hogy már itt volt, mert amikor felébredt, meleg ételt talált az asztalon; az is lehet, hogy maga nem mert eljönni, csak megfőzte az ételt otthon, és a kisfiával küldte el.

De lám, a szerelmespár, a gazfickó Andrej és a babája, látva, hogy ő csendesen üldögél, elszemtelenedett. Katinka már a szeme előtt jött-ment, sőt szombaton – éppen szombaton! – korábban jött haza, és rendet csinált, mindent kihordott a tisztaszobából az udvarba. Csak csináld! – mondta az öreg az elején, de amikor kiment és látta, hogy az idegen, a „ringyócska", a magával hozott dolgok után kivitte azt is, ami az ő boldogult feleségéé volt, és zavartalanul rázogatta előtte, nem bírt uralkodni magán:

– Ne nyúlj hozzá, hé, ahhoz, ami nem a tied! Mindent visszaraksz a helyére! De azonnal! És ne lássalak! Mert összetöröm a csontodat! Szégyentelen!

Katinka vörös lett, mint a paradicsom, de hallgatott. Könnyek szöktek a szemébe, de szót fogadott, visszahordott mindent a házba.

– Azt hittétek, mert hallgatok, már megadtam magam? Majd megmutatom, hogy adtam meg magam!

Kiment a kapu elé. Már nem esett, de fölerősödött a szél; visszament a szobába, evett valamennyit, ivott egy pohárral az asztalon álló korsóból, majd még, és újból fölbátorodva elment hazulról. Már nem mérgelődött: kielégítette a győzelem.

A bor most különösen jót tett: melegítette, buzdította.

Bulatuéknál a kaput bereteszelve találta, és két dühös komondor csatangolt megette szabadon. Kijött Anton, lecsendesítette a kutyákat, bekísérte az öreget, de nem az első házba, ahol a bátyja lakott, hanem a magáéba, amely

hátrább állt. A nagy lámpa fényénél, az abrosszal letakart asztalon tányérok, kannák, poharak – mintha vendégség lenne. De csak hárman ültek az asztalnál, a karos lócán: Haralamb a feleségével, Nataljával és Gyorgye. A sarkánál még ketten: Popás és – Jánku apónak elállt a lélegzete a meglepetéstől – az ő hitvány veje, a halász Dumitru. Hívta is apósát, hogy üljön mellé, de ő állva maradt; ha ezt tudja, el sem jön! Erre helyet csináltak neki az oldalsó lócán, Anton, a házigazda mellett. Az öreg elhelyezkedett és körülnézett: ki van még itt? Barbalát, az ájtatos és mellette – az öregnek megint tágra nyílt a szeme – Verka, a Pantelimon Verája, egy lusta asszony a Mária brigádjából, mellette meg a férje, Pantelimon, igen, ő az, lehajtott fejjel, szemét a padlóra szögezve szégyenében. Ejha, komszomolisták és úttörők apja! Nemhiába hagyott el haraggal a nagyobbik fiad! És nem véletlenül bújtál ki a brigádvezetőség alól. Hát ezért!... Most Haralamb hangja ütötte meg a fülét az asztal felől:

– Összegyűltünk – mondta Haralamb, szemét Jánkura meresztve, egyik kezét a ködmöne alá rejtve –, mert szerezni akarunk együtt egy autót, hogy holnap nekünk fuvarozzon almát a piacra. Jánku, megértetted?

Az öreg éppen hogy nem értette meg azonnal.

– Ha valaki megkérdezi, apám – magyarázta Anton –, azt kell mondania, hogy közös fuvart keresünk holnapra. Ezért jöttünk össze.

– Nézze, öreg, én valakivel még ma este elmegyek, hogy elhozzam azt az autót – magyarázta most már Popás is, mert az öreg még mindig nem fogta fel, mit miért kell mondania. – Ha valaki kérdezné... De ha nem kérdezik, akkor maga is hallgat! Egy szót se senkinek. Van, aki beszéljen ott, ahol kell.

– Hát... beszéljetek akárhol, nem az én dolgom – vont vállat az öreg; végre megértette, hogy az „autószerzés" csak ürügy.

Az asztalnál ülők csendben beszélgettek egymással, a többiek egyelőre közömbösen bámultak maguk elé. Vártak még valakire? Nem lehetett tudni.

A házban kellemes meleg volt. Minden olyan szép, amilyen az ő házában sohase volt. Fehér függönyök és törülközők szőtt és hímzett szegéllyel, a mennyezet, a gerendák és a deszkák faragott tölgyfából. Az ágy mögött fel a gerendákig érő nagy szőnyeg: tarka virágok és más alakzatok fekete mezőben; a gyér világítás mellett mindez oly szép volt, mint egy álom.

Annál kevésbé illett össze a szobában ülők borús, földszínű arcával, Bulatu Gyorgye száját eltakaró bajuszával, Haralamb szőrös pofájával, aki oly elnehezülten ült ott, mint egy pópa a halotti toron s Pantelimon bűntudatos arcával. Vidámabbnak csak a gazdasszony, Bulatu Gyorgye felesége látszott: észrevette az öreg Jánku álmélkodását, és megnyugtatóan mosolygott rá, de gőgösen is, mintha azt mondaná: nézze, öreg, az én hozományom, az én örökségem, az nem a kolhoztól van...

Csak ketten beszéltek: Popás, a sánta ördög és Natalja, Haralamb kövér, fogatlan felesége.

Popás mesélt, olykor felemelve, máskor mélyítve a hangját, és kurtán, félszegen nevetgélt a saját szavain. Főleg Haralambnak és Gyorgyénak szánta a szavait, várva, hogy nevetnek feleletül, de a két „elöljáró" komoly maradt. Csak Natalja anyó felelgetett neki, gyermekriasztó, sipító hangján: – Ne mondd... Mondd csak! Lám, lám... – ...Tanaszika a muszkájával – folytatta Popás a történetet –, miután jól megmosták a fejüket, futottak ám a postára, hogy Gyorgyenkónak telefonáljanak! Hogy mozgósítsa az asszonyokat, még a véneket is, és vigye ki őket a mezőkre, kukoricát... hihihi... kukoricát törni! Még a betegeket is! Hogy ha majd jönnek a főnökök, lássák a mozgósítást, hehehe!...

– Azért futkos az a kutya Gyorgyenko egész nap, a nyelvét lógatva, házról házra! – kontrázott Natalja anyó.

– Össze is gyűjtött valami húsz lelket – vette át a szót ismét Popás –, de mire kiértek a mezőre, hehehe, fentről zuhogni kezdett... Az ördögit neki!

Hazudik a kupec, mondta magában az öreg, megvetéssel. Ő nem látta Gyorgyenkót futkosni, esőt sem érzett. Megtapogatta a zekéjét, és lám, mégis igaz: nedves volt. Fejetlenül jött el hazulról, nem is vette észre...

Kintről kutyaugatás hallatszott.

– Megjött! – mozdult meg most a házigazda, s felállt és kirohant. Hamar visszajött azonban, elfoglalta a helyét, és csak úgy, foghegyről megjegyezte:

– Kezdjétek... Nem jön már el.

– Ki?

– Akit idehívtam és megfogadta, hogy eljön. Beleállt a félsz. De hagyjuk! Kezdjük el...

– Ki az? Ki? – kérdezősködött jobbra-balra az öreg Jánku, akinek a füle nem fogta a szavakat.

– Tudom én, hogy ki! – morogta Gyorgye. – És nem felejtem el neki!

– No, kezdj rá, Haralamb – utasította a férjét Natalja asszony.

A legidősebb lévén és minthogy a főhelyen ült, Haralambot afféle elnöknek tekintették. Aztán ő volt az, aki a házában megvendégelte Kikust, a „járási embert", így hát mindenképpen őt illette az első szó joga.

– Jól van – kezdte, és tekintetét körüljáratta a jelenlevőkön. De Bulatu Gyorgye megelőzte: sürgősen tisztázni akart valamit, ami őt jobban érdekelte:

– Pantelimon! Előbb mondd el, miért veszekedett tegnap Tanasze Nikitával!

Haralamb elégedetlenül fintorgott, Pantelimon pedig elvörösödött.

– Hát... – mondta zavartan –, mit tudom én?

– Ott voltál!

– Igen...

– Akkor mondd! Hadd tudjuk mi is!

– Biz' isten nem tudom – vonakodott Pantelimon. – Oroszul beszéltek... és nagyon gyorsan...

– Veszekedtek vagy nem? – tudakolta Gyorgye. – Anton öcsémnek valami olyasmit mondtál, hogy veszekedtek.

– Nem mondtam, hogy veszekedtek. Azt mondtam, hogy nem értettek egyet... De hát mondja el Anton, hiszen itt van!

Még mondd, hogy nem félsz, te gyáva! – ítélte el az öreg Jánku gondolatban régi ellenségét. Mert hallotta ő, mit mondott egyszer valakinek Mária erről a Pantelimonról: Még a saját árnyékától is fél. A kolhozba kényszerből lépett be – ezt Jánku apó is tudta –, és mindig attól félt, hogy még megteszik valami vezetőnek, azt pedig egyesek nem jó szemmel fogják nézni, a munkaegységek kiszámításánál is félt, hogy becsapják, mert ő nem tudta, hogy kell kiszámítani; a mérésnél, nehogy Ráku egy szem krumplival is becsapja... csúfolta is Ráku eleget: – Úgy néz a mérlegre, mint a kutya a felakasztott szalonnára! Azt szeretné, ha lenne egy olyan kolhoz, amelyben csak ő lenne egyedül, meg legfeljebb a Verkája!

Bulatuék kis kolhozában, gondolhatja Pantelimon, jobban fogja érezni magát: ott csak nyolcan-tízen lesznek.

Végül is Anton mondta el, mit mondott neki Pantelimon: hogy Nikita nem veszekedett az elnökkel, csak Tanasze volt „szörnyen dühös" a kukorica miatt. Mert Nikita mindenkit a kukoricaszedéshez mozgósítana, Tanaszénak pedig másutt is van szüksége emberekre. Nem lehet, ezt mondja, minden mást félrelökni, veszni hagyni...

– Ha ez a Nikita most ledöntené Tanaszikát! – szakította félbe az idősebb Bulatu az öccse beszédét; szeme villogott, öklével az asztalra csapott.

– Á, dehogy – legyintett Anton –, Nikita nagyon is csendesen válaszolt neki. Azt mondta...

– Csendesen! – szakította ismét félbe Gyorgye. – Ismerem én azt a muszkát! Nem beszél az hangosan, csak úgy belevág csendesen, mint a vasdorong a földbe, mikor az ember követ emel ki. Hej, ha most az a kő éppen Tanasze volna!... – Két öklét egymáshoz dörzsölte, mutatva, hogyan forgatná ki az a dorong a követ a földből, mármint Nikita Tanaszét a kolhoz vezetéséből.

– Kitúrja vagy sem, az ő dolga – állította meg Haralamb fejedelmi hangon, majd kivette kezét a ködmöne nyílásából, az asztal közepéig nyújtotta, és így szólt: – Mi csak nézzünk a mi dolgunk után.

Csend lett.

– Egy szó, mint száz – kezdte elölről Haralamb –, azért gyűltünk össze, hogy megcsináljuk és aláírjuk a kérvényt, hogy azután először is a szerkesztő elvtársnak mutassuk meg... És eldöntsük, kik menjenek oda beszélni. Mert nem fogom egyedül kinyitni a számat...

Jánku apó nyakát előrefeszítette, hogy jobban hallhassa. Haralambnak olyan egyhangú volt a beszéde, mintha darált volna valamit, s a fele annak is a bajuszába veszett. Jánku annyit mégis megértett, hogy ellenfele ennek az összejövetelnek a vezetőjévé léptette elő magát. Állj meg, hé! – szerette volna kiáltani, de aztán várt, hadd fejezze be.

Haralamb maga kérdezte végezetül:

– Hát ti mit mondtok? – s oldalt fordult.

– Miről? – kérdezte vissza Jánku.

– Hát... mindezekről. Hisz elmondtam...

– Mit mondtál?

– Ember! Süket maga? – lépett közbe Natalja. – Hogy mit mondjon a járásnál, kit fogadunk be a kolhozba... ez most a kérdés.

– Kit? Aki akar! – felelte az öreg. – És akire majd a járás azt mondja, hogy fogadjuk be. Nemcsak ti vagytok, te meg Haralamb. Vannak még...

Haralamb motyogott valamit a szakállának, Natalja ellenben még dühösebben szólt rá az öreg Jánkura.

– Miket beszél összevissza?!

– Amit majd mások is mondanak! – makacskodott Jánku. – Mert ti csak azokat vennétek be az új kolhozba, aki nektek tetszik. Aki akar, az mind jöhessen! Nektek pedig nincs is szavatok a szovjet szabadságban!

– Nincs?! Ki mondja ezt?

– Én, Berezán Jánku.

– És még ki?

– Hallgassanak már el, az ördögbe! – vetődött közéjük Popás. – Így nem megyünk semmire! Magának, öreg, ha tetszik az a szabadság, hát maradjon ott. De ha már eljött ide, akkor hallgassa meg, hogy mit mondanak itt. Én azt mondom, először is válasszunk ki egy vezetőt. Mert vezér nélkül csak csépeljük a szót. Eleget csépeltük.

– Jó, válasszunk – egyezett bele Haralamb, és Gyorgyéra nézett.

Bulatu hallgatott. Lehajtotta a fejét, és fújta a füstöt.

– Annak pedig – folytatta Popás –, akit megválasztunk, meg kell csinálni és aláíratni a kérvényt, és amit a járásnál el kell még mondani, ugyanő mondja el. Ő mondja meg azt is, hogy kit fogadjunk be. Mert ha úgy kezdünk hozzá, hogy mindenki a saját feje után indul, s az egyik erről, a másik arról papol, csak nő a beszéd, mint a gaz, de termése nem lesz. Nem! Egy vezető vezessen, és ha meglesz, ő legyen az elnök...

– Ki, te? – firtatta Natalja. – Te, vagy Jánku, vagy valamelyik Bulatu, vagy...

– Kicsoda? – Popás felállt, botjával közelebb sántikált, és a kérdező felé fordult:

– Megmondom én, kicsoda, Natalja. Akinek van valami a fejében! Aki épp vezetőnek való.

– Jól van, Popás – mondta Haralamb. – Látom, hová akarsz kilyukadni. Válasszuk meg Gyorgyét.

– Hallgass már, te, ne siess – intette le Natalja. – Lehet, hogy a többiek nem őt akarják.

– De az is lehet, hogy éppen őt. Hát csak tegyék meg. Tegyék meg, ha őt akarják. Beszéljen és csináljon is mindent, csakhogy semmit se tud majd csinálni! Téged ismerünk, fogják neki mondani a járásnál, és már mehet is.

– Hát téged, Haralamb, talán nem ismernek? – adta vissza a tromfot Popás.

– De ő kolhoztag! Nem holmi „indus"!

– Vörös ám, mint a paprika, hehehe! Azt fogják mondani, hogy kulák volt az apja, az maradt a fia is, ha százszor kolhoztag is!

– És neked, te szemtelen, mit mondanának? – kelt ki sértődötten az öregasszony. – Hogy feketéző! Kupec!...

– Hallgassatok már el, legyen eszetek! – próbálta őket csillapítani Haralamb. – Értsünk szót végre! Szóljon Gyorgye is. Gyorgye, beszélj!

Bulatu feléje fordította a fejét.

– Én? Én csak egyet mondhatok: semmit se ér az egész. Ennyi, megmondtam.

– Mondd el bővebben.

– Mit mondjak el? Játsztok, mint a gyerekek. Vezetőt, elnököt neveztek ki. Mire? A medve bőrére?

– Hogyhogy, Gyorgye Zamfirovics? – fortyant fel Popás, mint a kandúr, akinek az orrára ütöttek.

– Először tapogassuk ki a járási pártbizottságot – folytatta elkomolyodva Bulatu. – Hogy mit szólna hozzá.

– Azt már tudjuk. Megmondta a szerkesztő – vágta rá Haralamb.

– Én nem ismerem azt a szerkesztőt – folytatta Bulatu. – Egyszer láttam a járási szovjetben: tutyimutyi legénynek néz ki. Az újságba firkál, no és? Volt egy ilyen írófélénk valamikor itt a faluszovjetben, jól tudott írni, csak mindent a fonákjára fordított. Szavcsuk, az más. Nála kell tapogatózni, hogy lássuk, mire megyünk vele. Ha ő vagy legalább a járási szovjet elnöke mondana valamit... Amiből tudhatnánk, hová szúrjuk a kést, hogy Tanaszikát szíven találjuk...

– Ez az! Hallotta, Natalja néni? – diadalmaskodott Popás nagy hangon. – Gyorgye holnap elmegy a járásba, és akivel kell, beszél!

Bulatu megrázta a fejét.

– Nem én, testvér. Egyelőre valaki más. De nem Haralamb. Ha megharagszik is, bátyám, megmondom: hiába venné magára a szegény megsértett kolhoztag bőrét, hiába mutatná magát olyan vörösnek, akár a paradicsom...

Most a testvére, Anton emelte fel a szavát.

– Várj csak, Gyorgye, ezt én sem értem. Vigyen el az ördög, ha értem, mit akarsz végül! Magadat nem, Haralambot nem, a szerkesztőt nem, senkit... Hát hogy legyen?

– Megmondom.

– Mondd is, mert mostig nem így beszéltél.

– Hát hogyan?

– Ahogyan felkeltél: jobb vagy bal lábbal. Minden reggel valami mást találsz ki.

– Igaz. Forgatom a fejemben a dolgot mindenféleképpen.

– De most? Mondd már el, hadd tudjuk!

Gyorgye még hallgatott egy kicsit, aztán az asztalra tette mind a két kezét.

– Az ő kolhozukból kell először néhány tagnak oda menni és beszélni. Jó tagoknak. Akikre nem gyanakszanak. Például neked, Pantelimon Kosztin, meg neked, Anton és mondjuk, Jánku apónak... Ha ti hárman elmennétek... Megmondom, mit kell ott mondani: Beléptünk a kolhozba, de nincsen ott igazságunk, és nincsen nyugalmunk... Mi parasztok vagyunk. Parasztok módjára akarunk élni, mindenféle trombitálás és gyűlésezés nélkül. Nem kell a drága traktor és a mindenféle építmények, mi ezek nélkül is becsületesen megadjuk az államnak tetézve, ami az övé. Hogy hogyan, az a mi dolgunk legyen. És azt vesszük be, akit akarunk. Akivel kijövünk... Mit szólsz hozzá, Pantelimon?

Pantelimon hallgatott.

Haralamb is Pantelimonra szegezte a tekintetét:

– Mit mondasz? Ezt kérdem én is!

– Hát... jól van eltervezve...

– Elmész és beszélsz?

– Kivel?

– A járással.

– Én? A járással? Isten ments!

– Anton öcsémmel és Jánku apóval együtt.

Most Jánku zúdult fel:

– Én nélkületek megyek oda! Magam!

Anton, a fiatalabb Bulatu is vonakodott:

– Én meg... se egyedül, se mással nem mehetek. Ki vagyok én? Egy szegény szekeres. A termést hordom be a mezőről, meg a trágyát ki.

– Hihihi! Micsoda cirkusz! – nyihogott Popás. – Mind azt szereti, ha a kész levest az asztalra teszik! De hogy legalább a tűzre tegyenek, azt nem!

– No lám! Ugyanoda jutottunk. Mi megyünk – diadalmaskodott Natalja néni. Vagyis hogy mégis az ő Haralambja kerül az élre.

– Nem jó ez így! – kiáltott fel most az ájtatos Barbalát. – Nem jó, ha mindegyik maga felé húz. Egy asztalotok, egy edényetek legyen, így lakomázzatok...

– A Bibliában, öreg – legyintett Popás. – De mi nem vagyunk apostolok, és Krisztus helyett Gyorgye Bulatu beszél...

Váratlanul Dumitru, a halász szólalt meg:

– Hallgatom, amit itt mondotok, de semmi teteje!

Popás, Natalja, Haralamb egyszerre torkolta le:

– Nocsak, még ez is!

– Mi ütött beléd?

– Te csak ülj a helyeden és hallgass!

– De ha nem értek semmit! Azt hittem, megmondjátok, hogyan lesz a ti kolhozotokban. Belépnék én, mert már nagyon szorongatnak, nagy adót is kell fizessek... Anton, te nekem mást mondtál.

– Azt ne keverd ide – intette le Anton, aki a halászt idecsalta.

– De te nekem azt mondtad, ne féljek, lépjek csak be, mert csak úgy teszünk, mintha beíratkoznánk, de egymás közt szépen megegyezünk.

– Állj meg, te buta! – förmedt rá Popás.

– Hallgass, te már eleget beszéltél! Te adsz és veszel, haracsolsz munka nélkül, de én csak a halászatból csinálok pénzt!

Négyen-öten vágtak a szavába, s korholták, csendesítették. Gyorgye hirtelen csúfat káromkodott és fölállt.

– Mit akarsz, Gyorgye? Maradjunk még!

– Ha nem hallgat el ez a bolond...

– Jól van – visszakozott Dumitru egyszerre ijedten. – Beszéljetek csak ti – és visszazökkent a helyére.

Kint felugattak a kutyák.

A vitatkozók egyszerre elhallgattak, füleltek, de a kutyák is elhallgattak odakint. Alighanem a házból kihallatszó lárma nyugtalanította őket.

Haralamb törte meg a csendet:

– Béküljünk meg egymással. Te, Gyorgye, csináld a dolgot úgy, ahogy te akarod.

– Ahogy ti akarjátok – javította ki Bulatu. – Megmondtam.

– Vagyis hogyan? – kezdett nyugtalankodni ismét Natalja, de a férje durván a szavába vágott:

– Hallgass, te! Én beszélek! Ahogy ő akarja, azt mondom, úgy legyen! Írd meg te a kérvényt, és akit megnevezel, az viszi el. Az én dolgom az lesz, hogy még hozzak át embereket. Találunk még olyan gazdákat. Vannak még, ne féljetek...

Az öreg Jánku többé nem szólt bele a vitába. Elveszítette a beszéd fonalát, értetlenül jártatta a szemét ide-oda, mintha idegen nyelvű színdarabot látna. Minél hosszabbra nyúlt a civódás és alkudozás, annál inkább ide nem illőnek, idegennek érezte magát ebben a körben.

Régmúlt dolgok jutottak az eszébe. A lengyel fronton történt, a cár háborúja alatt. Egy tíz-tizenkét főből álló osztagban szolgált, amelyet felderítésre küldtek. Útközben a bajtársak egy erdőben megálltak, elővettek három üveg kisüstit, amit egy lengyel gazdától vásároltak, és italozni kezdtek. Legtöbbjük nála fiatalabb és merészebb fickó volt, legkevésbé a fölötteseiktől féltek. Szóval leitták magukat, az ellenségről és a kötelességről megfeledkezve, mint valami züllött szökevények. Szerencséjükre a németek nem vették őket észre, valahol az erdőn túl pihentek, így hajnalban, egyórányi alvás után és egy hazugsággal visszatérhettek a zászlóaljhoz. Mindez idő alatt Berezán Jánku rettegett: mi lesz ebből! Most is úgy tűnt neki, mintha részeg katonaszökevények társaságába tévedt volna. De hiszen ő is szökevény! Megszökött a csapatától, idegenek között tévelygő, szökött katona... Arra a verőfényes őszi napra emlékezett, mikor

Máriát helyettesítette, és Joana csoportja a dinnyét vagdalta. Látta a magtár belsejét, a kincses zacskókat, zsákokat... Mintha ennek is valami köze lett volna a jelenlevők zajongásához, mintha ők, a „szökevények" Mária kincseit hurcolnák szét és tékozolnák el. Mint csúnya álomban, mégis ébren látta a gonosz kártevést. Nagy izgalmában egyszerre hányingert érzett; reszketve egyenesedett fel s állt talpra, s az ajtó felé sandított. Valahogy szó nélkül, észrevétlenül szeretett volna eltűnni, de rájött, hogy ez lehetetlen: megállítanák, miért, hová indul, és akkor mit fog felelni? Azt, hogy ti patkányok? Csalók? Rablók?... De hiszen gyenge és egyedül van, ők meg tízen, jó erőben... Vakmerőn mégis elszánta magát, s az ajtó felé lépett.

Csak egy mozdulat volt, azt is rögtön észrevették.

– Hová, apám? – állította meg Popás.

– Rosszul érzem magam – felelt az öreg. – Megint a szívem vett elő – és nem is hazudott.

– Ülj le szépen, majd elmúlik – szólt rá Haralamb.

– Nem! – ellenkezett Jánku apó most már haragosan, mert bántotta ellensége parancsoló hangja. – Hazamegyek! És magam megyek el oda, ahová mennem kell, a járásba vagy máshová.

Popás közelebb jött, megfogta az öreg botját.

– Engedd el a botomat! De azonnal! – kiáltotta az öreg feldühödve, kicsavarta a kupec kezéből a botot, és egy lépést hátrált. Egész testében reszketett.

Nem múlt el a dühe, de fölébe került újból a félelem. Meg fognak ölni! – villant az eszébe sötéten. – Ma vagy holnap megölnek...

– Jól van, menjen, öreg – avatkozott be Bulatu Gyorgye –, menjen, isten vele.

Ez a hang is sértette az öreg fülét.

– Te csak ne kergess, elmegyek, amikor akarok! – Resz-

kető ujjakkal gombolta be zubbonyát, és kitámolygott a házból.

Kint a kutyák állították meg. De a háziasszony mellette termett, kikísérte az útra.

– Ó, uram, istenem! Békesség volt a házban... És lám... – sóhajtozott az asszony.

Ahogy az öreg nehézkesen kaptatott fölfelé a köves utcának nevezett vájatban, esni kezdett, sűrű, hideg, metsző szélben csapkodó, hirtelen őszi eső. Arcába, szemébe vágott, mintha a vétkéért akarná megbüntetni.

Odahaza a fiatalok két ablakában még világosság látszott. Az ő szobájában is égett a tűz; nem lehetett tudni, ki rakta. Márta vajon? Vagy talán éppen az, akinek az ő házában semmi jogát el nem ismerte?... A falon át mozgást, hangokat lehetett hallani.

Ezek az életjelek – a tűz, a mozgás, a beszéd, a világosság –, amelyek eddig úgy dühítették, most, akarva, nem akarva jólestek neki, megnyugtatták. Nem rosszak az én gyerekeim... Borzalommal gondolt vissza arra a másik házra, ahonnan elmenekült. A gyűlölet-ízű szemekre, Popás fenyegető mozdulatára. Rablók! Gyilkosok! És idegenek! Nem az ő falujából, az ő nemzetségéből, hazájából valók!

Kis idő múltán az ajtó zaját hallotta a pitvarból, Andrej fia hangját a küszöbről:

– Hé! Ki járkál ott?

Két-három ember futó léptei hallatszottak a kapu felől: kapun be vagy ki, nem fogta az öreg fül. A kiáltásra valaki fojtottan motyogott, majd ismét Andrej kiáltott, még élesebben:

– Hé, Popás! Maga az? És még kik? Mi dolguk apámmal?... Maga az, Dumitru bátyám? – kérdezte még, de most sem kapott választ. – Menjenek dolgukra! – kiáltott utánuk. – Mert ha nem, baj lesz!

Az öreg is kijött az ajtóba, de a sötétben már nem látott semmit és senkit, nem hallotta az emberek távozó lépteit sem. Még álldogált egy darabig a ház előtt, vakon az út felé bámulva. „Mert ha nem – visszhangzott benne Andrej szava –, baj lesz!" És éppen ebben a percben, amikor valami jónak kezdetét érezte magában, lökést érzett a szívében, szeme világa teljesen elveszett, s érezte, hogy a lába nem tartja.

Az elmúlt napokban és éjszakákon megkínzott feje és szíve bosszút állt. Ajtókba, falakba kapaszkodva, az ágya felé vonszolta magát, de a szoba közepén eszméletét vesztve terült el az agyagpadlón.

Egész testében verítékezve tért magához néhány perc múltán. Mi volt ez? A halál? – kérdezte önmagától. – Nem és nem! – felelt szótlan-keményen. – Még sok van hátra... Úgy gondolta: vannak még elszámolnivalói, számadásai...

Az eső most már csendesen, de kitartóan kopogott fönt, a zsindelytetőn.

11

Ezen az esős szombati napon Andrej csoportjának ekései nem mentek ki szántani, a csoportvezető kétségbeesetten loholt az esőben-sárban. Esett a levegőben – esett az ő belsejében is, lelke sírása sűrű zuhatagokban verte a falut, és vízözönbe fullasztotta egész heti lángolását és becsületét.

Az elmúlt verőfényes napokon nehéz földön, de jó lovakkal, jól haladt a munka. A bozótos-gazos „Kecskejárást" törték fel, ahol eddig a község lakóinak saját juhai és kecskéi legeltek; rabmunka volt, minden lépésnél megakadtak a ma-

gas gyom és a mély gyökerek miatt, pokoli munka volt, melyet rajta kívül senki ekés nem vállalt, még a traktorosok is visszautasítottak. Mint annyiszor, most is meg akarta mutatni, ki ő, aki két osztályt se végzett el rendesen. Egy ember állott csak melléje: Vitya bácsi, a csapata legöregebbje, hogy ő meg azt mutassa meg a „mai legényeknek", hogy mindent lehet, ha nagyon akarják. Ketten elvállalták tehát a cudar munkát, és megfogadták, hogy szombat estig készen lesznek; péntekre csak a kétharmadát csinálták meg, és most itt ez az ördög hozta zápor.

– Holnap! – adta ki Andrej az új jelszót magának. – Holnap nem eshet! Hajnalban kimegyünk, s addig el nem jövünk onnan. Estig, este is, éjjel is...

Fenn, a szomszédos dombháton, egész héten egy traktor berregett. Andrej mindegyik fordulónál láthatta is; tetszett neki a gép, szívesen ülte volna meg, de bosszantotta is, mert ő a maga lovaival a traktor közelében oly tehetetlennek, erőtlennek látszott. Ajánlották már neki, hogy legyen traktoros, elküldenék a tanfolyamra, de nem akart a kedves állataitól megválni, melyek mellett a kisgyerekkora eltelt, és most itt emberré nevelkedett. Mit kellene kitalálni, hogy a jó igásló és vonóökör értéke és becsülete a traktor mellett is fennmaradjon?

– Sok mindent elképzelsz te – mondta Vitya bácsi, amikor Andrej szóba hozta a dolgot. – Valami újságból olvasta a feleséged?

– Felvennénk mi a versenyt a traktorral is – ábrándozott tovább Andrej –, ha adnának jó földet, ne ilyen átkozott sarkokat, bozótosokat! Csak ezt csinálják ma már állatokkal!

Így keseregve egyeztek bele a Kecskejárás felszántásába. S lám, megvan a lovasszántás dicsősége: ahol már a birka se akar legelni, amely mellett a traktorista csak köp és továbbmegy, a két ekés két jó lóval termőföldet tör fel!

És mire jutottak? – szombat van, és se napfény, se holdvilág... A határ egy sártenger, az emberek otthon ülnek, vagy a vezetőség, a bolt, a szovjet körül őgyelegnek, s a mezőn hagyott traktorok és ekék ott rozsdásodnak az esőben.

Nem szívelte a pihenőnapokat, szerette folyton próbára tenni az erejét, annyit dolgozni, amennyi belefér. S munka közben az eszét is próbára tenni ötletekkel, tervekkel. Nem sokra ment vele: hiányzott az elmaradt iskola.

Amikor így helyben maradásra volt kényszerítve, leveles ágakat, virágokat faragott botokra, furulyákra, hogy a keze se álljon, s az esze is forogjon. Mióta megnősült, nem faragott többé – a világ szeme rajta, komoly felnőtt már, meg nem is volt kinek elajándékozni: legénybarátai s a lányok kerülték, táncba nem járt, nem is igen hívták. Annál inkább kívánt valami új játékot, hogy érezze az élet lüktetését. Nem szenvedhette a megszakításokat, különösen ha valami hiba vagy hiány miatt kellett tétlenkednie.

Ilyenkor elment volna legalább Katinkával a kolhozirodára; ott ülne kis asszonyával, neki segítene, vagy tőle tanulna; megtanulná a számológolyócskák táncoltatását, mert ha Katinka tudja, ő sem olyan buta, hogy ne tudná megtanulni. Különben is, lehet hogy megteszik brigádvezetőhelyettesnek, vagy külön mezei brigádot alakítanak a lovas és ökrös ekésekből, akkor pedig biztos őt nevezik ki brigádvezetőnek, ahhoz nem elég annyit tudni, hogy kell a munkaegységeket elszámolni.

De Katinka ma, szombat napján, hazament, hogy takarítson. Ő semmit se tudott szófukar férjecskéje különös óhajtásairól, s a játékait se vette észre. Ő mindent érett fejjel, kicsit talán túl komolyan is fogott fel. Otthon feloldódott szerelmes házasságában, de az irodában a csend volt az úr: a beszédre suttogva felelt, nevetését, örömét visszafojtotta. Amellett nagyon fájt neki – jobban, mint Andrejnek – az öreg

konok haragja. Mit nem adott volna azért, hogy a férje és apósa között béke legyen végre!

Andrej végül úgy döntött, hogy a klubba megy: adjanak a fiúk plakátokat, majd ő szépen kicifrázza plajbásszal. De utolérte egy lovas, aki már mindenütt kereste.

– Szállj fel rögtön erre a csikóra – szólt az ember, és leugrott a lóról. – Rohanj az irodába az elnök elvtárshoz.

– Mi van?

– Mozgósítás.

– A kukoricaszedéshez?

– Ahhoz hát! Meg lett mondva, fentről.

– Ebben a sárban?

– Ahogy egy kicsit javul az idő. Lehet, hogy már holnap kimegyünk.

– De én... Az én csoportom...

– Megjött az elnök Nikitával a járástól. Egy hét múlva nem szabad a mezőn kukoricának lenni. Utasítás!

– Hát... szedjék le. Az én csapatomnak nincsen kukoricája. Asszonyok sincsenek köztünk, akiket a szedéshez odaadhatnánk. A feleségekhez nekem nincs közöm.

De a parancs parancs; felült a lóra, s elvágtatott.

Az irodában várnia kellett: az elnök, a párttitkár és Gyorgyenko távol voltak, lovas kocsival a határt járták körül. Kranga bácsi, az Andrej brigádvezetője is bejött: őt is sürgősen hívatták, s tőle tudta meg Andrej a legújabbat: „különleges brigádot" alakítanak a kukoricaszedéshez, de annak éppenő, Berezán Andrej lesz a vezetője.

– Határozat! Nincs apelláta!

Brigádvezető! Igaz, csak egy hétre, de így is... És dehogy gondolt ő már arra, hogy „apelláljon". A dicsőségtől két fejjel magasabbnak érezte magát. A felkínált tisztség jó munkájának elismerése és bizonysága; mindenki szemében

emeli becsületét, és lakatot tesz az „okosok" szájára, akik eddig lenézték a „bugrist".

Egyszer csak Katinka állított be, könnyekkel küszködve, lihegve: az öreg! Ma megint történhetett a szívével valami, mert elszédült, mikor magához tért, Mártát követelte, ő épp elment a kútra, a szomszédok hallották meg a bőgését, odaszaladtak, s az öreg előttük kezdte átkozni Katinkát: Te, te ölsz meg... te viszel a sírba! A fiatalasszony most is belesápadt: ha komszomolka is, megijedt az átoktól.

Andrej a tarkóját vakargatta: ez hiányzott éppen ma! Máskor talán csak legyintett volna: hadd kiabáljon az öreg, majd elunja, Katinka pedig tűrjön egy kicsit, váljék mindkettejük egészségére. De mi lesz, ha kimegy, és hálni se jöhet haza napokig, talán egy hétig is? Hogy lesz meg feldúlt eszű apja és hatodik hónapjában már nagyon érzékeny felesége együtt, egyedül a házban?

Megjöttek a vezetők, s Tanasze Andrejt behívta az elnöki irodába. Bement vele Katinka is.

– Tudod-e, mi van most?

– Tudom – mondta Andrej. – Mozgósítás. – Nagy tisztség a vezetés, de ő elébb a családját szerette volna rendbe hozni.

– Azonban...

– Azonban! Az azonbanokat mi is tudjuk. A lehetetlent kell most teljesíteni. De azt mondják, a bolsevikok nem ismernek lehetetlent! S a parancs: Ugorj tűzbe, vízbe...

– Hallgasson meg, bátyám! – emelte föl Andrej a hangját: – Több okom is van. De csak egyet mondok: ki fogja helyettünk felszántani a Kecskejárást? Ha várnánk még legalább két napot...

– Hallottad ezt, Katinka? Két napot! És legalább!

– Tanasze bátyám...

– Nem két nap, de két óra múlva már ellenőrzik a teljesítést! Azt hittem, azt fogod mondani: három nap alatt

ennyi meg ennyi emberrel végzel a kukoricával. Erre azt mondtam volna: nem, nem végzel három alatt, de azon légy, hogy öt-hat nap, egy hét alatt meglegyen. Fentről öt napot adtak, de majd még adnak hozzá.

Andrej elhallgatott. Érvei megdőltek, mielőtt kimondhatta volna őket: a dolog el van határozva.

– Hát embereket honnan ad nekem, bátyám?

– Ahonnan magad szerzel! Elég asszony van, aki most lekvárt főz és kacsákat hizlal a piacra. Jöjjenek csak ki kukoricát törni! Mit fintorítod az orrod?

– Nem fintorítom, bátyám, csakhogy...

– A csakhogyokat is tudjuk – vágott megint a szavába az elnök-sógor. – Az asszonyok, lányok nem szívesen mennek ki a mezőre: a munkaegység értéke alacsony, a kukorica az államnak megy... De éppen azért tettünk oda egy ilyen derék nagy legényt: az könnyebben megmozgatja a nőket. Ne nevess, láttam, a meglettebb korú szántóvetők is hallgatnak rád, tehát a sok fiatal nő is szívesen hallgat majd, ha szép szóval szólsz hozzájuk. Szeretik az ilyen szelíd szavú férfiakat, főleg ha elöljár a munkában.

Végeztek volna, de Tanasze még visszatartotta a fiút, egy kis erkölcsi leckéztetésre:

– Te, Andrej, le kell szoknod az ellenkezésről. Amióta ismerlek, ilyen vagy: akármiről van szó, először a „nem". Jólesik nemet mondanod. Kell az önérzetednek vagy mi. Vagy mint a vásárban a kupecek, hogy legyen miből engedni. Itt az ideje, hogy felhagyj ezzel a gyerekséggel. Felnőtt férfi vagy, házasember, maholnap apa...

Katinka szólt közbe, kicsit sértődötten.

– Szóval senki soha nem mondhat nemet? Csak azt hajtogassa bólogatva, hogy igen, igen?

– Nem, lányom. Mondja meg a véleményét, de előbb gondolkodjék és kérdezzen.

Andrej szórakozottan bólogatott: már csak a leendő brigádjára gondolt.

Tanasze is menni készült, de megállt hirtelen:

– Mi van az öregetekkel? Igaz, hogy beállt a Bulatu bandájába?

– Apám? Hazugság! – tiltakozott Andrej.

– Ne tüzelj! Tény, hogy jár hozzá, kérvényeket írat vele. Kérdezd csak meg Márta nénédet.

– Mártát? Mit mond?

– Azt, hogy egy követ fúj Bulatuval.

– Mikor mondta ezt?

– Tegnap vagy tegnapelőtt. Máriának panaszolta.

– Nekem meg épp az ellenkezőjét mondta – szólalt meg Katinka. – Hogy az öreg összeveszett Bulatuékkal, s azok most lesnek rá... És Dumitru, a tisztelt sógor? Megtiltotta Mártának, hogy az apjához járjon! Ő meg csak Mártát kívánja látni, engem örökké gyaláz, hogy ne lássam a gyermekemet élve... – s a szava megint sírásba fúlt.

Tanasze Gyorgyenkóhoz fordult.

– Valahogy mégiscsak ki kellene békítenünk azt a nyakas öreget. Keressünk valami kis házat, költöztessük ezeket oda – mutatott Andrejra és Katinkára –, tűnjenek el az öreg szeme elől.

– Hát... ígérjünk nekik más házat – ravaszkodott Gyorgyenko. – Aztán majd kialakul a helyzet.

– És az öreg? Egyedül maradjon? Azt se lehet! – tiltakozott Andrej. – Hisz Márta se jön már!

– És ki főz, mos most az öregre?

– Katinka. Az ételt az asztalra tesszük, amikor alszik, a fehérneműjét akkor mossuk, szárítjuk, amikor nincs otthon.

– No jó, valahogy csak el kell döntenünk – siettette a beszéd végét az elnök. – Ha jól értem, nem is az a baj már, hogy ott vagytok a szeme előtt, hanem hogy nem esküdtetek

pappal, hogy pogány kölyköt hoztok az ősi házba. Ha ennél a végénél fognánk meg a botot...

A három rokon némán nézte egymást. Gyorgyenko rögtön kitalálta a rejtett gondolatot.

– Ha valahogy nagy titokban hoznánk a házába egy papocskát...

– Én még abba is belemennék, inkább, mint hogy ilyen jó aktivistáink – mutatott a fiatalokra – családi viszályoktól szenvedjenek. Persze, ha tudtomon kívül történne... – mosolygott.

– De honnan hozzunk papot? Körös-körül hét községben sincs. Az istenesek Grigorevbe járnak esküdni, keresztelni, az pedig jó hetven verszta. Ott van egy orosz pópa...

– Beszéljétek meg Máriával – vetett véget a vitának az elnök, és dolgára ment. Így is túl sokat vesztegetett el a drága időből.

– Majd a Mária! – kontrázott Gyorgyenko, és utánaloholt.

A fiatalok egymásra néztek: nekik is félre kell most tenni az otthoni dolgokat. Sürgősen meg kell beszélniük a kukoricabrigád ügyét.

Ezen gondolkodtak, vitatkoztak egész este. Katinka segített összeállítani a „mozgósíthatók" névsorát, portáról portára, házról házra, kiszámítani a területet táblárol táblára... Az adatok Andrejnak is a fejében voltak, de a számítgatáshoz jól jött az iskolázott feleség segítsége.

Szofija nagyanyó kint, a széles tornácon terített, mint meleg napokon szokta, s ebéddel várta a ház gazdáit. Az esős hét után szép vasárnap következett. Hadd élvezzen a család legalább egy órát a vasárnapból és a vénasszonyok nyarából. Legalább ennyi nyugalmuk legyen ebben a zaklatott életükben.

Csalódnia kellett: Mária egyedül jött, rohanva.

– Ó, anyám! Mikor az egész falu nyüzsög és zajong.

Gyorsan bevitte a házba az asztalt, hiszen hűvös szél fújt, ugyanaz, amely a felhőket elkergette az égről, és amelyet a kék égnek örülő öregasszony nem vett észre.

– Eleget fúj minket egész nap – magyarázta Mária, az edényeket hordva. – Gyerünk, gyerünk, mert jön az ember is, és nem fog várni egy percet sem. El is van keseredve a drágám. Nagyon elkeserítette ma Nikita és Gyorgyenko.

– Hogy vinné el már a manó!

– Kit?

– Hát azt a Gyorgyét, a Gyorgyenkót.

– Gyorgye és Gyorgyenko, ez kettő, anyám.

– Hát legyen Gyorgyenko!

Nem csoda, hogy összekeverte: ebben a házban folyton emlegették őket, az egyiket gyűlölettel, a másikat is sokszor bosszúsan, aki csak félfüllel figyelt oda, nem is sejtette, hogy két emberről van szó; Gyorgyét, az idősebb Bulatut nem is ismerte. Nikitát is sokat emlegették, de őrá még sose haragudtak.

Tegnap, szombaton estefelé Tanasze, Mária, Nikita és Gyorgyenko négyesben tárgyalt. A Szavcsuknak küldött névtelen feljelentésről folyt a szó még mindig, nem tudták, ki írta vagy íratta, csak sejtették, hogy az örökösen áskálódó

Bulatu Gyorgye állhat mögötte. Tanaszét az paprikázta úgy fel, hogy Nikita váratlanul azzal állt elő: mi lenne, ha fölvennék a kolhozba azokat, akik eddig kimaradtak.

– Kit, te? Popást? – ugrott fel elsőnek Gyorgyenko.

– Nem, dehogy!

– Gyorgyét?

– Légy eszednél! – támadt rá Tanasze.

Mária csak csodálkozott:

– A főkolompost? Hogy is jutott eszedbe?

Pedig nem volt ez az ötlet új, s ezt jól tudták mind a négyen: körülbelül egy éve, hosszas ellenségeskedés után újból a kolhozba kéredzkedett Bulatu Gyorgye. Még Szavcsukhoz is elment, miután a helybeli vezetők visszautasították.

De a járási titkár sem állt a pártjára; megértette, hogy sok bajt és kárt okozott a kolhozon kívül maradt volt vöröskatona, s a helybeliek ezt már nem fogják elfelejteni neki.

A visszautasítás után Gyorgye újabb mesterkedései már a kollektíva megbontására irányultak. Biztos, hogy abban is benne van, hogy mostanában valami új kolhozról suttognak. És ezek után most, éppen most álljon elő a felvétellel Nikita!

Tanasze gyanakvó szemmel fürkészte: vajon a saját ötlete-e?

Gyorgyenko nem szokta mások gondolatát kutatni.

– Az ördögit! Ha még egyszer hallom ezt, tudd meg, hogy Gyorgyenko se lesz a kolhozban! Úgy elfutok innen, hogy a Kaukázusig meg sem állok! Hogy ne is halljak rólatok meg a Moldovátokról!

A veszekedésről alighanem eljutott valami az Anton fülébe is, tőle meg a bátyjához, Gyorgyéhoz. És ennyi elég is volt neki ahhoz, hogy reménykedni kezdjen: ha ezek négyen összekapnak, az nekik csak jó lehet. Hátha még azt is tudta volna, hogy a veszekedés miatta tört ki, hogy éppen a párttitkár áll az ő oldalára! Talán el is veti az új kolhoz tervét, ha

azt remélheti, hogy a „pártfogója" kibillenti a „közös" ellenfeleket a vezetésből.

Ezen a vasárnapi reggelen a türelmetlenebb és határozottabb Gyorgyenko sem állhatta meg, hogy a tegnapi vitát ne folytassa, mire Nikita magyarázkodni kezdett, Gyorgyenko azonban dühében duzzadozva faképnél hagyta. Most Tanasze próbálta meggyőzni a titkárt, de hirtelen elunva a vitát, reménytelenül legyintett, és hazasietett enni. Mária sóhajtozva fogadta.

– Csak ez hiányzott még nekünk!

– Elég! – kiáltott rá Tanasze. Úgy rémlett neki, hogy a titkár Máriát is megmételyezte. – Még megbolondítjuk Gyorgyenkót! Képes és valami őrültséget csinál! – A titkár miatt már nem is bosszankodott annyira: csak próbálja meg, majd meglátja, micsoda patália kerekedik belőle a gyűlésen, s attól észhez tér.

Mielőtt ebédhez ült volna, Tanasze erős vodkával teletöltött egy vizespoharat, és egy szuszra, némán kiürítette.

Máriát féktelen étvágy fogta el; egy-két hét óta gyakran érzett ilyen váratlanul nagy éhséget. Aki két első magzatát az éhség éveiben vetélte el, azután jó öt év telt el, míg megszülte a harmadikat; igaz, aztán mindjárt utána jött a negyedik s az ötödik, Mária most – ki hitte volna? – a hatodikkal volt várandós.

Még mindig nem tudták a kolhoz vezetői, hogy miről volt szó azon az estén Bulatu Anton házában. Azt se igen, hogy kik vettek részt az összejövetelen; most mindenesetre gyanús volt: szokásával ellentétben nem jártatta a száját, inkább csak csöndben pusmogott hol ezzel, hol azzal.

Ráku tudott most is jó tanácsot adni: az öreg Jánkut kell megpiszkálni; ő most nem teheti, mert éppen rühellik egymást. Ráku azt ajánlotta, hogy Gyorgyenko látogassa meg az öreget, és vallassa ki ügyesen.

Az öreg ott volt a Bulatu-portán azon az estén, ez biztos: Gyorgyét akarta megkérni, hogy vigye el szekéren Tiraszpolba.

– De tudnod kell ám, melyik oldalról vedd elő! Úgy egyenesen a képébe zúdítani a kérdést, az nem megy, az öreg büszke és gyanakvó. Először azt mondod neki, hogy tudsz egy jó helyet számára, aztán szidni fogod Andrejt az engedetlenségéért. A végén fogadd meg, hogy te magad viszed el őt a kétkerekűn Tiraszpolba, Pavel Andrejevicshez. Azután már kérdezhetsz, amit akarsz.

Gyorgyenko nem túlságosan volt elragadtatva a tanácstól: túlságosan bonyolult és ravasz volt neki, ő az egyenes beszédhez szokott, s félt, hogy belezavarodik. Mindjárt eszébe is ötlött az egyszerűbb út: Dumitrunál kell próbálkozni. Egyszerű a dolog: le kell itatni. Majd a bor megoldja a nyelvét.

Egy óra múlva mindent tudott, és az egész história a zsebében volt egy papírlapon, melyet Dumitru leánya írt meg, és az apja aláírt. A halász elmondott mindent: a járási pártbizottsághoz küldött névtelen feljelentést, melynek Popás volt a kiötlője, Kikust, aki Haralambnál ivott a minap, elfecsegte az egész éjszakai összejövetelt, azt is, hogyan zavarta meg az apósa, Jánku butasága; végül, hogy Haralamb és Gyorgye éjfél utánig civódott. Ő, Dumitru, aztán el se ment többé oda.

– Majd ha a vadászok lelövik a medvét – mondta röhögve –, akkor a halász is jelentkezni fog!

Gyorgyenko Tanasze kapujánál várta az elnököt, most volt türelme hozzá, miután „az egész banda" itt volt a markában. Tanasze megjött, Gyorgyenko kurtán elmondott mindent, a zsebében rejtőző papírt a végére tartogatta a nagyobb hatás kedvéért. De csalódnia kellett: barátja hűvösen fogadta közléseit. Gyorgyenko dühös lett.

– Mi az, testvér, mi nem tetszik? Valaki beszélt a te fejed-

del is? Netán Szavcsuk? – Ráhibázott: Tanasze valóban Szavcsuknak telefonált.

Most elővette a papírt, és Tanasze orra alá dugta:

– Ezt nézd meg!

Tanasze elolvasta elejétől végig, aztán még egyszer az egészet. Visszaadta az írást, és nem szólt egy szót sem. Gyorgyenko egészen elképedt: mindenre elkészült, de erre aztán nem.

– Hát igen – szólalt meg végül Tanasze –, ha ez, mondjuk, két-három évvel ezelőtt történt volna... Kirakta volna a milícia a faluból mind a két Bulát-fajzatot, és ezzel kész. De most... Most ez az egész összeesküvés-féle talán elég ok arra, hogy ne vegyük be a főkolomposokat a kolhozba. De arra már nem, hogy a cinkosaikat, vagyis azokat a kolhoztagokat, akik velük tartanak, kitegyük a kolhozból. A milícia? Ilyen esetben föl se pillant, félszájjal mondja: nincs rá rendelet, intézzék el maguk, egymás közt.

– Eridj haza, testvér – tanácsolta –, aludj rá egyet.

Gyorgyenko nem válaszolt. Nem ment haza, s eszébe sem volt „aludni rá egyet", az öreg Jánkuhoz hajtott a kétkerekűn, hogy Ráku tanácsát követve, tanúként magával vigye Szavcsukhoz és a milíciához, ha pedig nem tud jönni, tőle is legyen egy papírja. A kettővel aztán nemcsak a járáshoz, de akár a kormányhoz felmehet!

13

Jánku apó egész testét kínozta valami, nem is tudta, mi: újabb betegség-e, vagy az a bizonyos gyengeség, ami állítólag akkor lepi meg az embert, mikor hívja a halál. Zsibbadozó kezében és lábában már nem érzett fájdalmat.

Egész éjszaka nem tudott aludni. Nyugodtan feküdt le, azzal a gondolattal, hogy megmenekült a nagy veszedelmektől, de amint eszébe jutottak a történtek, s látta a „gonosz szökevényeket", hallani vélte a „gyilkosok" gúnyolódását, felforrt a dühe is, keze, lába remegni kezdett, s a „nehézség", ami a mellét szokta nyomni, ráült, fojtogatta.

Hajnalban, amikor odaátról elmentek a fiatalok, kicsit elszédült, aztán magához tért, de akkor ismét azt a gyöngeséget érezte. Belenyugodott volna már a halál gondolatába is – hiszen élve is elveszettnek tudta magát –, csak az övéi meg ne tudják a szégyenét; a haláltól nem félt annyira, mint attól, hogy az utolsó órájában a becsületes emberek – elvtársak és istenhivők – a Haralambok, Popások, Bulatok bandájába tartozónak vegyék őt! Kintről időnként behatolt a szél süvítése, az ablak üvegkockáin át láthatta, hogyan szaggatja a száraz leveleket az ágakról, mialatt az égre győzedelmesen felkúszik a nap.

Távolról egy másik világból érkező, aztán a távolba vesző mocorgás kelt: szekérzörgés, léptek, emberi beszéd.

Dél felé megjött a rég nem látott Márta, lopva, aggódva; a fiatalok kérték meg, hogy szökjön el otthonról, s maradjon az apja mellett.

– Mi van, apám? – kérdezte halkan, és megállt előtte. – Milyen sárga lett... Istenem! – és keresztet vetett. – Mi van magával, drága apám?

– Semmi.

– Fáj valamije?

– Semmi.

Márta hallgatva látott dologhoz, jött-ment a házban, tüzet rakott a kemencébe.

– Így már jó lesz, a melegben – mormogott hozzá; nem tudta elviselni a súlyos csendet. – Ettől felmelegszik a vére...

Lábasokat helyezett a tűzhelyre, majd főzés közben tovább fecsegett:

– Egy étel lesz mindenkinek. Apámnak és a fiataloknak, mert ma nagyon el vannak foglalva.

Szokása szerint összehordott hetet-havat anélkül, hogy gondolkodott volna; most is elkottyantotta, amit a betegnek nem kellett volna: hogy őt a rokonság már egybeveszi Andrejjal és Katinkával. Félve sandított a betegre: nem jön-e indulatba? Ha tegnap mondja neki bárki, hogy a cigányasszony lánya az ő lánya is, jó, ha megússza szidással: „buta némber" meg „locsogó fehérnép"; most hallgatott, összeszorított ajakkal, oly sápadtan, mint egy igazi haldokló. Felét értette csak a jó lánya beszédének, de azt jól értette, és nem lázadozott már: Neked most tűrés és hallgatás a dolgod, intette magát gondolatban, mert vétkes vagy... Csinálják, ahogy akarják. Csináljon Márta is, amit akar, csak ne kérdezze őt.

– Összeült a vezetőség az este, hogy az Andrejkánkat megtegyék brigádvezetőnek, bizony! Mit szól hozzá, egy ilyen neveletlen suttyót... fiatal házas, alig nősült meg – próbálta Márta ismét szóba hozni a dolgot. S nem lett belőle baj. Fölbátorodva folytatta: – Még a katonaságot is elengedik neki, hiába olyan marhaerős, mert hogy beteg az apja, felesége van, hamarosan családja is.

Semmi hatás. Még egy próba:

– Ma mindenki a kukoricásban van, a kukoricát törni, hántani... Mozgósítás. Még az anyák, a nagyanyák is, még a viselős asszonyok is, a mi kis menyünk is...

Léptek hallatszottak a pitvarból. Kifelé indult, hogy megnézze, ki az, de csak egy lépést tehetett, az ajtó kinyílt, és – lehajolva, hogy beférjen – Gyorgyenko fordult be rajta.

Márta ijedten hátrált, keresztet vetett, s nem nyugtatta meg az, hogy az óriás kinevette.

Az meg, amint kikacagta magát, szépen „jó napot" kívánt a háznak, és óvatosan az öreg ágyához lépett.

Jánku apó borzongva nézett rá: Azért jött, hogy kivallasson!

Gyorgyenko azonban csak az egészsége felől érdeklődött:

– ...mert Ráku megkért, hogy nézzek be magához, azt mondja, neki ma nincs rá ideje.

Nadrágzsebe mélyéről, amely akkora volt, hogy egy liba is elfért volna benne, kivett egy üveg italt, és odaadta Mártának:

– Ebből igyon apád egy-egy kevéskét. Meglátod, megerősödik tőle az öreg.

A kedves beszéd, az ajándék és a már elveszettnek hitt jó barát, Ráku említése könnyített az öreg szívén, enyhítette a fej és a szív szorongását. Mert azt jelezték, hogy társai, a kolhozbeliek nem tudnak a bűnéről, vagy ha tudnak róla, megbocsátják.

– Köszönjük... Köszönöm... – dadogta az öreg könnyes boldogsággal.

– Megerősödik, és akkor valami jó helyre tesszük – folytatta a gazdasági főnök a Ráku receptje szerint.

– Köszönjük, köszönjük – ismételte az öreg már gépiesen.

– Aztán ha majd Tiraszpolba megyek, magát is elvihetem a kétkerekűn. De nem, ez nagyon zötyögteti az embert, majd inkább a teherautón... mert kaptunk egy új teherautót, jobb lesz a sofőr mellett, a kabinban, a puha ülésen.

Az öreg ezt is megköszönte. Ha elmegyek, ha nem, fő, gondolta, hogy testvérek, velem tartanak, sőt vigasztalnak, kedvemben járnak.

Rövid volt azonban az öröme. Mert Gyorgyenko diplomáciájának végére érve, egyenesen a tárgyra tért:

– Elvisszük mi, tata, nem lesz arra szüksége, hogy ellenségeket, idegeneket kérjen meg!

Az öreg elfordította a fejét; a füle zúgni kezdett, lábában

és hátában hideget érzett. De Gyorgyenko nem szüntette a tüzet: csak úgy ontotta a lövedéket az „idegenekre", majd minden átmenet nélkül kivágta a lényeget: hogy tudják, mi volt a minap éjjel, miféle új kolhoz terve fő a fejekben, de bizonyíték kell, egy nyilatkozat... Az öreg ezt már nem is hallotta: fülébe is beleszállt a zsibbadás... De a recsegő basszus, a fenyegető hangsúlyok hullámverése keresztülhatolt a fül zúgásán: mintha fűrésszel vágták volna a húsát... Könyörögve nézett Mártára, de ő rá sem nézett apjára, a vendégre bámult borzadozva.

Kintről női kiáltás hallatszott, megváltó kiáltás:

– Gyorgyenko bácsi! Hé! Hallja? Jöjjön ki azonnal!

Gyorgyenko kiment, Márta követte.

A kinti hang folytatta, már indulatosan:

– Menjen el innen, hagyja az öreget! – Erre Gyorgyenko tőle telhetően halkan felelt valamit, majd megint az a megmentő női hang csapott fel:

– Megmondom Andrejnak! Majd kiadja magának is a porcióját! A Popás fejét meg betöri!

Aztán csend lett; támadó és megmentő együtt távozott. Márta egyedül tért vissza a házba, nagy sebbel-lobbal, hogy a levese ki ne fusson.

– Ki kiabált?

– Ki? Egy asszony... vagy lány – köntörfalazott Márta. – Nem tudom... nem ismerem – hazudta, maga sem tudta, miért.

Pedig az öreg félig-meddig fölismerte a menye hangját, de még sohasem hallotta Katinkát hangosan beszélni, hát még így kiabálni.

Márta gyorsan kitálalta a levest, ezzel vágva el az előbbi beszélgetést.

– Forró leveske, tejföllel, egyenesen a vérbe megy, mint az erős ital.

Az öreg próbára tette az erejét, megmozgatta ujjait, kezét, lábát. Majd óvatosan felült, s Márta az ölébe tette a tálat. Amikor az öreg végzett a levessel, szeme az ablakra szegeződött: fektében eddig nem látta. Még a kanál is megállt a kezében, úgy figyelt.

– A szél... Jön a tél...

Kint az utcán szekér zörgött, lassú lódobogás, léptek, beszéd...

– A falu... nem nyugszik el...

– I-i-igen – támogatta Márta ezt a témát. – Készülődnek az emberek ki a mezőre. Andrej hívta őket. Brigádvezető most a mi fiunk. Mert szép, erős, eszes...

– Nem eszes, csak erős – vetette ellene az öreg. – S nem is szép.

Amikor az öreg a tokányba kezdte mártogatni a málét, Márta folytatta a falu témáját.

– Egy új autót kapott Gyorgyenko. És még egyet adnak majd Andrejkának a szállításhoz. Hogy még jobban menjen... s hogy aki gyenge, azt kivigyék a mezőre: az anyákat, nagyanyákat. S ha van a családban állapotos fiatal asszony, azt is... Mert azt mondja Pintilie, a Komszomol...

– És mit mondanak még?

– Kicsoda? Tanasze? Mária? Gyorgyenko?

– A Komszomol, azt mondtad, azt mondja...

Hogy Bulaturól meg őróla mit mond a Komszomol, ezt firtatta.

– Hát... mást nem mond senki. Nincs is mit, hisz kint van mindenki a mezőn, aki meg otthon marad, az nem mond semmit...

Márta este elment, s ekkor besurrant Katinka, hogy megnézze az öreget, s ellássa, ha kell.

– Ha apám meg nem neheztel... – rebegte közben. Az öreg azonban süketnek s vaknak tettette magát.

Katinka túrót, kenyeret, bort tett a beteg közelébe, jó éjt kívánt és elment. Az ételtől-italtól az öreg elbágyadt, hamar elaludt. Álma azonban rövid volt, s most is csúf látomások gyötörték. Arra ébredt, hogy kopognak, de senki sem kopogott, csak az álomnak volt ez a vége. Újra elaludt, s egy kétfarkú, kétszájú vízi fenevadat látott kilépni a Dnyeszterből, mire a rémület ismét felébresztette. Harmadszorra már hihetőbbet s szelídebbet álmodott: ő kisgyerek volt, és Katinka – az ő anyja! Katinka, azzal a nagy hasával, megtudta, hogy ő, a fia, elment a szülei tudta nélkül holmi gonosz kölykök gyűlésére, ezért fejszét fogott a lábára, hogy levágja... Ő jajgatott, kiabált, de Katinka egyre közelebb jött, most már fűrésszel a kezében, és azt mondta: Megmondtam neked, hogy levágom kezedet-lábadat!... Megint felébredt, és a lábában érezte még a csípést, fűrészelést. Az álom hozta vissza a fájdalmát? Vagy a régi fájdalomtól volt az álma? Ráku nem hitt az álmoknak: Te, azt mondta, ha egyszer azt álmodod, hogy egy ördög kihúzta egy fogadat, tudd meg, hogy előbb a fogad fájt, csak azután jelent meg az ördög a fogóval. Mert mi az álom? Egy darabka erőtlen gondolat. A beteg fog tele van rosszasággal, s az ördögöt idézi eléd!

Már nem tudott elaludni. Amint a vér újra keringeni kezdett benne, a csípések, fűrészelés megszűnt, csak a tompán sajgó fájdalom maradt, mintha valami rágcsálna benn, a csontokban... Jól van, ezt is elviselem, mondta magának. Várta türelemmel, hogy elmúljon, majd azután a légzés is könnyebb lesz, helyére csúszik az a gombóc, amit a torkában érez... Mert jól mondja Ráku, hogy az ő betegsége sokféle bajból tevődik össze, s ha azok szép sorjában elmúlnak, az egész betegség kiszáll belőle. Kiszáll, s nem jön vissza. Mert a testvérek megbocsátottak, és valami jó, könnyű munkát fognak neki adni. A házbéli fiatalokkal, hogy a macska rúgja

meg, s a kutyák ugassák meg őket, valahogy majd csak kibékül. Kár, hogy nem csináltak tisztességes esküvőt, de az ő bajuk, ők fognak érte fizetni a másvilágon. Talán majd a keresztelőn kiengesztelik a Jézuskát... Az ablakra nézett: csak az idő ne romlana el ismét. Az üveg most tiszta és átlátszó volt, és kint, a ház fölött a hold ontotta fényét a fák fölött. Az ég tiszta volt, nagy, gyémántszemű csillagok ragyogtak rajta... Ugyanígy fog kitisztulni az élet is itt, a házban. A menyével kibékül... tüzet rak, lámpát gyújt, behozza az ételt és mehet. Andrej más tészta, vele még számolni fog. No meg Katinka anyja, a cigányasszony. Azt a veje öltöztesse fel, mert most már brigádvezető, nem hagyhatja az anyósát rongyosan járni, aztán okvetlenül tanítsák ki, hogy ne fecsegjen annyit, mert a falu nem sátortábor, hanem moldován kolhozfalu!

A lábai mégis tovább sajogtak. Eszébe jutott Gyorgyenko palackja: Márta kidugaszolta és az ágy alá tette. A kezével kutatott az ágy alatt: igen, ott volt. Húzott belőle néhány kortyot. S megállapította: életében nem ivott ilyen jó italt. – Az esti pálinka – mondta egyszer ugyancsak Ráku – lerészegít, de a reggeli megtisztítja a véredet. Lélekké válik a testedben!

Kissé valóban felélénkült, leszállt az ágyról, felvette a zubbonyát, felhúzta a csizmát, nadrágot, feltette a kucsmáját, mintha kimenni készült volna. Menni! Hová? Leült a lócára, és kezét a zubbony szárnya alá dugta. Húzott még egy jó kortyot, majd még egyet. A harmadiknál eszébe jutottak Bulatuék.

– Csalók, lázadók, farkasok! – Dühe egyre nőtt, csikorgatta a fogát, amint magában felidézte azokat a fenyegető és gúnyos pofákat, melyek kikísérték Anton házából. – Gyilkosok! Meg akartak gyilkolni!

Azután magát kezdte korholni, most azért, mert megijedt

tőlük, s futva menekült el onnan; hogy a gúnyolódásaikra nem válaszolt, nem vágta a pofájukba, hogy összeesküvők, árulók, kupecek! Megöltek volna? No és? Meghal, de tiszta lélekkel. „Rossz az, ha az embert legyőzi az ellenség – mondotta egyszer egy harcos –, de még rosszabb, ha boszszulatlan marad!" Halálát megbosszulnák a gyermekei, veje, unokái, a jó kolhoztagok... De így? Ha könyörületből megbocsátanak is neki, de helyette nem áll bosszút senki, s marad a szégyen.

Ilyen az ital: lelket önt az emberfiába, hogy összecsókolóznék a testvérekkel, és megfojtaná az ellenségeit, de amint a heve elmúlik, marad az önsajnálat.

Felnézett a frissen meszelt falra, a megfeketedett gerenda faragványaira. Az én házam... Keserűen visszhangzott benne ez a szó is, és valahogy üresen, értelmetlenül. Ezért a házért, a becsületéért fordult a gyermekei s a testvérek ellen – és hol a becsület?

– A házam... Úgy gubbasztok benne magam, mint egy elfeledett, sarokba vágott, öreg seprű...

Az éjszakai hold most az ablak szintjére ereszkedett, s szembenézett vele, elsápasztva az asztalon égő lámpa sárgás, gyér fényét. Majd ezekbe az éjszakai fényekbe csendesen, de állhatatosan belevegyült kelet felől a szürkület világa.

Az öreg örvendezve oltotta el a lámpát:

– De büdös vagy! – S az ablakhoz vonszolta magát, s az üvegre lehelte rá üdvözletét.

S mintha e szóra hallgatna, a mezők fölött úszó párából most lépett elő a nap, halványan. Talán éppen erre várt egy hajnali trombitás: a klubház felől trombitaszó harsant, és a nagydob verte hozzá az induló ütemét.

Nem, nem volt ez álom, nyitott szemmel látta, amellett szüntelenül érezte lábában a sajgó fájdalmat, hátában is valami tompa nyomást, és mindez kitartott, nem inalt el,

mint az álom... Háta mögött nyílt az ajtó, és hangot hallott, itthoni, ismert, nappali hangot: a Katinkáét.

– No lám, apám felkelt! – szólt hozzá dallamosan.

Az öreg nem fordult meg, talán meg sem hallotta egészen az üdvözlet halk dallamát; az a trombitaharsogás és dobpufogás töltötte be tompa hallását.

– Pintilie trombitálja össze az ifjak brigádját – magyarázta a háta mögött Katinka hangja. Az öreg most megfordult, de már csak egy tejeskannát látott, amelyet az asztalra tettek. Kintről szólt vissza a menyecske:

– Igya meg, amíg forró!

Vajon miért esett most jól ez a hang? Vajon nem azért-e, mert álmában így látta: ő a kisgyermek, s Katinka az édesanyja?...

A trombitaszó különben – most vette észre az öreg – elég kényszeredetten zengett a távolból, a gyakorlatlan zenészek sántítva, hamisan fújták.

Bundát vett fel, s kilépett a házból: megelégelte a hangokat, látni akarta, mi van, látni!... De nem látott semmit. A hangok is elhaltak. A fiatalok a trombitájukkal régen elhaladtak. Katinkának csak a hátát látta, amint Andrej nyomában kikacsázott az utcából; utánuk senki, semmi. Bement, vette a botját, s elkutyagolt a kútig: innen látni lehetett a mozgást. Akik a mezőre indultak, már messze jutottak, fel a dombhátra, mások, a késlekedők hirtelen irányt változtattak, s lefelé, a szovjet háza irányába tartottak: valami történt ott. A szovjet előtt sokaság. Kik? Miért? Csak a fejeket és olykor felrepülő kezeket lehetett látni. A szovjet ajtaja folyton nyílt és csukódott. Rég nem látott ilyen nyüzsgést. De vajon mi lehet ott? Csak nem az ő, a Berezán család nagy szégyenét kiabálják ki, csak nem azon kacagnak? Hisz ketten is, ő és a veje az áskálódók, az árulók között voltak!

Vállas, katonaköpenyes férfi jött: Hadzsir, a szovjet el-

nöke. Kérdi, mi történt, s odamegy, hogy közelről hallja a válaszokat; többen is válaszolhattak, de Jánku bácsi semmit sem hallott. Amióta újból beteg, az egyik füle egészen süket, a másik is csak közelről hall. De tovább nem bírták a lábai, le kellett ülnie egy padra. Az volt a jó, hogy éppen most nem érzett fájdalmat, csak egészen apró szúrásokat a derekában.

Ez pedig biztosan a Ráku pálinkájától van, mert éhgyomorra itta. Reggel jó, valóban, de nem egészen éhgyomorra. Nem fog többé, hogy vinné el a sátán, sohase fog többé italt kóstolni, amíg nem falt valamit.

A sokaság Hadzsir nyomában eltűnt a szovjet házában.

Ha most ő utánuk menne, és valaki elkezdené őt vádolni, hát nem hallgatna. Engem vádolsz, te? – kiáltaná. – Megmondom én nektek, kit ragadjatok torkon! Haralambot! Pantelimont! Popást! Felfedné ő mind az összeesküvőket, nem félne se Bulatu Gyorgyétól, se mástól...

Márta jött feléje nagy sietve. Távolról meglátta, idefutott, hogy hazakísérje, de közben izgatottan és rémülten hadarta: – ...a szovjetben... rendőrök... – Miért, kiért? Az öreg rossz füle nem tudja kivenni. Márta átkozódik, és sír...

– A mi Dumitrunk is, pedig megmondtam én, mondtam én neki, hogy egyszer megjárja, mert tiltva van halat hálóval halászni, adót nem fizetni s dugiban eladni...

– Jól van, te! – vágott a szavába az öreg. – És még mit mondanak?

– Még azt, hogy... de menjünk innen, ne hallják az emberek. – S amíg hazaértek, nem beszélt.

– Natalja nénit eltalálták egy kővel a vállán – újságolta súgva benn a házban –, kár, hogy nem találták el a foga közt... Bár inkább dobták volna meg az én halászomat is, akkor azt mondhatná, nem is volt ott, ártatlanul kapta...

– Miféle köveket meg miket fecsegsz itt, te? Mondd a fülembe!

– Talán nem dobálták meg kővel tegnap este a Haralamb ablakát? Ki volt az, nem tudni. De azért tették, mert összeesküdtek. Azt mondják, azért, hogy Haralambot megöljék, de csak Natalját, azt a boszorkányt találták el.

– Ki tehette? – Az öreg nem tudott örülni a hírnek: vajon nem fogják most amazok is őt gyanúsítani?

– Nem tudom – folytatta Márta –, nekem elég annyi, hogy a dobálókat keresték, ezzel kezdték, s végül Dumitrut vették elő a halászatért. Jaj nekem! Hányszor kértem: Dumitru, láss más dologhoz, vagy lépjünk be a kolhozba, éljünk, ahogy mások... Ő nem, neki jobb, ha magának halászhat, jobban telik italra, aztán ordíthat a gyerekekkel, ahogy kedve tartja, nem állítják gyűlések elé, megüthet engem is, amennyit akar! Jaj, jaj!...

– Hallgass, te buta, azt mondd, amit kérdek. A köveket...

Márta egészen közel jött, s a fülébe mondta:

– Azt mondják, Gyorgyenko rendezte, de ezt senki se meri hangosan mondani... Meg azt, hogy nem tehette más, csakis Pantelimon bácsi fia, mert rajtakapta őket. Azaz hogy megtudta, mert az ő apja is ott volt, tegnap megint odament, s a fiú szégyenében... De az nem lehet, és Gyorgyenko se tehette, hisz ott ül benn a nyomozóval, és nem ülhetne ott, ha ő is bűnös... Gyorgyenko elmondta az embereknek az új kolhozt, erre lett a nagy kacagás. Hogyisne, amikor Haralamb lesz ott az elnök és Popás, azt mondja Gyorgyenko, ő lesz a gazdasági főnök, a szenteskedő Barbalát pedig a raktáros, hahaha! Csupa kulákfajzat, azt mondja Gyorgyenko, meg hogy a falu szemete, és hogy az én uram is szemét ember, de ő kiseprűzi őket, ő és Tanaszika meg Nikita. Kisepernek minket... Mit csinálok akkor én a három porontyommal? – bőgte. – Ha kicsi korukban meghaltak volna a kolerában, most nem sajnálnám őket így...

– Mi van még, te?

– Még? Mi legyen?

– Rólam?... Rólam mit mondanak?

– Mit mondanának? Azt, hogy derék ember.

Jánku apó e váratlan hír hallatára felnyögött örömében, s el is szédült egy kicsit. Márta támogatásával topogott az ágyig és rázuhant.

Márta odavitte neki a tejet, s rávette, hogy nyelegessen belőle.

– A tej, az mindenre orvosság! A fülzúgás azonnal megszűnik tőle, még a fogfájás is, csak később... A kecsketej különösen jó az öregeknek.

Márta elhallgatott, sóhajtott; újra felsírt benne a sorsa. Mindenki meggyógyul, megjavul, csak az ő embere soha. A gonoszság és az ital ellen nincs orvosság... Most már a maga megnyugtatására folytatta a vég nélküli történetet:

– Hadzsir elvtárs azt mondta, hogy lépjen elő az, aki a köveket dobálta, mert, azt mondja, ez így nem becsületes dolog, még azt hihetik, hogy a szovjet rendezte... Erre kiáll, no, mit gondol, ki? Hát a Tódorka, Pantelimon bácsi fia, és azt mondja, ő volt az, ítélje el a párt és a bíróság. Nem igaz, kiáltja erre egy másik, én voltam az! Aztán a harmadik: nem igaz, én dobáltam!...

Mint a kisgyerek, ha mesélnek neki, a beteg közben engedelmesen kortyolta a tejet. Amikor megelégelte, elnyújtózott az ágyban, lehunyta a szemét...

– És még mi volt?

– Semmi – fejezte be Márta. De máris új témába kapott. – Az emberek a dombra mentek fel, de az asszonyokat a teherautó vitte le a völgybe. Hallja a teherautót? Berreg, nem csörömpöl, mint a szekér.

– Hallom – füllentette az apja.

– De az Andrej brigádja, az ifjúsági csoport már hajnalban kiment, zeneszóval. Azt is hallotta, apám?

– Nem hallottam – hazudott megint. – Megmondtam, gyere közelebb, ha velem beszélsz. Miféle buta szokás ez, a levegőbe fecsegni?

– Mindenki kimegy. Mindnek menni kell. Mert ha valaki otthon marad, ráfogják, hogy összeesküdött Bulatuval!... Haralamb apó meg Natalja néni egy pulykával elmentek, hogy meglátogassák a vejüket Tiraszpolban. De nem igaz ám, a szégyentől futottak el, a pulykát meg eladják a piacon. Jaj, Szűzmáriám! – jutott eszébe – de hisz nem ezért jöttem el hazulról kora reggel!

Leült a lócára, sóhajtott.

– Hogy is mondjam el, apám... Azt tanácsolja a húgom... mert elmentem hozzá panaszkodni... hogy hová is jutottam én ezzel a csavargóval... Rab vagyok, semmirevaló, rossz cseléd... Tegnap is, mikor nem voltam otthon, leitta magát, Gyorgyenko itatta le, s rávette, hogy írja oda egy papírra a nevét. De amikor hazajöttem, nekem ugrott, hogy azonnal menjek el Máriához, hogy adják vissza a papírt, hozzam vissza neki, mert ha nem, megöl!... Jaj nekem... U-hu-hu-hu...

– Ne bőgj! – kiáltott rá az öreg. – Ha bőgsz, nem hallok semmit! Máriát mondd! Mit mondott?

– Azt mondta, azt parancsolta, hogy hagyjam el az én bűnösömet. Hogy költözzek haza... Ha maga befogadna a porontyaimmal együtt...

– Mária? Ő mondta ezt? – nyitott rá szemet az öreg, és felült.

– A tisztaszobában ellakhatnánk, azt mondja Márica...

– Hát Andrej és Katinka?

– Ők el fognak költözni, azt mondja.

– Nem fognak elköltözni – jelentette ki az öreg, és visszahanyatlott a párnára.

Most Márta nézett rá döbbenten:

– Akkor... akkor nem tudom, mit fogok csinálni... – Ezt a választ igazán nem várta, s Mária se gondolt rá, mikor megbeszélték a dolgot. – Elszaladok megint Máriához, hadd halljam, mit mond.

Gyorsan kivitte a tejesköcsögöt, s nem jött vissza.

Estefelé hazajött Andrej és Katinka. Odakint egy fogat várakozott, amellyel Andrejnek holdfelkelte után a mezőre kellett visszamennie. Bementek, sietve ettek valamit, egyet-mást kivittek, s felrakták a szekérre, aztán amikor Andrej távozni készült és Katinka kikísérte, mindketten megálltak a pitvarban, az öreg ajtajánál, és egymásra bámultak, habozva. Végül Andrej elszánta magát, belépett a szobába, de az ajtót nyitva hagyta, s a nyíláson Katinka is belesett.

Andrej megállt a középen, köszönt, köhögött; választ nem kapott, hát újból motyogott valamit, ismét köhögött, s várta, hogy kérdezzék.

De az öreg hallgatott; ő is kérdésre várt, hogy a fia békítse, engesztelje. Mert ha az ő árulásáról kérdezné, megmondaná: a gyermek ne üsse bele orrát szüleje vétkibe, inkább a maga bűnére kérjen bocsánatot.

– Rosszul van, apám? – rebegte végül a fiú. – Tanasze és Mária rám parancsolt, hogy mindig tudakoljam meg, hogy van. Holnap este ők is eljönnek a kis Florikával.

Nem kapott választ.

– És... nem fogjuk tovább keseríteni apámat. Felszabadítjuk a házát... apám akarata szerint. És ide költözik Márta néném. Nem lesz egyedül.

Az öreg a szája szélét mozgatta, felelni akart talán, de meggondolta.

Nem ezt várta. Már latolgatta magában, hogy kegyes lesz, beleegyezik mindenbe, és megmondja: Nem szükséges más szállást keresni, mind elférünk az apáink házában. De most,

hogy a fiú volt kegyes apjával szemben, ő már nem marasztalhatta, nehogy azt higgye, apjának szüksége van rá s a családjára. Menjenek csak!

Andrej még folytatni akarta, de Katinka a nyitott ajtóból odasúgta:

– Hagyd! Gyere ki! Majd én!

Andrej szót fogadott. Katinka bement, tett-vett, összeszedte a szétszórt holmit, felélesztette a tüzet, s közben halkan duruzsolt:

– Nem lesz már senki a terhére, apám. Ide költözik Márta, csak Andrej végezzen a kukoricával... Addig én vagyok itthon... És majd jön a felcser... azután a főorvos a járástól... Meggyógyítják, ne féljen.

Kifordult az ajtón, és mintha valami nagy megerőltetés fárasztotta volna el, a pitvar falának dőlt. És – maga sem tudta, miért – sírva fakadt.

Nem volt sírós természetű, de ma bús fejjel járkált, kelletlenül dolgozott. A többiek észrevették a gyengeségét és hazaküldték: maradjon most már otthon, vigyázzon magára, a házra és a betegre, amíg megjön a gyermek.

Az útról behallatszott az induló fogat zaja és Andrej kiáltása:

– Katinka! Holnapután estére várjál!

Gyermeklárma hallatszott messziről; a „mozgósítás" óta felszaporodott a napközi létszáma, az a pár öregasszony nemigen bírja fenntartani a rendet. Ő hiányzik onnan, ő volt ennek a kiötlője, de éppen csak elkezdte csinálni... Ezt is felemésztette Ő, a drága, akit testében védett, vérével táplált: a gyermek.

A jeltelen napok, hétköznapok, úgy tűnt, nem változtatták meg az élet menetét, mégis valamivel, valamiért azok is felejthetetlenek maradtak. Mint egy tarka gyöngysor: messziről egyszínűnek látszik, de a valóságban mindegyik szeme más színben, színárnyalatban csillog. Akinek már nincs sok hátra, annak mindegyik fontos.

A munkacsapatok naponta hajnalban mentek ki tábláikra, a kukoricacsövekkel, almával, répával megrakott fogatok szüntelen egymásutánban, ahogy a víz folyik a folyóban, vonultak ki a faluból a beadóhely felé, de ennek a megszokott folyamnak a szélein naponta belépett valami szokatlan dolog. A beteg ágyához minden eljutott, s úgy érezte, hogy ő maga is benne van az áramlásban, úszik ezekben a vizekben, együtt az árral – „egyelőre", mert amint elmúlik ez az újabb betegség, fog majd úszni ár ellen is, ha kell.

Nappal a párnára szorított fülével is hallotta a tele és üres szekerek vonulását, a vezetőség udvarára érkező autók berregését; este látogatók jöttek, mindig újabb hírekkel.

Csütörtökön vonult el az első, kukoricacsövekkel megrakott szekérkaraván az állomás felé, zászlókkal, virágokkal és csillagokkal feldíszítve, mert dicsőség volt, hogy a kukoricát idejében szállítják az államnak. – Kinek tetszik, kinek nem – mondta az egyik szomszéd. – Annak nem, akinek az állam se – mondta rá a beteg.

Nagy összecsapás volt a két Bulatu között, még nem tudni, miért.

Gyorgyenko új teherautóval érkezett meg a városból.

Bulatu Anton, a fuvaros tehenét valaki leszúrta.

Szombat este gyűlés a klubban: verses levelet olvastak fel, melyet Moldova költői írtak a párthoz és a kormányhoz.

Ám a vasárnapi esemény már ott történt és folyt le az ő házában és udvarában, a fél falu jelenlétében. Naplemente és este között, váratlanul.

Andrej szokása szerint lovaskocsival jött haza a mezőről, sietve, csak egy félórára. Benézett az apjához is.

– Úgy látom, jobban van, apám... Vagy nem? – Választ se várva folytatta: – Jó hírem van. Megegyeztem Kosztin bácsival, ő befogad minket a házába. Addig, amíg a fia megjön a katonaságtól... De apám se marad egyedül, most ezzel a fogattal elmegyek Mártáért, elhozom őt és a kicsiket s minden cókmókját ide, mi meg elköltözünk ugyanezzel a szekérrel.

Erre az apja, mintha pofon ütötték volna – s mert ma jobban is érezte magát –, felhördült, kiegyenesedett:

– És tenéked, te hős brigádvezető, most ez a legfőbb gondod? He?

Nem kapott választ.

– Vagy azt hitted, hamarosan meghalok, és ide költözhetsz a helyemre? De én nem halok meg! Élni fogok!

Andrej látta, hogy újabb hiábavaló csetepaté kezdődik, amihez se kedve, se ideje nem volt, legyintett hát és kiment.

– Megyek Mártáért! – vetette oda a feleségének. Majd visszaszólt hangosan: – Mártával már mindent megbeszéltünk.

Míg Andrej odavolt, Katinka rakásba gyűjtötte a maga és Andrej holmiját, aztán kihozta mindet a tornácra.

Dumitru nem volt otthon, Andrej, Márta és a gyerekek zavartalanul felraktak mindent. De alig mozdult a szekér, rohanva megérkezett a férj: volt, aki értesítse sebtében a dologról. Ordítva rohant be az udvarra, fejszét ragadott, és a kerítésen átugorva, az induló fogat előtt termett. Andrej még idejében észrevette, leugrott, ostorával fülön vágta, abban a pillanatban a felemelt fejszét is elkapta és a szekérre dobta.

Dumitru meglepetésében kővé vált: némán bámult a távozó fogat után.

Az öreg mozdulatlanul, csukott szemmel ült az ágy szélén, s várta az esemény folytatását; harag, szégyen, megalázottság szorongatta. A fiatalok terve sértette és szomorította, de hogy visszatartsa őket, azt az önérzete nem engedte.

Márta lépett be hozzá elsőnek, a három unokával maga mögött. Hozzásietett, letérdelt, megfogta apja kezét, hogy köszöntésül-köszönetül megcsókolja, amint illik. Az öreg eltolta magától, felállt, zavaros szemmel lesett a nyitott ajtókon át ki az udvarra, ahol Andrej és Katinka már lerakta a hozott holmit, s a magukét rakták a szekérre. Vette a botját, kicsoszogott a pitvarba, s megállt a ház küszöbén.

– Hé! Elég ebből! – kiáltotta. – Azonnal rakodjatok le!

Andrej és Katinka meglepetten fordult feléje.

– Mit mondtam? Nem hallottátok?

– De apám... Miért? Mi csak a javát akarjuk...

– Fogadsz szót, te haramia? Vagy vegyem elő a fejszét?

Andrej feléledt haraggal ellenkezett:

– Nem, apám, maga akarta, hát úgy lesz, ahogy akarta!

Katinka a szavába vágott.

– Hallgass! Most ő így akarja!

– És holnap megint másképp! Nincs időnk félnapokat veszíteni! Most is a Dumbravában várnak! Érti? Dumbravában, a legszélen! Három napig megint nem jöhetek haza.

– Andrej, drágám – kérlelte Katinka.

Az öreg az ellenállástól még dühösebben fenyegetőzött:

– Felgyújtom a házat! Hogy ne legyen se az enyém, se a tiétek!

Andrej legyintett, s folytatta a rakodást; elhatározta, hogy véget vet a huzavonának. Apja fenyegetőzései már rég nem ijesztették meg. De most Katinkával került szembe.

– Ne légy rossz, hallod? – kiáltott rá Katinka fojtott hangon. És maga kezdett lerakodni a szekérről.

Néhány percig az öreg ámultan nézte, amint Andrej tovább rakodik a szekérre, Katinka meg levesz róla ugyanannyit. Katinka szófogadása most nem érdekelte, csak Andrej makacsságát észlelte, s a szégyent amiatt, hogy a tulajdon fia idegenek házába hurcolkodik. Mintha sose fájt volna semmije, benn termett a házban, és a pitvarban, a korpászsák mellől előkereste a tűzifaaprító baltát, felkapta, s bement vele a fiatalok szobájába.

Márta, aki Lenucával nekiállt, hogy rendet csináljon a szobában, iszonyodva állt elébe:

– Jézusom! Apám! Mit akar?!

Az öreg kikerülte, és a balta fokával betört egy ablakot, majd az élével az asztalt kezdte hasogatni.

– Apám! Apám! – rohant be Katinka is, és megfogta a vállát, a kezét. Az öreg dühösen meglökte, amitől térdre esett, de sikerült elkapnia a kezét, melyben a fejszét tartotta, maga felé rántotta, és ösztönösen csókolni kezdte, miközben könnyezve hebegte, ami éppen a nyelvére jött: – Bocsásson meg nekünk, bocsásson meg, apám...

Az öreget megzavarta ez a váratlan fordulat. Szó nélkül letette a fejszét, és csak bámult az előtte karikává görbülő fiatalasszonyra. Katinka felegyenesedett, sápadtan, zavaros szemmel pillantott jobbra-balra, hogy mit tehetne. Aztán az öregre nézett, de ő elfordította a fejét.

Sajnálat, szégyen és bosszúság keveredett benne; fáradtan vonszolta be magát a maga szobájába, s visszaereszkedett az ágy szélére.

Andrej a tornácon állt meg, s a nyitott ajtókon át mindent látott-hallott. Nem ment közelebb, már nem volt rá szükség, mégis aggódva tért vissza a szekérhez, lepakolta róla, ami

még rajta volt, csak úgy az udvar porába, aztán felugrott a bakra, az ostorral a lovak közé vágott:

– Hű, az anyátok! – Bolondul vágtatott a szekér a rázós utcán, ráfordult a nagyútra, és elszáguldott a mezők felé.

Katinka a kapuból nézett utána, majd elindult maga is gyalogszerrel.

Az udvaron az unokák álltak egymáshoz szorulva, rémülten. Márta kiment hozzájuk.

– Mit álltok itt, mint a fakereszt? Gyertek, segítsetek behordani! – És elkezdte a lehányt holmit becipelni a házba. Azután bement az öreghez. Az ágyán fekve találta. De nyugodtan lélegzett, és elégedettnek látszott.

– Jó lesz ez így – biztatta a lánya –, elférünk egy ideig ebben a szobában. Otthon Dumitruval öten szorongunk abban a kicsi kamrában. Azaz hogy szorongtunk... Aztán kitakarítjuk a régi házat, eltesszük onnan a krumplit, zöldséget, és ott fogok lakni én Lenucával meg Petrással. Grigorást itt hagyom, hadd legyen mindig valaki apám mellett.

Az öreg a felét se hallotta.

– Eridj, asszony, végezd a dolgodat.

– Hát hiszen végzem, apám, ahogy parancsolja – alázatoskodott Márta. – Holnap kimegyek Lenucával! – kiáltott már kívülről.

– Holnap? Hová?

– Hát a szőlőbe! Felírt minket is Andrej. Mert benne vagyunk a brigádjában, s holnap megyünk segíteni a szüretelőknek. Én és Lenuca...

– Úgy. Szóval szüreteltek. – Ennyit értett az öreg a mondottakból.

– Kimegyünk ketten, a két kicsi meg a napközibe. Mikor este hazajövünk, Grigorás marad magával.

Este, amikor mindnyájan lefeküdtek, az öreg egy ideig nyitott szemmel hevert, hallgatta a lócán alvó két unoka, az iskolás Grigorás és a kis Petrás lélegzését.

Számolgatni kezdte, hányan is lesznek a családból a kolhozban. Andrej Katinkával – ha túl lesz a szülésen –, az kettő, Márta Lenucával, az négy. S majd ha ő is rendbe jön, öten lesznek. Öten egy portáról!

Az ember bűnben születik, mondta a pópa, s az ő dolga a bűnök, gyónás, feloldozás, miegymás. De örömből is születik, ezt mondta Ráku. Amiből a bűnös is megkapja a részét. Igen, az ember az örömért él, mint minden élőlény, csak a bajok rontják el az életét. A bajok és a betegségek. Amit megint csak az öröm bírhat le. Mindezt azóta tudta bizonyosan Jánku apó, amióta a háza ismét megtelt a gyerekeivel és unokáival. Csak a szíve emlékezett még az elmúlt izgalmakra, emiatt is nem érezte még magát elég erőben-egészségben. A bőre meleg volt, de benn, a csontjaiban hideget érzett. El fog múlni, mondta a felcser, majd a doktor is, akik sorban eljöttek és megvizsgálták, és adtak „receptet". Csak azt nem mondták meg, hogy mikor. Lehet, gondolta Jánku apó, hogy úgy értették: amikor a földbe tesznek.

– A szamarak! Mit tudnak ők? Lehet, hogy az orvosság is használ, de csak ha örömmel és hittel veszik be. – Azért a Gyorgyenko gyógyszeréből is hörpintett reggel-este. Ha kétszer-háromszor meghúzta férfimódra, felmelegedtek a csontjai.

– Gyógyszerek! Kutyafüle! A szív magától gyógyul, és attól gyógyul az egész ember! Legyen jókedv a házban, akkor elmúlik a baj is.

Egyszer azonban elszédült az italtól, és Katinka elvette tőle. Amit Berezán Jánku senkinek sem engedett volna meg, Katinkának elnézte. Mert igencsak kerek volt már, óvnia kellett az izgalmaktól. De ami fő: egyedül ő volt őszinte

hozzá! Se Mártának, se Rákunak a szavában nem bízhatott, abba hamisság is keveredett mindig. Márta! Amikor vigasztalta apját, mindig fel is bosszantotta: vagy azzal, hogy mindenre csak bólintott: Igen, igen, apám, hogyne. De Katinka azt is elmagyarázta, miért igen. Eljárt a kolhozirodára, de csak annyit ült ott, amennyit akart, munkaidőben is hazajött, és amint megjött, bement őhozzá. Esténként pedig mellé ült a lócára, és sóhajtozott. Derekát fájlalta, gyakran elfúlt a lélegzete.

– Hallja, apám?

– Hallom... Kopácsolnak a bognárok. Csinálják a hordókat.

– Megjött Mária Tiraszpolból – mondta Katinka hangosabban. – Nem adtak neki anyagot a gátépítéshez. Mert mégsem csinálnak a kertészetnek vízgyűjtőt.

– Az baj!

– Dehogy baj! Azt mondja, jön egy mérnök, és nagy motoros szivattyút szerel fel, hogy az nyomja a vizet az árkokba.

– Motoros szivattyút? Az biztos jó lesz – ítélte meg az öreg. Sajnálta, hogy otthagyta a kertészetet; most majd még fontosabb lesz ott az ellenőrzés.

– Sebaj, apám, még visszakerülhet oda.

– Persze... Most már minden jó lesz...

Eljött Mária is az anyósával és Florikával. De a kislány bánatot okozott az öregnek: nem akarta szeretni a nagyapját. Furcsálkodva, idegenül nézte, mintha nem ismerne rá, és nem akart az ágya szélére ülni.

– Igen megnyúlt az arca, apám – mondta elszomorodva Mária. – Többet kellene ennie.

– Nincs semmi bajom – tiltakozott az öreg –, csak a véremnek kell kicsit fölszaporodni. Meg az ízületeim sajognak. De majd ez is el fog múlni, azt mondja a kis menyem.

– Elég gyengécske ő is – mondta Mária –, meg kellene

erősödnie, dolgozzon egy kicsit. Van az udvarban munka elég.

– Hagyd csak, majd megerősödünk mind a ketten!

Mária bánatosan mosolygott.

– Bizony, apám, egyik vigyázzon a másikra! Most ő gondozza magát, aztán ha megjön a gyerek, majd maga fog rá vigyázni.

– Andrej nem törődik semmit vele! – emelt hangot az öreg. – Nem is látjuk. Éjszaka jön, és még éjszaka el is megy.

Csak ilyen itthoni, családi ügyekről beszélgettek. Jánku apó megfeledkezett arról, amit mondani akart neki: Katinkától tudta, hogy a kiásott krumplit halomba rakva otthagyták a mezőn. Nem jól van ez így, meglepheti a dér, takarják be azok a lusta asszonyok földdel!

Kicsit mintha megint jobban lett volna, jött-ment a házban, az udvaron. De estére fájlalni kezdte a torkát és berekedt, talán meghűlt a csalóka, szeles napsütésben, és megint ágynak esett. Este eljött Tanasze Nikitával. Elküldenek Tiraszpolba a főorvosért, mondták, Katinka követeli.

– Megfázott a torkom a hidegtől, ami a lábamból húzódott fel. Majd a kis menyem meleg üveget tesz a lábamhoz, az segít. És feküdni fogok. Amíg elmúlik ez a hidegség lent s a forróság fent.

Nem remélhette már, hogy még ezen az őszön munkába mehet. Majd a tavasszal!

– Hallja, apám?

– Hallom, lányom. Mennek az autók az állomásra...

– Hallja, mit mesélnek? Nagy a huzakodás Bulatuék között. Szétválnak. Osztják az udvart. Hallja?

– Hallom, lányom. Osztozkodnak.

Katinka a füléhez hajolt: nem akart hangosan beszélni.

– Nem tudnak elszámolni, összevissza keverték a vagyont. A csűrt Gyorgye tulajdonának mondták, hogy megtarthassák, az ő tehenét meg Anton mondta a magáénak, hogy a kolhoz rétjén legelhessen. De Antonnak van egy másik tehene is, amit egy özvegy rokon nevére írtak. Gyorgye most visszaköveteli a magáét, azt mondják, el akar adni mindent, itt akarja hagyni a falut... Tegnap reggel óta folyvást alkudoznak... A tehén a Gyorgyéé, de Anton kéri a felét... Miért? Csak... Csak mert a sajátjaként van beírva.

Jánku apó megértett annyit, hogy valami baj van a Bulatuék udvarán.

– Szegény Zamfir – suttogta. – Ő másféle ember volt. De a fiai... Szökevények...

Eljött Ráku is, amint megcsappant a munka a raktárban. Mintha sosem veszett volna össze a barátjával, jóságosan vigasztalta és dicsérte:

– Jól teszed, Jánku, hogy szépen ágyban maradsz, nem háborogsz... És persze iszogatsz egy-egy keveset...

– Csak teát adnak – sopánkodott a beteg. – Márta még csak ad néha egy-egy pohárral, titokban. Aztán eldugja az üveget.

– Jó a tea is – vélte Ráku –, az is mossa a beleket. Aztán ha kitisztultál, ihatsz egy kevéske bort is. Mert igaz, hogy a tea is felmelegíti a benned levő csöveket, a torkodat és a beleidet. De a bor olyan, mint a pára, a fejedbe emelkedik, s a kezedbe és lábadba száll, még az ujjaidban is felébreszti a lelket! Az ujjaidban is!

Katinka jött be, egy pirulát és valami harapnivalót tett az asztalra, szólt a fiúnak, hozzon be egy fél üveggel abból a gyenge rózsaszínűből. – Ketten igyák – szólt, és kiment.

– Rendes menyed van, Jánku! – folytatta Ráku. – Szül neked egy derék unokát, nem olyan tutyimutyi legényt, mint

az apja, hanem amilyen te voltál: igazi katonát. – Az öreg felé emelte a poharát, és egy húzásra kiürítette. – Sose halunk meg! – mondta nyomatékkal, a poharat letéve. – Se te, se én!

– Miért halnánk meg éppen most? – kérdezte a beteg. – Nam haltunk meg, amikor az éhség volt... Tetvek, tífusz. Nem haltam meg, amikor átment rajtam a szekér. Meg amikor a gyilkosok ólálkodtak itt: a hetman, a fehérek, a feketék bandája. Most... most szép az élet. Tanasze is azt mondja, hogy még szebb lesz.

Ráku bólintott:

– Nem is halt meg senki a faluban két éve. Legfeljebb Haralambot viszi el a sátán. Az ellenség pusztulhat, mi nem.

Ráku elhallgatott; Katinkára nézett, aki most megint benyitott, megállt az ajtónyílásban, s az imént oly derűs, mosolygós arca most szomorúan fordult a beteg felé.

– Bizony, Katyusa – mondta Ráku halkan, hogy a beteg meg ne hallja –, ezt az egyet, a halált még a szovjethatalom sem tudja eltörölni. Ez ellen nem találtak fel semmit a mérnökök. Csak annyit, hogy temetés nélkül égessék el az embert. Hát nem mindegy? Az ember meghalt, pont.

Katinka újratöltötte a vendég poharát.

– Én – mondta – nem hiszek a másvilágban. Tizenegy éve már, hogy nem hiszek. Nem mintha történt volna valami. Nem. Egyszerre elhatároztam, hogy nem fogok hinni. Az ember nem retteg többé sem a pokoltól, sem az ítélet napjától, csak azt mondja: meghalok és vége. Éljenek most már mások is.

– Csak még egyet eszelnének ki a doktorok: hogy az ember ne gondoljon előre a halálra. Valami jó orvosságot, amit az ember lenyel, aztán nem tud arra gondolni, mi lesz vele tovább. És egyszer csak nincs...

Kezét a pohárra tette, feledve, hogy már kiitta. Katinka

azonban nem volt ott, hogy gondoskodjék róla: Ráku pohár melletti elmélkedései már nem érdekelték, és észrevétlenül kiment. De megjöttek a többiek: Márta és Lenuca a mezei brigádból, Grigorás a „játékbrigádból", aztán Lenuca elhozta a legkisebbet is az óvodából.

– No lám, Jánku, most egy egész brigádod van az udvarodban, nem kell elmenned máshová – állapította meg Ráku.

– Hát... majd még meglátom, mit fogok csinálni – fontoskodott az öreg.

Márta kipirulva és vidáman töltött magának is, majd Lenucának is egy gyűszűnyit, a többieknek pedig tisztességesen, s nyomban felhajtotta a magáét.

– Végeztek a kukoricások, most Andrej brigádja ünnepel, elkísérik az utolsó karaván't. De a brigád nem oszlik szét, a szőlőbe megy segíteni... Nem megy már vissza Andrejka az ekékhez! Brigádvezető marad. Én meg Lenucával eddig tizenhárom munkaegységet csináltam. Tizenhármat egy hét alatt! Majd meglátjuk, mennyi lesz a présnél.

A hangok átszűrődtek a másik szobába is. Andrej sietve öltözködött ott.

– Öt szekeret hagytak a végére – darálta Márta –, hogy zászlókkal vonuljanak.

Ráku kiment, hogy megnézze, nem is tért vissza. Sietett a helyére, nehogy valami hiba legyen a dologban – zászlók ide, zászlók oda, a szekereket mérlegelni kell. A megrakott szekerek már indulásra készen sorakoztak, nagy tömeg, nótázás, mérlegelni nincs idő, mondták majd az állomáson.

– Azt nem lehet! – kiáltott fel. – Útközben a fele letévedhet!

– Elhallgass! – szóltak rá. – Vagy gyanúsítsd az egész Komszomolt! Ami sok, az sok.

Csak Márta maradt az öreggel, de már nem mesélt: kifelé fülelt. A házban csend volt, csak a széllökések hatoltak be a félig nyitott pitvarajtón.

– Hallod? – nyögte a beteg.
– Mit, apám?
– A muzsikát. Elindultak!
– Álmodik, apám.

De valóban a rezesbanda szólt. Márta is kiszaladt, hogy lássa az ünnepséget, aztán hozta az új mesélnivalót: autók, szekerek egész karaván ja! Valóságos lakodalom! Andrej mint a vőlegény, ott áll ünnepi ruhájában a vezetőség ajtajában, Terente egy hosszú karóra tűzött vörös csillaggal jött ki a klubból, utána a zenészek, meg egy csapat jókedvű legény és leány: a legszorgalmasabbak. Felszálltak, Andrej és Terente a csillaggal az első autóra, a többiek a másodikra. Vártak még egy kicsit Tanaszéra, aki lóháton vágtatott be az udvarra. – Mire vártok? – förmedt rájuk mérgesen, mire meglódult az egész karaván, a többiek meg integettek, ki kézzel, ki sapkával, kendővel.

– Én meg csak állok ott – fejezte be Márta –, nézek, és nem tudom, a kendőmet vegyem-e le, vagy a kezemmel integessek! Ilyen ütött buta vagyok!...

A beteg azonban csak a muzsikát hallotta. A trombiták hiba nélkül, lágyan és dallamosan szóltak. A többit maga képzelte hozzá: vasárnapiba öltözött emberek, csillagok, virágok, kendők lengenek...

Amióta csak képzeletben láthatta a dolgokat, minden napot ilyen ünnepnek látott. Az egész élet: csupa szépség és muzsika.

Pénteken olyan hír rontott a falura, hogy a beteget is felébresztette lázálmaiból: Bulatu Gyorgye és Anton közös tehenét, amelyen nem tudtak megosztozni, döglötten találták a jegenyefasor mögötti bokrok közt. Agyonszúrták. Pontosan hét szúrással, mint a mesében. De ez nem mese volt, hanem valóság.

A járási rendőrök legelőször Popást, a dologtalan kupecet

vették elő: őt gyanúsították a falusiak. Tudtak arról, hogy voltak elszámolnivalói Gyorgyéval, követelte is állítólag, hogy vágja le a tehenet, s neki is adjon részt belőle – a hús kelendő áru a piacon. De a rokkantról kiderült, hogy ártatlan, hajnalban, mikor Gyorgye lánya a tehenet a bokrok közé hajtotta, látta Popást felfelé menni, később mások is látták a felvégen, fél óra múlva az állat már holtan hevert, lehetetlen, hogy a féllábú nyomorék ennyi idő alatt megtegye az utat a partig és vissza.

Antont is gyanúsították, hasonló okokból: mert ha az élő tehenet nem lehet kétfelé osztani, a levágottat akár hétfelé is.

De ő is ártatlan: szekeres társai vallották, hogy napraforgót hordott be a kolhoz udvarára.

Újabb gyanúsított: Haralamb. De kisült, hogy aznap nem is volt a faluban, reggel Kosnicába ment, hogy munkásokat toborozzon a juhászdombi építkezéshez. Natalja is megesküdött az összes szentekre és a szeme világára, hogy a férje ártatlan.

– Aki kővel dobált, az szúrta agyon a tehenet is!

Előkerült azonban egy kisfiú, aki éppen őt, Natalja nénit látta reggel az ő kertjükön keresztülmenni: a part felől jött...

Szóval Natalja! Hát hiszen neki is fűződött némi érdeke a Gyorgye vagyonának elosztásához. A rendőrök végül is őt kísérték be, azután melléje csukták még Haralambot is, cinkosság és más okok miatt.

Estére már jöttek is a hírek a járástól: Haralambot nem Kosnicán találták meg, hanem az ellenkező irányban fekvő, messzi Nyizvertájlovkán: vevőt keresett a tíz tehénnél is értékesebb árujára: aranyra! Egy egész zsák arany – szállt a pletyka – egy, két... hét pud... egy mázsa!

Jánku apó – bár csak a fülébe kiáltott szavakat értette meg az egész meséből – valósággal megdicsőült ezen a napon,

mert az események őt igazolták, aki mindig tudta s állította, miféle fajzat az ő ellensége, most is ő már pénteken, a bűntett elkövetése után mindjárt megmondta: csakis Haralamb tehette! Hogy kinek mondta? – azt már nem tudta. Lehet, hogy csak a gondolatában fordult meg.

Alig ért véget az egyik történet, kezdődött a másik. Sajnos Márta nem tudta elég érthetően elmondani, ő maga sem értett meg mindent. A vasárnap délutáni gyűlésen például ott volt, s hallotta, hogy a németekről beszélt valami „fenti" elvtárs, de hogy mit mondott, azt elhallgatta apja előtt, kérdezni kellett volna, harapófogóval kihúzni szájából a szót, de erre már nem szánta rá magát az öreg. Hej, ha itt lenne Katinka! De Katinka még a gyűlésen se volt ott: reggel bement a járásba, s az orvosok ott tartották, azt mondták, bármelyik nap eljöhet az órája.

Legyen hát Márta, de erőltesse meg az eszét.

– Gondolkodj, hé!

Szegény asszony órákon át erőltette az eszét, és sok minden eszébe is jutott, igaz, hogy nem a gyűlésről.

– A mesterek megfogadták, hogy újévre készen átadják a telepet a dombon.

Igen, mert éppen újévtől Vízkeresztig erősödik a fagy, egészítette ki gondolatban az öreg a hallottakat. Aztán tavasszal megint felmehet odáig... Vagy legalább a Hegy utca végéig, onnan már jól látszik...

– Igaz is – jutott eszébe Mártának megint valami –, felszólították az Andrejkánkat, hogy tartsa együtt a brigádját, és tavaszig úgy készüljenek fel minden munkára, hogy példát mutassanak a többinek. Meg még... valami két útról beszélt az a fenti elvtárs. Azt mondja, két út van, egyik a polet... a polertátusé, azt mondja és azon lehet odaérni, ahová kell, de ha a másik útra tér az ember, azt mondja, akkor a burzsujok malmára hajtja a vizet. Mert azok most

is nagyban készülődnek, hogy ránk törjenek... hogy rohadna le a lábuk! De csak próbálják meg! Majd meglátják, hogy a mi határunk szent, mert elválasztja a szabadságot a rabságtól...

– Igen... Én is mondtam – nyögte a beteg.

– Hogyne mondta volna, apám! Mert, ugye, Haralambot is ők szólították fel, a burzsujok. Mert honnan lett volna neki esze ahhoz, hogy egy egész kolhozt kétfelé osszon? Mert ezek a kupecek azt várták, hogy hamarosan jönni fognak a németek és a román király a folyón túlról, és eltaposnak minket. De mi tapostuk el őt! A Haralamb „polgártársat"!

– Igen... És Gyorgyét...

– Nem, apám. Őrá most nincs panasz. Mert mire juthat egyedül? Azt mondja, ő kupeckedni nem tud, sose próbálta.

– Szóval... megbocsátunk neki?

– Nem tudom, apám – siránkozott Márta, mert már fárasztotta az emlékezés, a hangos beszéd, a sok kérdés. – Vagy várjon, mit is beszéltek róla? Igen... Hogy jöjjön el a gyűlésre holnap...

– Mit mondtál?

Márta a fülébe mondta:

– Hogy jöjjön el, és majd meglátjuk...

És Jánku apó is kész volt megbocsátani Bulatunak, egy: mert Bulatu a Zamfir fia, kettő: mert a Haralamb feletti diadala engedékenyebbé tette: Én győztem!

A jó hírek lelket öntöttek belé és elandalították. Valamennyire a hangját is visszakapta, csak azt nem értette, miért nem tért vissza az erő is a testébe, mert a fejét és a lábát alig tudta mozgatni. Hozzák el a doktort, hogy az mondja meg, miért. Mert az lehetetlen, hogy egy ember, aki nem érez semmi fájdalmat, úgy heverjen az ágyon, mintha élve tették volna a koporsóba.

Eljött a doktor, és igazat adott neki: ő sem értette, mi történt. Azután megtapogatta azt a bordáját, amelyik eltört, amikor a szekér alá zuhant, majd a fejét is, ahol megsebesült a háborúban, és azt mondta:

– No lám, hol a bibi. Ha ez a törés nem lenne közel a szívhez, és nem lenne a sebesülés a fején, már rég meggyógyult volna. Adjon ebből inni neki naponta háromszor.

Másnap folytatódott a két Bulatu története: most már mind a kettőé, de Jánku apó ezt már nem hallgatta, most csak magára gondolt, a betegsége utolsó maradékaira, melyek a két sebesülésből eredtek. Ötször akart inni az orvosságból, hogy hamarabb meggyógyuljon, akkor úgyis meg fog tudni mindent, ami közben történt, jobban, mint ettől a kelekótya lányától...

Márta most már a gyerekeinek s magának mesélt; ezek a dolgok – nem a „fentről" való politika – könnyebben megragadtak a fejében.

Az történt, hogy eljött Bulatu Gyorgye a gyűlésre, és megvallott mindent, és ezután a vallomás után a gyűlés Gyorgyénak megbocsátott, és befogadta a kolhozba, Antont, az öcscsét pedig, ha nem is tették ki belőle, de alaposan megrótták.

Kiderült, hogy amikor Anton a kolhozba belépett, Gyorgye magához vette és a magáénak mondta öccse sok szerszámját, a szekerét, vetőmagját, hogy ne kelljen beadni a kolhozba. Ennek fejében Anton kapott a bátyjától három éven át évente tíz tojó tyúkot, négy birkának a húsát és egy tehén tejét.

Sokáig úgy volt, mondta Gyorgye, hogy a tehén az övé marad, ő adja a takarmányt is; hogy honnan szerzi, az ő dolga. Akkor még hitte, hogy a kolhoz úgyis felbomlik, vagy ő kilép, és akkor visszaveszi a tehenét. De a kolhoz is megmaradt, Anton is benne. Hát eladta a tehenet a fivérének adósságba. Azóta szorongat, mondta Gyorgye: hogy

fizessek. Ha volna miből! Ő megkapta a kenyerét a kolhozban, nekem pedig magas az adóm, a beadást is folyton felfelé csavarták, így hát nem tudtam azt az adósságot leróni, és a szolgája lettem. A feleségemmel együtt dolgoztuk meg az ő háztáji földjét, míg ő a kolhozban gyűjtötte a munkaegységeket...

A gyűlés felzúdult, hurrogott és fütyült: Hallottak már ilyet? Hogy a kolhoztag kizsákmányolja a kívül maradt testvérét?

Végül határozatot hoztak: Bulatu Gyorgyét befogadni, az öccsét, Antont meghagyni, de szigorúan megróni.

15

Ismét kinyílt reggelente az élet könyve, és mindennap elhangzott egy mese. A napok látszólag egyformán teltek, de mindegyik a maga jelével jelent meg és tűnt el, mindegyik kisebb vagy nagyobb ugrás volt: előre és egy lépcsőfokka feljebb.

Hétfőn kiment az első munkacsoport a szőlőbe.

Kedden Lenuca s egy szomszéd fiú elutazott Tiraszpolba, a selyemhernyó-tenyésztő tanfolyamra.

Szerdán megindult az autóbuszjárat az új országúton, Tiraszpolból Szeulényba és vissza. Már volt is egy szóváltás a kalauz és egy atyafi között, aki egy nagy borjút akart feltuszkolni az autóbuszba.

Csütörtökön a járási orvos jött el Jánku apóhoz. Nem sokat mondott, csak a fejét csóválgatta.

Az öreg behunyt szeme előtt úgy vonultak a napok, mint egy vonat vagonjai, amelyben mások utaznak: egyforma

vagonok, csak az ablakokon kinéző arcok különböznek egymástól, de csupa ismerős, akiket maga képzelt oda vakon, ahogy emlékezetéből előtódultak. Álmában fel-felmondta a nevüket, hogy tudja Márta is és a többiek.

Olykor tekintetét az ablakra, s az ablakon beleső eperfaágakra emelte, s valamit suttogott magának. Márta, ajkával egyik fülére hajolva, megkérdezte:

– Mi van, apám? – És ezt hallotta:

– ...tavasszal... nyessétek meg...

– Igen, apám – felelt a süket fülnek Márta –, az eperfa ágait lenyessük.

Egyik ilyen napon váratlanul eljött Terente, a faliújság szerkesztője egy lánnyal:

– Hol van Jánku apó? Írja ezt alá!

– Hallgass, te, és beszélj csendesebben! Nem látod...?

– De hiszen él! – makacskodott a fiú halkabban. – Szóval, alá kell írnia. A kormányhoz írt levél. Tiraszpoli írók írták versekben. Mindenki aláírta már, csak a Berezán Jánku bácsi neve hiányzik.

A lány, Terente társa, nagy füzettel, tollal és tintával közeledett a betegágyhoz.

Márta siránkozva magyarázta nekik:

– Nem képes, szegény jó apám... Nagyon gyenge... o-ho-ho-hó...

– De az aláírásokban nem lehet hiány! Érti, néném?

– Aláírom én – ajánlotta a lány, s hogy Márta nyomja rá apja ujját a keresztre.

Terente nem egyezett bele: éppen arról van szó, mondta, hogy mindenkinek saját kezűleg kell aláírnia a nevét, annak bizonyságául, hogy mindenki megtanult írni.

– Vagy aláírja, vagy inkább töröljük! – És Terente kíméletlenül odakiáltotta a betegnek: – Töröljük a nevét, apám?

A beteg ijedten megnyitotta a szemét és felnyögött.

Végül találtak megoldást: oda írták a beteg neve alá, hogy Berezán Jánku polgártárs súlyos beteg, ezért nem tudta aláírni a levelet.

A betegnek megremegett az ajka.

– Mit mond, apám? – hajolt hozzá Márta, s ezt hallotta:

– Aláírom... majd... a tavasszal...

Terente kővé dermedt, pisze orra cimpája gyerekesen megremegett. Kimenet megbotlott a küszöbben.

Ezen a napon nagy nyüzsgésben voltak az iskolások: a könyvesboltban csodálatos képekkel díszített verses- és meséskönyveket árultak, amilyeneket még Szeulényban nem is láttak. A gyerekek kisírták szüleiktől a pénzt, futottak a könyvesboltba, megtöltötték a helyiséget. Grigorás is pénzért könyörgött az anyjának.

– De hisz nem is tudsz olvasni! Majd ha megtanulod!

– Megnézem a képeket! Aztán Katinka néni, ha hazajön, felolvassa a szavakat!

Mit lehetett tenni? Az anyja kénytelen volt a pénzt odaadni neki.

A beteg most már alkonyattól reggelig egyfolytában aludt. Akkor kinyitotta a szemét, s úgy tűnt, visszatérőben van belé az élet, csak az arca volt sárga. A falnak fordult, és mélyet sóhajtott.

– Majd... a tavasszal...

És nem fordult többé vissza.

A temetésre csak kevesen jöttek el: a munka a mezőhöz, a szőlőhöz kötötte az embereket.

A szél erőteljesen fújt észak felől, szaggatta a fákról a leveleket.

A négy trombitából és egy nagydobból álló zenekar a Tiraszpolból kihozatott halottaskocsi után lépdelt. Nem tudtak még gyászéneket fújni, így lassú, nyugodt ütemben s halkan egy életes indulót játszottak.

A gyermekei, az unokái és a falu öregei kísérték némán a halottat: Márta a sírástól dagadt szemmel, rekedten, Mária és Lenuca komoran, néha egy kis keserű mosollyal – mintha megtagadtak volna tőlük valamit, amire nagyon vágytak.

Andrej haragosan, ráncolt homlokkal nézett le a lába elé. Valami folyton rágta a mellét belülről; úgy érezte, valami kimondatlanul és tisztázatlanul maradt közte és az örege között. Valami, amit az első nyugodtabb napon meg akart neki mondani, de sohasem jött el az a nyugodtabb nap, most meg nem tud már semmit megmondani neki. Nem hitte el, hogy az apja ennyire beteg! Most nem értette, miért kellett éppen őneki meghalnia, mikor más öregek újra és újra meggyógyulnak és élnek...

Tanasze elmaradt a többiek mögött, magában lépdelt, a maga gondjaival. Az öreg halálánál, amely már régóta várható volt, jobban foglalkoztatták a járástól érkezett új hírek: Kikus, a szerkesztő áthelyezése, azután, hogy a járás egyik falvába, ahol német ajkú parasztok laknak, kéretlenül ajándékcsomagok érkeztek címükre a „birodalomból", s a csomagok burkolatába rejtett nyomtatványokat fedeztek fel a vámosok. A röpiratok németül hirdették „az összes keleti németek felszabadítását". Nem jutottak el a címzettekhez,

de intő ujjként mutattak a határ felé: az ellenség már ott leskelődik...

A sírnál Tanasze a vezetőség nevében beszélt, Pintilie a Komszomol nevében, azután Ráku, a bajtársak, barátok és az egész falu bánatát kifejezve.

Márta siratóénekbe kezdett, de ez is sírásba fúlt. Andrej nem tudott megszólalni. Helyettük újból Tanasze mondott néhány búcsúszót, keményet, sötét aggodalmaiból kitörve:

– Megvédjük, Jánku apó, ezt a földet, amelybe letettünk, mindenkivel szemben, aki ránk törne! Pihenjen, apám, van, aki a holtakért is harcoljon.

Elhagyták a temetőt, és ki-ki sietett dolgára. Tanasze megelőzte társait, lova, a Szélvész várta az úton, a járásba kellett vinni a gazdáját, gyorsan, mert máris elkésett.

Máriát az új tiraszpoli konzervgyár hívta mára tanácskozásra, a jövő évi szerződések miatt. Szeme homályosan látott a sok sírástól. Belekarolt Nikitába:

– Gyere, titkár, velem jössz és segítesz. Ma nehezen forog a fejem.

Azután megérkezett Katinka, karján a pólyással.
Bement vele a megboldogult szobájába, amely ezután hármuk lakása lesz: ő, Andrej és a kis Jánku fog ott élni.

Tudta, hogy Andrej felújította a szobát, egy új nagy ágyat tett az egyik sarokba, gyerekágyat a másikba – oda, ahol a betegágy állott, s ahol Katinka az öreget utoljára látta. Legalább az ő ágyát meg kellett volna hagyni, emlékül. Más emléke úgysem marad. Emléktárgyai nem voltak, fényképet sohase csináltak róla. Csak az eresz gerendájába volt belefaragva a Berezán név, de nem az övé, hanem az öregapjáé, aki a házat építette.

Mész és festék szaga érződött az egész házban. Katinka odament a gyerekágyhoz, s csak állt volna elérzékenyülve,

gondolatban búcsúzva az öregtől – de a kisfiú sürgette, felfelnyöszörgött.

Anyja letette az ágyra, kipólyálta, megsimogatta az állát:

– Hallgass, kis Jánku, itt van anyád... Hallgass, mindjárt minden jó lesz... Kapsz enni, aztán szépen alszol újra. De most várj egy kicsit, légy türelemmel, Jánku... tudod, elébb szépen...

Mindent elmagyarázott neki is, mint nemrég az öreg Jánkunak.

De ez mégis más Jánku volt: a kicsi Jánku.

Párizs, 1936.

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZERKESZTETTE SZABÓ MÁRIA
A BORÍTÓ ÉS A KÖTÉSTERV LÓZSY JÁNOS MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ SZÉCSI ANDOR
MŰSZAKI SZERKESZTŐ ERDÉLYI JUDIT
A SZEDÉST 1973. III. 1-ÉN KEZDTÉK MEG
MEGJELENT 1973. VII. 31-ÉN, 5000 PÉLDÁNYBAN
TERJEDELME 8,6 (A/5) ÍV
PL – 94–C–7375
73.1294/1-3311 – ZRÍNYI NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ BOLGÁR IMRE VEZÉRIGAZGATÓ

14,— Ft

14,— Ft

Kahána Mózes, aki az első világháború után nemrész, új hangú költőként indult el pályáján, a tollat csakhamar fölcserelte a fegyverrel, hogy küzdjön azokért az eszmékert, melyeket mint költő hirdetett: 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg soraiban védte a Tanácsköztársaságot. Ezután az illegalitásban folytatta a forradalmi munkát. Börtön, szökés s közben megsebesülés következett, majd az építőmunka évei abban az országban, ahol ezek az eszmék diadalmaskodtak. Közben gyűltek az újfajta élmények, s fokozatosan regényekké értek, melyek előbb a Szovjetunióban, majd az író hazatérése óta, anyanyelvén újrafogalmazva, sorra megjelennek.
Az író hosszú évekig élt és dolgozott Szovjet-Moldavában. A magyar olvasó még kevéssé ismeri ezt az országot, melynek népe a polgárháború viharos harcai után felerészben vált csak szabaddá, a másik fele a román király alattvalója maradt. Szeulény falu, ahol e regény lejátszódik, éppen a határon fekszik; a Dnyeszter fölé emelkedő dombjairól ellátni a túlsó, román partra – a másik, a régi világba. Jánku apó, a regény hőse mintegy megtestesítője e kettészakított országnak: féllábbal még a régi világban él, de szívvel-lélekkel az újért.
A *Lemegy a nap* a magánélet mozzanatait, a szerelem, házasság, gyereknevelés gondjait helyezi előtérbe, ezek rajzába illeszti a nagyobb közösség dolgait.
Az író megértő s elnéző mosollyal számol be a hajdani gazdák, szegényparasztok és föld nélküli zsellérek első tétova lépéseiről az új viszonyok között, a közös gazdaságban.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ